

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za arheologiju

Ivana Lučića 3

Diplomski rad

**Rimske keramičke svjetiljke iz istraživanja na Trgu
Vladimira Nazora u Osijeku 1982. god.**

Tena Karavidović

Mentor:

dr.sc. Domagoj Tončinić, doc.

Zagreb, 2014.

Sadržaj:

1. Uvod	4
2. Istraživanje na Trgu Vladimira Nazora 1982. godine	5
3. Svjetiljke iz istraživanja na Trgu Vladimira Nazora 1982. godine.....	7
3.1. Svjetiljkes reljefnim prikazom. Tipološka i statistička analiza.....	11
3.1.1. Svjetiljke uglato završena nosa s volutama (<i>Iványi tip I, Loeschcke I, Bronner XXII</i>), kat. br. 1. – 5.	13
3.1.2. Svjetiljke izdužena nosa s volutama i ukrasnom drškom (<i>Iványi tip III, Loeschcke tip III</i>), kat. br. 6.	17
3.1.3. Svjetiljke kratkog zaobljenog nosa (<i>Iványi tip VII, Loeschcke tip VIII</i>), kat. br. 7.	18
3.2. Firma svjetiljke (<i>Iványi tip XV-XVII, Loeschcke tip IX-X, Fischbach tip A-C</i>), kat. br. 20. – 130.....	21
3.2.1. Firma svjetiljke s istraživanja na Trgu Vladimira Nazora 1982. god. Tipološka i statistička analiza. 25	
3.2.2. Firma svjetiljke s pečatom majstora, kat. br. 20. – 74.	30
3.2.2.1. Agilis	30
3.2.2.2. Aprio	31
3.2.2.3. Carus.....	32
3.2.2.4. C.Dessius.....	33
3.2.2.5. Festus	34
3.2.2.6. .Fortis.....	35
3.2.2.7. Fronto	37
3.2.2.8. legidus	38
3.2.2.9. Litogenes	39
3.2.2.10. Lucius	40
3.2.2.11. MIA.....	41
3.2.2.12. Nerivs	42

3.2.2.13.	Octavius.....	43
3.2.2.14.	Proculus.....	45
3.2.2.15.	Strobilis	46
3.2.3.	Firma svjetiljke bez pečata majstora, kat. br. 74. – 79.	48
3.2.4.	Ukrasi na svjetiljkama	49
3.3.	Tipovi svjetiljaka bez ukrasa.....	51
3.3.1.	Svjetiljke u obliku tignja (<i>Loeschcke tip XIII, Iványi tip XX</i>), kat. br. 131.	51
4.	Rasprava.....	53
5.	Zaključak.....	66
6.	Katalog	69
	Svjetiljke s reljefnim prikazom	70
	Svjetiljke uglato završena nosa s volutama (Iványi tip I, Loeschcke tip I, Bronner tip XXII)	70
	Svjetiljke izdužena nosa s volutama i ukrasnom drškom (Iványi tip III, Loeschcke tip III)	72
	Svjetiljke kratka zaobljena nosa (Iványi tip VII, Loeschcke tip VIII)	72
	Fragmenti (Iványi tip I, V, III, II, VII, Loeschcke tip I, II, III, IV, VIII).....	73
	Firma svjetiljke	76
	Firma svjetiljke s pečatom.....	76
	Neodređen pečat	90
	Firma svjetiljke bez pečata	96
	Fragmenti (Iványi tip XVII, Loeschcke tip X)	98
	Firma svjetiljke (Iványi tip XV-XVII, Loeschcke tip IX-X?).....	107
	Svjetiljke u obliku tignja (<i>Loeschcke tip XIII, Iványi tip XX</i>)	115
	Nedefinirani fragmenti	115
7.	Table.....	119

8. Popis literature	133
9. Popis kratica	139
10. Sažetak	140

1. Uvod

Istraživanje provedeno na Trgu Vladimira Nazora 1982. godine (u nastavku TVN 1982. god.) dio je višegodišnje kampanje zaštitnih istraživanja (1982.-1986.) na prostoru današnjeg stambenog naselja Vijenac Murse u Osijeku. Istraživanje je provedeno pod vodstvom arheologa tadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku te arheologa Muzeja Slavonije. Postojeća arheološka dokumentacija pohranjena je u arhivu Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Osijeku (spis Mursa 8/186-11, 7/186-4). Obradene svjetiljke kao i ostali nalazi s istraživanja čuvaju se u Muzeju Slavonije u Osijeku, u zbirci Pododjela za antičku arheologiju. Izvještaj s istraživanja objavljen je pod naslovom *“Mursa, donji grad Osijeka – rimska kolonija”*, 1985. godine. Uslijedio je članak u kojemu su objavljena saznanja svih arheoloških istraživanja na prostoru Vijenca Murse u razdoblju 1982. – 1986. godine. Ovaj članak prvotno je objavljen 1990. godine pod naslovom *“Novija istraživanja s područja antičke Murse”*. Oba članka naknadno su objavljena u Zborniku radova Mirka Bulata, 2007. godine. Pri istraživanju na TVN 1982. god. pronađena je 141 rimska keramička svjetiljka, mahom u fragmentima. Tipologija i datiranje određeno je prema podjeli Siegfrieda Loeschkea (u nastavku L) te Dóre Iványi, uz nadopune prema novijim autorima, Enziju Buchiju, Evi Alram - Stern te Branki Vikić-Belančić. Svjetiljke su dodatno razvrstane na osnovi dostupnih podataka, prema mjestu nalaza, tj. prema iskopima s podkategorija iskopnih slojeva te relativne dubine. Pri tome je načinjena digitalna baza podataka u kojoj su upisane, izdvojene te putem internih poveznica međusobno povezane kategorije koje se odnose na podatke prikupljene istraživanjem (iskop, sloj, relativna dubina) te rezultate ovoga rada (kataloški podaci o svjetiljkama s fotografijama te tablama, tipološka klasifikacija opisana u radu te kategorije poput razlikovanja pripadnosti različitim radionicama, ukrasi). Na osnovi dobivenih podataka, postojeće dokumentacije, spoznaja iz izvješća te članka voditelja istraživanja, učinjen je pokušaj boljeg razumijevanja prostora i vremena iz kojega potječu obrađene svjetiljke. Prikupljeni podaci sagledani su u odnosu na rezultate novijih istraživanja provedenih na tlu antičke Murse.

2. Istraživanje na Trgu Vladimira Nazora 1982. godine

Arheološko istraživanje na TVN 1982. god. provedeno je na prostoru današnjeg stambenog naselja Vijenac Murse južno od Trga Vladimira Nazora (danas Trg bana Jelačića) do Vukovarske ulice (slika 10). Istraživanja su provedena pod vodstvom arheologa tadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, Zvonimira Bojčića i Kornelije Minichreichter te arheologa Muzeja Slavonije, Mirka Bulata i Hermine Lukić.¹ U istraživanju je po smjenama sudjelovalo 16 studenata arheologije s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a kao stručni konzultant sudjelovao je i dr. Zdravko Marić. Pokretni arheološki nalazi prikupljeni tijekom istraživanja pohranjeni su u zbirci Pododjela za antičku arheologiju u Muzeju Slavonije u Osijeku. Postojeća arheološka dokumentacija nalazi se u Arhivu Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Osijeku (spis Mursa 8/186-11, 7/186-4). Radi se o radnim dnevnicima s istraživanja i fotodokumentaciji. Nažalost, dokumentacija nije u cijelosti očuvana do danas (djelomično je nestala tijekom Domovinskog rata 1990. – 1992. god.) te ne donosi cjelovite podatke o međusobnim odnosima pojedinih zabilježenih slojeva i struktura ili detaljniji prikaz konteksta prikupljenih nalaza. Arheološko izvješće s istraživanja na TVN 1982. god. objavljeno je prvotno 1985. godine, a naknadno u Zborniku radova Mirka Bulata, 2007. god.² Članak koji donosi izvještaj i zaključke istraživača sa svih zaštitnih istraživanja provedenih zbog izgradnje stambenog naselja Vijenac Murse (1982. – 1986. god.), prvotno je objavljen 1990. godine, a naknadno također u Zborniku radova Mirka Bulata, 2007. god.³ Tijekom 1982. god. istraženo je područje koje je pokrivalo okvirno 4.000 m². U cijelosti je istraženo šest iskopa za objekte tipa A (4-9) dimenzija oko 25x10 m te tri iskopa za objekte tipa B (5-8) dimenzija 20x20 m. Iskopi za objekte B 3, 6, 9 ostali su dijelom neistraženi do naredne godine (slika 13.). U izvješću iz 1985. godine stoji da su gornji dijelovi kulturnih slojeva mahom bili oštećeni građevinskim radovima tijekom 18. i 19. stoljeća te izgradnjom paromlina početkom 20. stoljeća.⁴ Stratigrafska situacija bila je u svim iskopima slična. Nalazi su se pojavljivali na dubini od oko 1,40 m pa do dubine od oko 3,00 m na kojoj je zabilježena zdravica. Iskopavanje je vršeno po relativnim otkopnim slojevima,

¹ Bulat, Bojčić 1985: 87-88; Bulat, Bojčić 2007: 328.

² Bulat, Bojčić 1985: 87-90; Bulat, Bojčić 2007: 328-333.

³ Bulat 2007: 370-377.

⁴ Bulat, Bojčić 1985: 87-88; Bulat, Bojčić 2007: 328-333.

a prema signaturama na vrećicama u kojima su pohranjene svjetiljke može se zaključiti da su otkopni slojevi iznosili oko 30 cm dubine. Prema istraživačima, bilo je moguće uočiti nekoliko faza⁵ koje kronološki okvirno odgovaraju fazama života antičke Murse koje su poznate zahvaljujući novijim istraživanjima. Najstariju fazu predstavljala bi dva paljevinska groba (iskop A9) koje istraživači datiraju u 1. st. Tri naredne faze predstavljene su arhitektonskim ostacima: starija (2. st.), srednja (kraj 2. st. i poč. 3. st.) te mlađa (4. st.). Među temeljima mlađe faze primjećeni su ostaci uskih poprečnih temelja za koje istraživači pretpostavljaju da potječu iz 5. st. Od pokretnog arheološkog materijala pronađeno je mnoštvo raznovrsnih predmeta od keramike, stakla, kosti, antičke bronce i željeza (razno posuđe, igle, fibule, narukvice, ključevi) te novac datiran od 2. do 4. st. Osim toga, pronađeni su ulomci dviju ara od kojih je jedna posvećena domaćem Silvanu, a bila je podignuta od strane carskog dispensatora čije ime nije bilo moguće pročitati.⁶

⁵ Bulat 2007: 375-376.

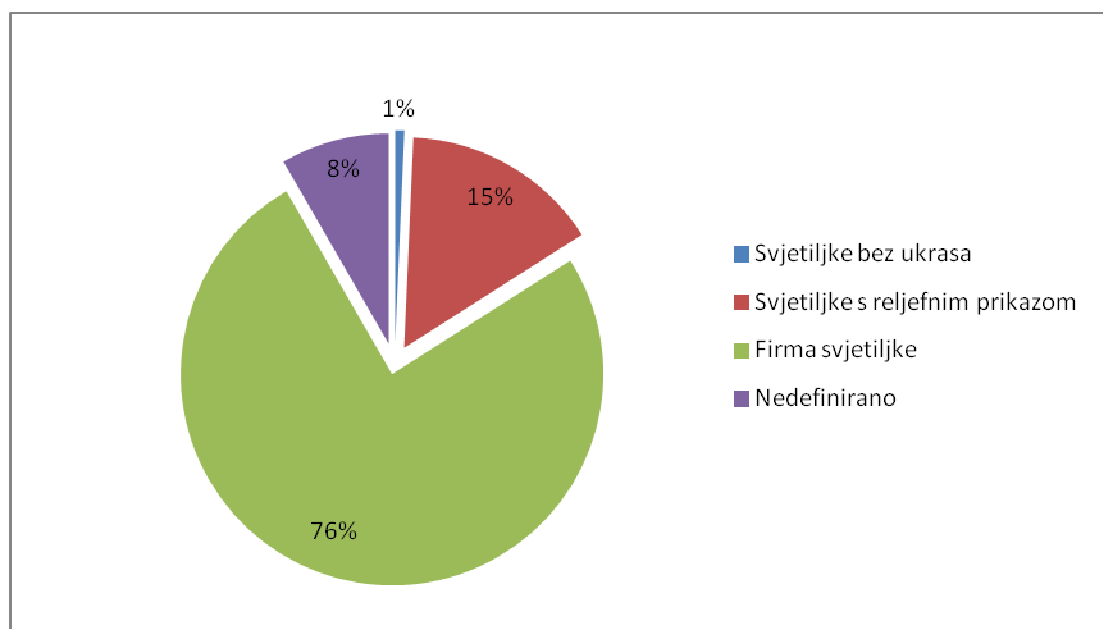
⁶ Bulat 2007: 377.

3. Svjetiljke iz istraživanja na Trgu Vladimira Nazora 1982. godine

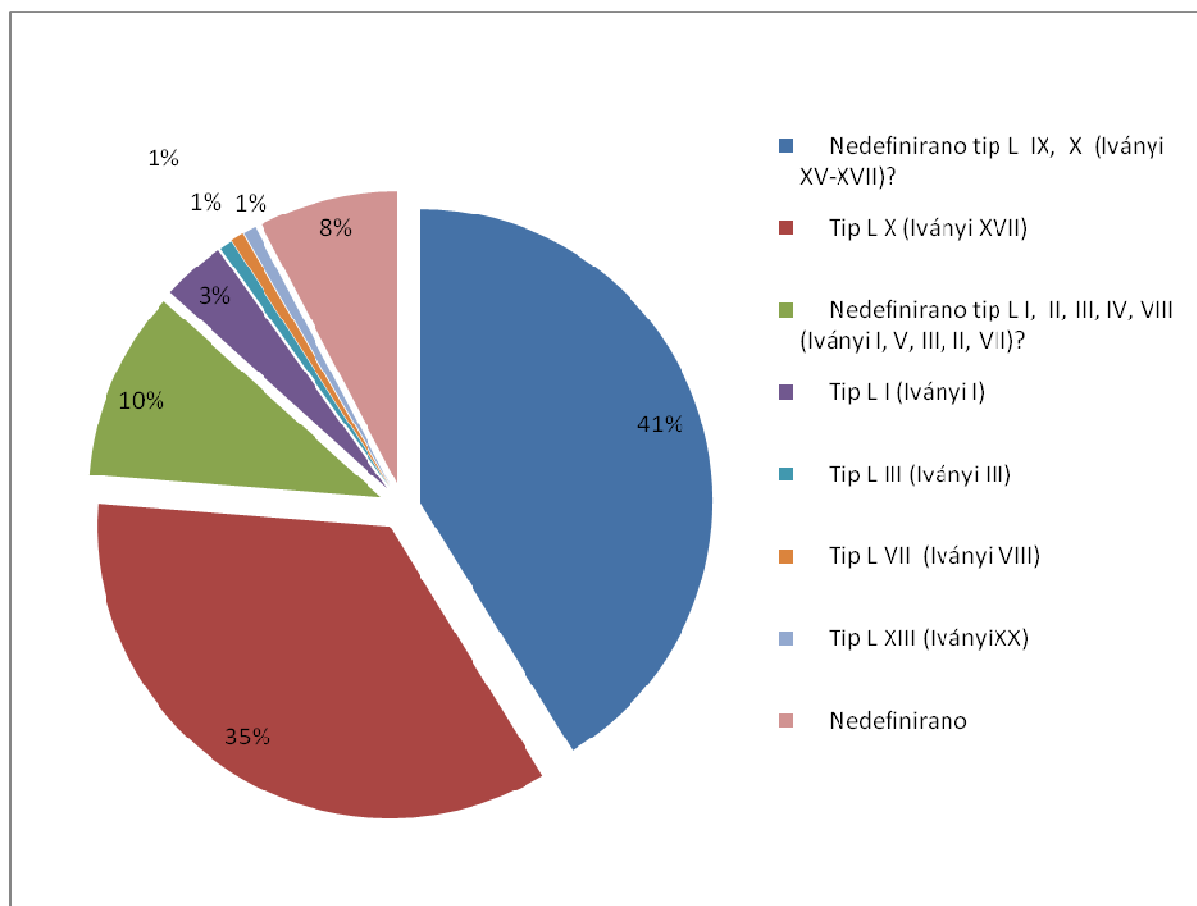
Tijekom istraživanja na TVN 1982. god. pronađena je 141 rimska keramička svjetiljka. Manji broj svjetiljaka sačuvan je gotovo u cijelosti dok su u većini fragmenti osnovnih dijelova tijela svjetiljaka. Obzirom da postojeća arheološka dokumentacije nije u cijelosti očuvana, svjetiljke su obrađene gotovo isključivo tipološko-kronološki te statistički. Većinu svjetiljaka bilo je moguće svrstati unutar tri osnovne skupine rimskih svjetiljaka: svjetiljke s reljefnim ukrasom, firma svjetiljke te svjetiljke bez ukrasa (otvoreni tip). Pojedinačnim tipovima unutar skupine bilo je moguće pripisati 58 (41%) fragmentiranih svjetiljaka. Fragmenti koji nisu imali elemenata za potpunu tipološku klasifikaciju ipak su pripisani jednoj od grupa svjetiljaka u više kategorija na osnovi oblikovnih karakteristika nosa, dna ili pak ramena. Naznačene su mogućnosti pripadanja određenim tipovima unutar grupe (74 kom, 51% ukupnog broja obrađenih svjetiljaka). Također, pojedini fragmenti dna firma svjetiljaka su na temelju pečata pripisani ovoj grupi. Poneki primjerci pripadaju radionicama/majstorima koji su proizvodili samo određeni tip firma svjetiljaka (tip L X). Fragmenti kod kojih nije bilo dovoljno elemenata za klasifikaciju, upisani su kao nedefinirani (11 fragmenata, 8%). Ovom metodom dobiveni su rezultati vidljivi u tablici (T.1.) te na grafičkim prikazima (Slika 1. i 2.).

TIP	Primjeraka
Firma svjetiljke	
Nedefinirano tip L IX, X (Iványi XV-XVII)?	59
Tip L X (Iványi XVII)	50
Svjetiljke s reljefnim prikazom	
Nedefinirano tip L I, II, III, IV, VIII (Iványi I, V, III, II, VII)?	15
Tip L I (Iványi I)	5
Tip L III (Iványi III)	1
Tip L VII (Iványi VIII)	1
Svjetiljke bez ukrasa	
Tip L XIII (Iványi XX)	1
Nedefinirano	
	11
Ukupno	141

*T. 1. Brojčano stanje rimskih keramičkih svjetiljaka
iz istraživanja na TVN 1982. god.*

Slika. 1. Statistički prikaz zastupljenosti pojedinih grupa svjetiljaka

Slika 2. Statistički prikaz zastupljenosti određenih tipova svjetiljaka

Glavninu svjetiljaka čine firma svjetiljke (109 kom., 76% od ukupnog broja obrađenih svjetiljaka), a sve svjetiljke unutar ove skupine koje je bilo moguće uže tipološki odrediti, pripadaju tipu L X (Iványi XVII). Svjetiljke s reljefnim prikazom zastupljene su s 22 primjerka (15% ukupnog broja obrađenih svjetiljaka), a javljaju se tri tipa. Tip svjetiljaka uglata nosa s volutama (L I) u varijanti B i C, koji je najzastupljeniji s 5 primjeraka, svjetiljka izdužena nosa s volutama i ukrasnom drškom (tip L III), te svjetiljka kratka zaobljena nosa (tip L VIII). Tek jedna svjetiljka pripadala bi grupi svjetiljaka bez reljefnog ukrasa, otvorenom tipu u obliku tignja (L XIII). Sve obrađene svjetiljke moguće je datirati u vremenski period od sredine 1. st. do 4. st. Ovaj vremenski period ujedno je i vrijeme u kojemu nastaje, živi i razvija se antička Mursa. Prevlast svjetiljaka s reljefnim prikazom uglata nosa s volutama i firma svjetiljaka također se uklapa u općenitu sliku. Prema A. Leibundgut⁷, proizvodnji i distribuciji keramičkih svjetiljaka 1. i 2. st. svojstvena je podjela tržišta na distribucijske zone. Carstvo je bilo podijeljeno na nekoliko blokova unutar kojih su

⁷ Leibundgut 1977: 77.

se distribuirali točno određeni oblici svjetiljaka. Panonija se nalazila u bloku koji je obuhvaćao podunavske provincije, a upravo su tipovi svjetiljaka uglata nosa s volutama te firma svjetiljaka karakteristični za taj podunavski blok.

3.1. Svjetiljkes reljefnim prikazom. Tipološka i statistička analiza.

Unutar obrađenog materijala izdvojene su 22 (15% ukupnog broja obrađenih svjetiljaka) svjetiljke koje pripadaju skupini svjetiljaka s reljefnim prikazom. Tipološki je bilo moguće sa sigurnošću odrediti 7 svjetiljaka koje pripadaju slijedećim tipovima:

1. Svjetiljke uglato završena nosa s volutama
(*Loeschcke I, Iványi tip I, Bronner XXII*) – 5 primjeraka (23%)⁸
2. Svjetiljke izdužena nosa s volutama i ukrasnom drškom
(*Loeschcke tip III, Iványi tip III*) – 1 primjerak (4,5%)
3. Svjetiljke kratka zaobljena nosa
(*Loeschcke tip VIII, Iványi tip VII*) – 1 primjerak (4,5%)
4. Nedefinirani fragmenti
(*Loeschcke I, II, III, IV, VIII. Iványi I, V, III, II, VII?*) – 15 primjeraka (68%)

Svjetiljke uglata nosa s volutama su najzastupljenije u ovoj skupini. Uz firma svjetiljke, predstavljaju najbrojniji tip od ukupnog broja svjetiljaka pronađenih pri istraživanju na TVN 1982. god. Ovaj podatak uklapa se u opću sliku obzirom da su ove svjetiljke u vremenu u kojemu su se proizvodile bile jedan od najzastupljenijih tipova diljem provincija Carstva. Također, treba istaknuti da gornji dio kalupa i svjetiljka – uzorak, koji su pronađeni u Osijeku, upućuju na lokalnu proizvodnju ovoga tipa.⁹

Fragmenti koji nemaju dovoljno elemenata za sigurnu tipološku klasifikaciju, a u širem kontekstu bi pripadali skupini svjetiljaka s reljefnim prikazom (mogućnost pripadanja više tipova unutar skupine) obrađeni su prema profilu ramena te obliku nosa.¹⁰ S obzirom na profil ramena izdvojene su dvije podskupine u svrhu sužavanja mogućnosti pripadanja pojedinim tipovima; obzirom na vidljivo postojanje/nepostojanje volute. Obraćena je pozornost i na položaj rupice za zrak koja, ako je prisutna, može biti važan element za razlikovanje. Rupica za zrak se kod tipa L VIII uvijek nalazi unutar prstena koji obrubljuje disk dok se kod tipa L I uvijek nalazi s vanjske strane diska.¹¹ Oba tipa mogu nositi iste

⁸ Postoci su izraženi u odnosu na ukupan broj određenog tipa svjetiljaka unutar grupe svjetiljaka s reljefnim prikazom.

⁹ Iványi 1935: 310, kat. br. 4432; Vikić-Belančić 1967: 393-394, sl. 610-613.

¹⁰ U statističku analizu unutar grupe svjetiljaka s reljefnim prikazom nisu uvrštena dna omeđena jednom kružnicom iako je to najčešći oblik dna kod gotovo svih tipova ove skupine, a vrlo rijetko se pojavljuje kod firma svjetiljaka ili svjetiljaka bez reljefnog ukrasa. Radi se tek o dva fragmenta dna koja brojčano ne bi znatno promijenila statističku sliku, a uvršteni su u nedefinirane fragmente.

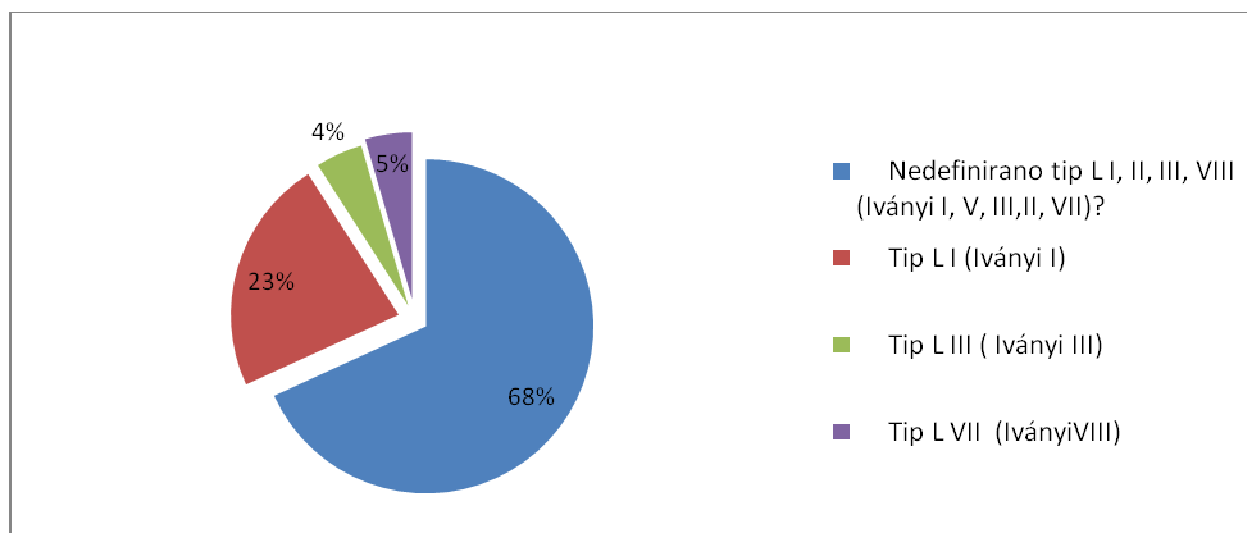
¹¹ Vikić-Belančić 1971: 113, bilj. 48.

profile ramena. Fragmenti kojima se može odrediti samo profil ramena prema S. Loeschcke¹², a mogu pripadati tipovima L I, II, III, IV, VIII su: profil ramena L IIa (kat. br. 14), L IIb (kat. br. 12), IVa (kat. br. 13, 9) te L IVb (kat. br. 10, 11, 15, 18). Fragmenti kod kojih je vidljivo postojanje volute, a prema S. Loeschcke mogu pripadati tipovima L I i L III su: profil ramena L IIIa (kat. br. 8), L IVa (kat. br. 19) te L IVb (kat. br. 17, 11). Ovdje je bitno naglasiti da se profili ramena I - IV kod tipa L III javljaju vrlo rijetko, a u pravilu kod tipa L I. Ipak, zbog postojanja te mogućnosti, oni nisu uvršteni u tip L I pri izradi opće statistike zastupljenosti pojedinih tipova. Radi se o četiri fragmenta, a kronološki gledano ovi tipovi svjetiljaka proizvodili su se u gotovo istom periodu, tj. ne mogu znatno promijeniti generalnu statističku sliku. Tek jedan fragment nosa trokutasta završetka (kat. br. 16) mogao bi pripadati tipovima L I, II ili III. Potonje fragmente tek je okvirno moguće datirati uzevši u obzir općenite datacije tipova kojima može bitno pripadaju, od prvih desetljeća 1. st. kroz 2. i u 3. st.

Svjetiljke s reljefnim prikazom	
Nedefinirano tip L I, II, III, IV, VIII (Iványi I, V, III, II, VII)?	15
Tip L I (Iványi I)	5
Tip L III (Iványi III)	1
Tip L VII (Iványi VIII)	1
Ukupno	22

T. 2. Brojčano stanje pojedinih tipova unutar skupine svjetiljaka
s reljefnim ukrasom

¹² Loeschcke 1919: 28, sl. 2.

Slika 3. Statistički prikaz zastupljenosti pojedinih tipova unutar skupine svjetiljaka s reljefnim prikazom

3.1.1. Svjetiljke uglato završena nosa s volutama (*Loeschcke I, Iványi tip I, Bronner XXII*), kat. br. 1. – 5.

Ovaj tip svjetiljaka oblikovan je na tlu Italije u prvim desetljećima 1. st., a ubrzo postaje omiljen oblik, rasprostranjen diljem provincija. Proizvodnja se također širi provincijama, a osobit značaj ubrzo preuzimaju Germanija i Galija. Germanski lončari dodaju ručku koja se na italiskim primjercima vrlo rijetko javlja. Moguće je pretpostaviti postojanje proizvodnih centara i na tlu Panonije. Naime, kalupi za ovaj tip svjetiljaka, prema D. Iványi, pronađeni su u Osijeku (*Mursa*) i Ptuju (*Poetovio*).¹³

Glavne morfološke karakteristike ovih svjetiljaka su da imaju uglati, odnosno trokutasto završeni nos flankiran volutama, konkavan disk koji je najčešće ukrašen reljefom, ramena raščlanjena prstenovima i žljebovima u raznim kombinacijama te ravno dno omeđeno urezanom kružnicom ili plitkim stajaćim prstenom. Ručka se kod ovoga tipa vrlo rijetko javlja, a tada je u pravilu prstenasta ili trakasta s kanelurama/žljebovima.

Prema S. Loeschcke¹⁴ svjetiljke uglatog nosa s volutama imaju tri varijante (A, B, C), ovisno o širini nosa (slika 4.):

A — nos koji se prema vrhu naglo sužuje; imaju stajaći prsten.

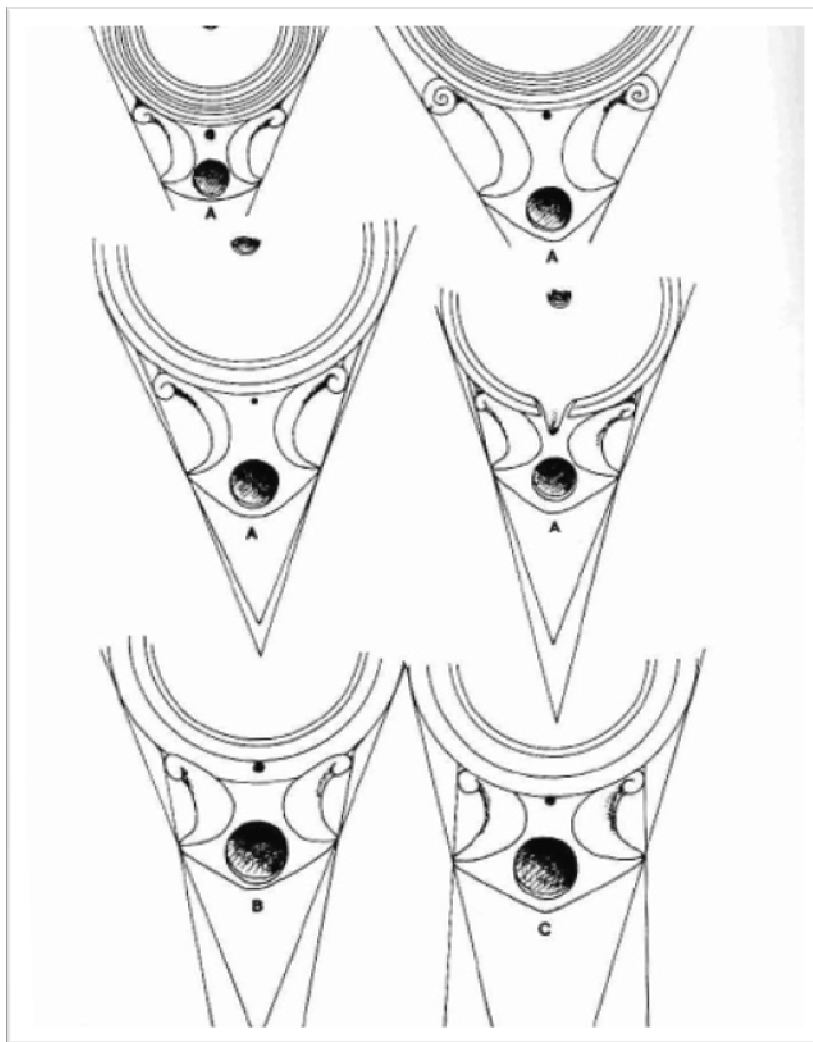
B — nos nešto uži na vrhu nego kod voluta; imaju pretežno ravno dno.

C — nos jednako širok na vrhu i kod voluta; imaju isključivo ravno dno.

¹³ Iványi 1935: 310, kat. br. 4432-4437.; Vikić-Belančić 1967: 393-394, sl. 610-614.

¹⁴ Loeschcke 1919: 28, sl.1, 2.

D. Iványi¹⁵ također razlikuje tri varijante (1, 2, 3) pri čemu varijanta 1 odgovara Loeschckeovoj varijanti A te ima uske volute i disk koji se otvara u jezičac ili kanalić. Varijanta 2 nije zastupljena u Vindonissi, a ima dulji nos i jače svinute volute (Loeschcke ovakve svjetiljke smatra pretečom tipa I). Varijanta 3 odgovara Loeschckeovim varijantama B i C jer Iványi smatra da su razlike među njima neznatne te ih stavlja u istu skupinu.

Slika 4. Tipovi svjetiljaka uglata nosa prema S. Loeschcke (preuzeto iz: Schafer 1990: 80.)

Ramena ove skupine svjetiljaka (slika 5.), prema S. Loeschcke¹⁶ pokazuju četiri vrste profilacije (od ukupno devet koje u svom radu izdvaja kao referentne za rimske svjetiljke svih definiranih tipova):

¹⁵ Iványi 1935: 10-11.

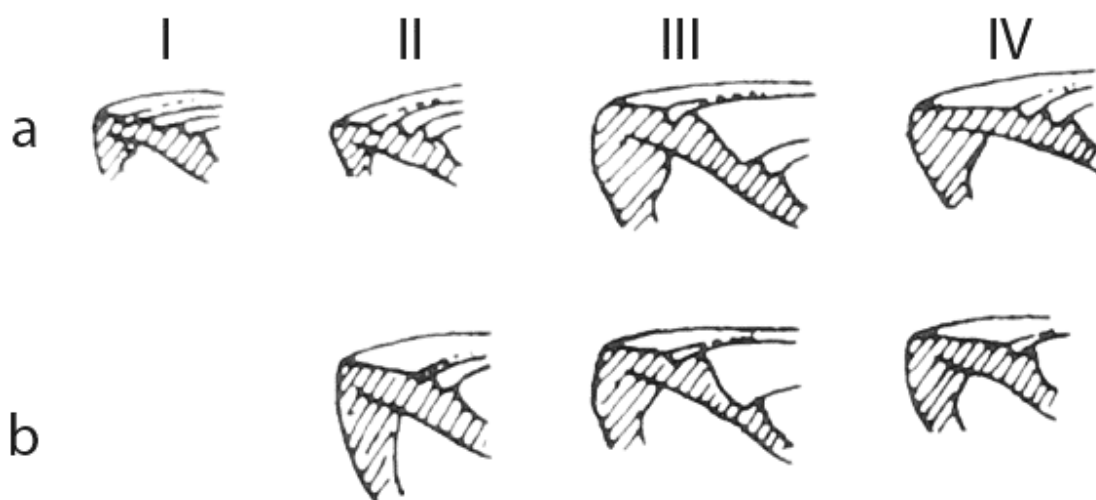
¹⁶ Loeschcke 1919: 28, sl. 2.

Profil I — ramena horizontalna, višestruko raščlanjena prstenovima i žljebovima koji međusobno imaju odstojanje; javlja se isključivo kod podtipa A.

Profil II — ramena lagano viseća prema disku, vanjski pojas širi; javlja se kod svjetiljaka podtipa A te rijede podtipa B.

Profil III — Ramena jače viseća prema disku, vanjski i unutarnji prstenovi povezani kosinom; javlja se kod svjetiljaka podtipa B, rijede C.

Profil IV — Rameni pojas rastavljen od diska s dva (a) ili samo s jednim (b) žlijebom; javlja se isključivo na svjetiljkama podtipa C.

Slika. 5. Profili ramena kod svjetiljaka uglata nosa s volutama (prema S.Loeschcke, grafička obrada: T. Karavidović)

Obzirom na podjelu S. Loeschckea, moguće je zamijetiti da su profilacija ramena, oblik nosa te način izvedbe dna kod ovog tipa svjetiljaka u međuodnosu. Točnije, za podtip A karakterističan je profil ramena L I i II te stajaći prsten. Kod podtipa B rijetko se javlja profil L II, često profil L III, a stajaća ploha ili prsten javljaju se podjednako. Kod podtipa C gotovo u pravilu javlja se rameni profil L IV te stajaća ploha. D. Iványi u svojem radu nije posvetila pažnju profilaciji ramena, iako je kod svjetiljaka s područja Panonije također moguće razaznati određene pravilnosti koje u glavnini odgovaraju prethodno iznesenom zaključku, tj. Loeschckeovoj shemi.¹⁷ Tako se kod varijante Iványi I i II javlja isključivo profil ramena L I (odgovara Loeschcke varijanti A, dok varijanta II nije zastupljena u Vindonissi). Kod

¹⁷ Vikić-Belančić 1967: 151.

varijante Iványi III javljaju se profili L III te IV. Najučestaliji rameni profil kod panonskih svjetiljaka je L IVb.

Prema B. Vikić-Belančić, datiranje ovog tipa svjetiljaka, kako je odredio S. Loeschcke¹⁸, ne može se u potpunosti primjeniti na području Panonije, poglavito za varijante L B i C, tj. Iványi III.¹⁹ Materijal iz zapadnog dijela južne Panonije pokazuje da su spomenute varijante (B i C) trajale usporedno do kraja 1. st., a bile su u upotrebi i tijekom 2. st. Prema istoj autorici, ovakav zaključak pronalazi potvrdu i odražava se u fakturi, odnosno kvaliteti izrade svjetiljaka. Ranije primjerke karakterizira iznimna kvaliteta, tanke stijenke, oštri obrisi, jasno izvedeni i naglašeni detalji, tanak te kvalitetan premaz. Kasniji primjerci su grublje fature, debljih stijenki, oblikom zdepastiji, detalji su nemarno izvedeni, ukras na disku je jednostavniji te manje reljefan, a premaz često slabije kvalitete te se lako ljušti. Donju granicu, općenito za svjetiljke tipa L I, pomiče na kraj 2. st., odnosno na početak 3. st., dok gornja granica seže u prva dva desetljeća 1. st.²⁰ Nasuprot mišljenju B. Vikić-Belančić, W. V. Harris²¹ tvrdi da su primjerci slabije kvalitete bili proizvedeni i na tlu Italije, a ne samo u provincijalnim radionicama. Prema J. Istenič²², svjetiljke podtipa L I B proizvode se od Tiberija do kraja 1. st., a podtip L I C nešto kasnije. Osim osnovnih razlika u oblikovanju nosa i ramena, postoje i drugi elementi koji su često presudni pri dataciji svjetiljaka ovog tipa.²³ Pojava kanalića ili jezičca, koji vodi od diska prema nosu, karakteristična je za augustovsko-tiberijansko vrijeme. Primjerci iz toga vremena imaju uzak i jasno naglašen kanalić. Potkraj trećeg desetljeća prvog stoljeća jezičac se posve gubi. Rupica za zrak također mijenja oblik. Na ranim primjercima s početka 1. st. slična je prorezu, nešto kasnije postaje četverokutna, a od Klaudijeva doba posve je okrugla. Volute su kod ranih svjetiljaka vrlo minuciozno izrađene, uske i spiralno svinute (Augustovo doba), dok su kasnije šire te plosnatije. Otvori za ulje i fitilj su vrlo precizno obrađeni i pravilni na ranim primjercima, dok im se kasnije posvećuje manje pažnje.

¹⁸ S. Loeschcke datira varijantu A u rano tiberijansko vrijeme, varijantu B od Tiberija do sredine 1. st. kada ju je potisnula varijanta C koja traje do kraja 1. st. (Loeschcke 1919: 30, 218).

¹⁹ Vikić-Belančić 1967: 151-152.

²⁰ Mišljenje potkrepljuje nalazima svjetiljaka ovoga tipa u zatvorenim grobnim cjelinama iz nekropola ili pak iz sustavnih istraživanja pronađenih s drugim datiranim materijalom u Ljubljani te Ptuju. U sjevernoj nekropoli u Ljubljani pronađena je varijanta L B/C (Iványi III) uz novac Domicijana i Trajana (grob 113, Titova ulica), s posudom iz kraja 1. i početka 2. st. (grob 19 kod Agrotehne), s keramikom iz 2. st. (grob 138 kod Pošte), u insulama XXIX i XXX svjetiljka tipa L I s materijalom iz posljednje četvrtine 2. st. te u Ptuju svjetiljka tipa L I uz novac Agripe i Germanika te uz novac Trajana i Marka Aurelija. (Fischbach 1896: 52, kat. br. 367, 338, 286; Vikić-Belančić 1967: 151-152).

²¹ Harris 1993: 13.

²² Istenič 2000: 161-164.

²³ Ovim pitanjem prvotno se bavio F. Fremmsendorf (Fremmsendorf 1912: 26-28; Vikić-Belančić 1967: 152).

Od obrađenog materijala ovom tipu sa sigurnošću je moguće pripisati dvije fragmentirane svjetiljke (kat. br. 1 i 2). Svjetiljka kat. br. 1 pripada podtipu L B/C (Iványi III) te ima profil ramena L IIIa. Svjetiljka kat. br. 2 pripada podtipu L C (Iványi III) te ima profil ramena L IVa. Obje svjetiljke nešto su lošije fature, debljih stijenki, zdepastijeg oblika, a rupica za zrak nedostaje. Na svjetiljci kat. br. 2 javlja se pečat na dnu u vidu pet koncentričnih krugova. Uzevši u obzir mišljenje B. Vikić-Belančić, svjetiljke bi trebalo datirati u drugu pol. 1. st. kroz 2. st. te početak 3. st. Tragovi gorenja vidljivi su na obje svjetiljke što upućuje na njihovo korištenje. Ovoj skupini pripadali bi i fragmenti kat. br. 3, 4 i 5.²⁴ Za fragmente kat. br. 3 i 4 dodatno je moguće reći da pripadaju podtipu L B/C, a fragment kat. br. 5 pripada podtipu B te ga je na osnovi rupice za zrak, koja je pravilna i okrugla, moguće datirati od sredine 1. st. (Klaudijevo doba) kroz 2. st. do početka 3. st.

3.1.2. Svjetiljke izdužena nosa s volutama i ukrasnom drškom (*Loeschcke tip III, Iványi tip III*), kat. br. 6.

Osnovne morfološke karakteristike²⁵ ovog tipa svjetiljaka su veće dimenzije, jedan ili više izduženih, oblo ili uglato završenih noseva flankiranih volutama, ramena koja mogu nositi višestruku profilaciju (kod kvalitetnijih primjeraka). U pravilu imaju prstenastu dršku iznad koje stoji ukrasni nastavak, najčešće u obliku lista ili lunule. Svjetiljke su rađene u kalupu zajedno s drškom, dok su kod prethodnih tipova (L I i II) drške obično zasebno izrađene te dodane na svjetiljku. Na ranijim primjercima javlja se stajaći prsten, a kasnije samo stajaća ploha. Oštrim formama i sjajnim firnisom imitiraju metalne prototipove. Vezane su za helenističke tradicije, tako da vrlo rani primjerci, koji imaju i bočne nastavke, označuju most između helenističkih i rimskih svjetiljaka. Oblik je nastao na tlu Italije na početku kršćanske ere, u Augustovo doba. Proizvodio se usporedno sa svjetiljkama uglatu volutnog nosa tipa L I (Iványi I). Na osnovi materijala iz Panonije, D. Iványi²⁶ pretpostavlja da se ovaj tip dugo zadržao, poglavito na tlu provincija, jer se osim primjeraka odlične kvalitete (ranocarsko doba) javljaju i vrlo rustični primjerci. Ista autorica zasebno izdvaja svojevrsnu provincijalnu

²⁴ U statističkoj analizi oni su pribrojeni ovom tipu svjetiljaka. Uglat nos flankiran volutama može nositi i tip L III (I i III). Međutim kod ovog tipa svjetiljaka, koji karakterizira pojava više noseva, uglati nos se vrlo rijetko pojavljuje te je izdužen, što kod ovih fragmenata nije slučaj.

²⁵ Loeschcke 1919: 34-36; Iványi 1935: 11-12; Vikić-Belančić 1971: 109-110; Alram-Stern 1989: 31-34.

²⁶ Kao jedini datirani primjerak (pronađen uz novac Hadrijana) s područja Panonije, D. Iványi navodi svjetiljku iz Akvinka s pečatom majstora Fabija (Iványi 1935: 11-12.). Međutim, svjetiljke ovog majstora pronađene su i u lončarskom depou otkrivenom u Akvinku i datiranom u prvu polovicu 3. st. (Poczy 1956: 110-112). Majstor Fabius pripadao je poznatoj radionici koja je djelovala u sklopu lončarske četvrti (druga faza) kod današnje Plinare na području antičkog Akvinka, a bila je aktivna nakon Markomanskih ratova (Vikić-Belančić 1967: 156.).

varijantu ovog tipa (Iványi tip IV)²⁷ te uz kratki opis njihovih karakteristika, napominje da njihova proizvodnja traje i u 3. st. Ovu pretpostavku potvrđivali bi i nalazi svjetiljaka potonjeg tipa iz Lauriaka koje su pobliže datirane zahvaljujući stratigafskim podacima. Pronađene su u sloju koji prema H. Deringer²⁸ pripada prvoj polovici 3. st. Nešto rustičniju svjetiljku istog tipa autor pripisuje 4. st. Prema B. Vikić-Belančić²⁹ proizvodnja ovog tipa svjetiljaka na tlu Panonije počinje tijekom prve polovice 2. st. te aktivno traje do prve polovice 3. st., a sporadično su u opticaju do početka 4. st. Također, smatra da su importirani italski primjerci, koje je moguće datirati u 1. st. iznimno rijetki (unutar obrađenog materijala u skupinu uvrštava samo svjetiljku iz Siska)³⁰ te da su lokalne radionice također proizvodile kvalitetne svjetiljke raskošnog izgleda i većih dimenzija.³¹ Većina ovih svjetiljaka, prema istoj autorici, djelo su provincijalnih majstora, te se mogu okvirno datirati od prve polovice 2. st., a traju kroz 3. st.

Svjetiljka kat. br. 6 tipološki pripada ovoj skupini. Svjetiljka na disku nosi ukras u vidu plićeg reljefa s prikazom Sola *en face* te dvije zvijezde s lijeve i desne strane glave.³² Uzevši u obzir podtipove svjetiljaka s područja međurječja Save i Drave koje donosi B. Vikić-Belančić,³³ pripadala bi podtipu A, iako je nešto rustičnije izrade.

3.1.3. Svjetiljke kratkog zaobljenog nosa (*Loeschcke tip VIII, Iványi tip VII*), kat. br. 7.

Osnovne morfološke karakteristike³⁴ ovog tipa su okrugla zdjelica (recipijent), kratak nos, na vrhu zaobljen te gotovo organski povezan s tijelom. U odnosu na disk, nos različito završava. S. Loeschcke³⁵ je utvrdio četiri osnovne varijante tipa nosa (slika 6.). Ramena su im najčešće široka te padaju prema van (javljaju se profili L VI, VII i VIII, a rjeđe II—IV). Raniji primjerci imaju stajaći prsten, a kasniji stajaću plohu. Katkad imaju bočne nastavke ili

²⁷ Zapravo se radi o svjetiljkama vrlo slične morfologije, međutim degradiranih formi. Mogu imati više noseva, oblog ili uglatog završetka, a obično su bez voluta (Iványi 1935: 12). B. Vikić-Belančić na temelju obrađenog materijala s područja međurječja Save i Drave, tip Iványi III dijeli na tri podtipa A-C prema kvaliteti njihove izrade. Smatra da su svjetiljke tipa Iványi IV srodne njezinu podtipu C koji je nešto degradirane forme obzirom na tipove A i B. Gubi se figuralni prikaz, a volute se rijetko javljaju, tj. potpuno su stilizirane. (Vikić-Belančić 1967: 156-157).

²⁸ Deringer 1965: 64, kat. br. 379.

²⁹ Vikić-Belančić 1967: 157.

³⁰ Vikić-Belančić 1967: 157, sl. br. 355.

³¹ Kao primjer uzima kalup za svjetiljku ovog tipa (podtip A) iz Siska (Vikić-Belančić 1971: 110).

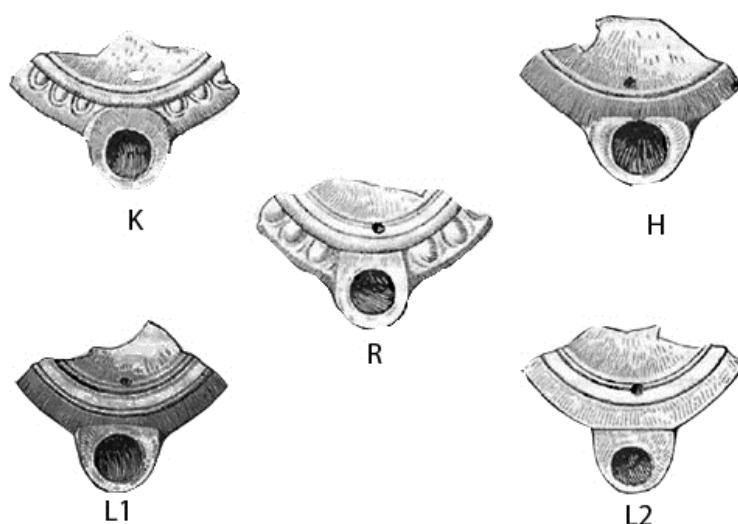
³² Gotovo identičan primjerak prema svim parametrima, potječe također s područja Panonije, iz Szönyja (Iványi 1935: kat. br 536, T. XIX/9).

³³ Vikić-Belančić 1967: 156, vidi bilj. 50.

³⁴ Loeschcke 1919: 237-243; Iványi 1935: 12-13; Vikić-Belančić 1967: 163-166; Alram-Stern 1989: 34-36.

³⁵ Varijanta R: nos koji ravno završava na samoj liniji diska, Varijanta K: nos okruglo završen tako da djeluje poput kružnice, Varijanta H: nos sroliko završen, Varijanta L: nos nasaden s ravnim završetkom (L1 prelazi malo vanjski rub zdjelice (recipijenta), L2 završava na samom rubu zdjelice) (Loeschcke 1919: 237).

jezičac koji prekida rameni pojas. Drška je pretežno prstenasta ili trakasta. Rupica za zrak se javlja sporadično, a kada je prisutna uvijek se nalazi unutar prstena koji obrubljuje disk. Ukas kod ovog tipa teži jednostavnosti (naspram ukrasa kod tipova L I i II), pri čemu prevladavaju ornamentalni nad figuralnim motivima (često u vidu pojedinačnih figura), a disk je rijetko ukrašen. Ramena su često ukrašena nizom koncentričnih kružnica te ovala ili pak viticama vinove loze. Dno često nosi utisnut pečat radionice.³⁶

Slika 6. Varijante oblika nosa svjetiljaka kratka zaobljena nosa (prema S. Loeschcke, grafička obrada: T. Karavidović)

S. Loeschcke smatra da se ovaj tip razvio iz starogrčkih (atičkih svjetiljaka) te da je njegova jednostavnost vezana uz klasicistički ukus klaudijeve epohe kada je ovaj tip bio vrlo omiljen.³⁷ Isti autor početak proizvodnje ovih svjetiljaka stavlja u drugu četvrtinu 1. st. Ovaj tip svjetiljaka ostaje dugo u upotrebi poglavito na području provincija, a shodno tome dolazi do promjena u obliku te ukrasu. Tijelo od okruglog postaje okruglo-ovalno, a ukas sve bogatiji. F. Miltner zaključuje da pojava spljoštavanja ramena i brazde na ramenom pojasu upućuju na utjecaje kasnogrčkih svjetiljaka druge polovice 2. st.³⁸ Pojava bradavica na ramenima, koje su karakteristične za firma svjetiljke, govori o njihovoj usporednoj proizvodnji i uporabi.³⁹ Na temelju svjetiljaka s područja međurječja Save i Drave te šireg teritorija Panonije, B. Vikić-Belančić zaključuje da se vremenom događa oblikovna

³⁶ Dok se kod firma svjetiljaka pečat utiskuje u kalup, kod svjetiljaka ovog tipa on se izvodi direktno na svjetiljku pomoću metalne punce, prije pečenja. Na isti način ukrašavaju se i ramena (Vikić-Belančić 1967: 163).

³⁷ Loeschcke 1919: 239-241.

³⁸ Miltner 1937: 99 (tip VI).

³⁹ Loeschcke 1919: 239; Vikić-Belančić 1967: 164.

degradacija.⁴⁰ Stijenke postaju deblje, faktura keramike mekša, ukras zdepastiji i plošniji, nos prelazi iz obliha u sroliku varijantu (varijanta L H), drška je obično lijevana u kalupu te pločasta. Svjetiljke ovakvih karakteristika datira u 2. i 3. st. Prema E. Alram-Stern ovaj tip svjetiljaka na području provincija javlja se do 4. st.⁴¹

S istraživanja na TVN 1982. god. potječe jedna sa sigurnošću definirana, iako fragmentirana, svjetiljka ovog tipa (kat. br. 7.). Radi se o fragmentu ramena, diska te dijela nosa svjetiljke. Sačuvani dio nosa daje naslutiti da se radi o kratkom oblom nosu varijante L K, a profil ramena bio bi L VIIb. Stijenke su tanke, keramika je dobro pročišćena, detalji su izvedeni precizno. Svjetiljka nema ukrasa na disku ni ramenima. Nasuprot nosu naknadno je aplicirana drška, vjerojatno pločasta oblika. Obzirom na relativno kronološki odredivu razvojnu liniju svjetiljaka, popraćenu oblikovnim karakteristikama, koju je uspostavila B. Vikić-Belančić, ovu svjetiljku moguće je datirati u drugu četvrtinu 1. do 2. st.

⁴⁰ Vikić-Belančić 1967: 165.

⁴¹ Alram-Stern 1989: 35.

3.2. Firma svjetiljke (*Loeschcke tip IX-X, Iványi tip XV-XVII, Fischbach tip A-C*), kat. br. 20. – 130.

Prema B. Vikić-Belančić, firma svjetiljke zbog svoje funkcionalnosti vrlo brzo ulaze u uporabu diljem provincija Carstva.⁴² Oblik im je više kruškolik, recipijent okrugao, a nos nešto izdužen i na vrhu zaobljen. Disk je obrubljen prstenom koji može biti zatvoren ili otvoren. Kod potonje varijante prsten se ka nosu otvara čineći kanal te koljenasto završava pri vrhu nosa. Kanal može biti uži ili širi, a u njemu je često otvor manjih dimenzija (ponekad i dva ili tri), okruglog ili ovalnog oblika, koji je služio za dovod zraka. Otvor za ulijevanje ulja nalazi se najčešće na sredini diska, a na primjercima ukrašenima reljefom najčešće su se nalazila dva otvora sa strana, dijagonalno položena iznad ili ispod reljefa. Kod ranih primjeraka firma svjetiljaka, na ramenima se često javljaju tri ušice za vješanje koje su vremenom iz funkcionalnih razloga (zbog svoje krhkosti) degradirane na isključivo ukrasni element u vidu bradavica različitog oblika. Na ramenima se nalaze po tri bradavice, no mogu biti i dvije na bočnim stranama ramenog pojasa. Rijetko se pojavljuje drška u obliku lista, pločasta ili prstenasta, a nalazi se nasuprot nosu ili na sredini diska. Pojava ušica za vješanje ili drške dovodi se u vezu s imitacijom metalnih svjetiljaka. Dno svjetiljke obično je omeđeno s dva koncentrična prstena ili kružnice unutar kojih se nalazi radionički pečat. Pečat («firma») se sastoji od *cognomena*, *nomena* ili *praenomena*, a javljaju se i početna slova *tria nomina*. Imena su u nominativu ili genitivu, ponekad uz dodatak slova F (*fecit* ili *figlina*). Rani primjerci ispod pečata često imaju ukras poput vijenca s palminom grančicom, samo vijenac, sroliki listić, kružić ili više njih, slovo ili neki drugi znak. Pečat je reljefan, rijetko urezan. Firma svjetiljke su vrlo stereotipne izvedbom, a ukras na disku često je skroman. Najčešći su prikazi tragičnih i komičnih maski, a osim njih česti su prikazi glava Amora, Amona, Meduze, riječnih božanstava ili Satira.⁴³

Prema dosadašnjim istraživanjima, najjači centri proizvodnje bili su u sjevernoj Italiji (osobito područje oko Modene), o čemu svjedoči i Plinije Stariji (*Hist. Nat.* XXXV, 160.).⁴⁴

⁴² Vikić-Belančić 1975: 49-50.

⁴³ Iványi 1935: 15.

⁴⁴ Nedaleko Modene, na lokalitetu Savignano sul Panaro, otkrivena je radionica u kojoj je djelovao jedan od najznačajnijih majstora odnosno proizvođača firma svjetiljaka, L. Aemili Fortis. Pored Fortisa, u okolici Modene je djelovao niz drugih sjevernoitalskih majstora: Atimetus, Communis, Strobilis, Litogenes, Fronto, Festus itd. U Vindonissi je otkrivena svjetiljka s pečatom MVTINAE MENANDER FECIT (Loeschcke 1919: 291, 282; Vikić-Belančić 1967: 258). Potonje tvrdnje potvrđene su i novijim, kemijsko-mineraloškim analizama

Značajan uvoz glinenih firmica svjetiljaka iz radionica sjeverne Italije na područje provincija zabilježen je tijekom treće četvrtine 1. st. te kroz cijelo 2. st.⁴⁵ Iako je izvoz iz Italije krajem 2. st. slabiji, a sve više ga potiskuje galski (pogotovo rajnski), ipak nije posve prekinut te su u narednim stoljećima upravo preko Italije na područje Panonije stizale kasnoantičke svjetiljke afričkog tipa. Proizvodnja firmica svjetiljaka koja se krajem 1. st. širi provincijama, prema B. Vikić-Belančić, isprva se temelji na uvezenim kalupima, a kasnije se radionice osamostaljuju.⁴⁶ Prema istoj autorici, u lokalnoj proizvodnji se javljaju primjerci izrađeni od slabije pročišćene gline te neprecizne izvedbe.⁴⁷ Na njima se rijetko nalazi pečat. Nadalje, B. Vikić-Belančić uočava pojavu pečatiranja svjetiljaka imenom renomiranih majstora u lokalnim ili pak provincijalnim radionicama vjerojatno zbog bolje prođe robe.⁴⁸ Ova pojava prvenstveno je vezana uz najmlađu razvojnu fazu firmica svjetiljaka tip L X (Iványi XVII), a svjetiljke su tehnički lošije izvedene.

Tipologijom i kronologijom firmica svjetiljaka bavili su se brojni autori. Uobičajena je podjela firmica svjetiljaka prema S. Loeschcke koji je obradio primjerce iz Vindonisse te ih svrstao u dvije osnovne razvojne faze.⁴⁹ Prvoj fazi pripada tip IX s tri podvarijante (a-c). Drugoj fazi pripada tip X s dvije podvarijante koje se razlikuju prema dužini nosa. S druge strane D. Iványi, koja je napravila podjelu panonskih svjetiljaka, razlikuje tri osnovna tipa: XV, XVI i XVII.⁵⁰ Tipovi firmica svjetiljaka ovo dvoje autora međusobno su usporedivi. Tip Iványi XV ima zatvoren prsten oko diska, a na vratu nosa pliću brazdu u obliku slova I ili pak dublji kanalić koji je na kraju zaobljen. Odgovara Loeschcke tipu IX (varijanti a i b) te tipu C tipologije prema O. Fischbach⁵¹. Tip Iványi XVI ima prsten koji je malo otvoren prema jezičcu na vrhu nosa. Odgovara Loeschcke tipu IX (varijanta c) i Fischbachovom tipu B. Tip Iványi XVII ima prsten koji je otvoren prema kanalu koji vodi do otvora za fitilj. Odgovara

sastava gline svjetiljaka iz Vindonisse, prethodno spomenutih, ali i drugih radionica za koje je utvrđeno izvorište korištene gline sa specifičnim sastavom upravo na području nedaleko Modene. (Schneider 1994: 127-142.).

⁴⁵ Vikić-Belančić 1967: 119.

⁴⁶ Vrlo ilustrativan primjer je područje Germanije na kojemu se pri prijelazu 1./2. st. sreću lokalni majstori koji uz kopije uvezenih primjeraka stvaraju i specifične oblike poznatih tipova svjetiljaka dodajući im dršku (firma svjetiljke tip Iványi XVII te svjetiljke tip I i II), što nije uobičajeno na svjetiljkama italjskih majstora. Germanski import na području Panonije počinje sredinom 2. st. (Vikić-Belančić 1967: 119-122, 184; Vikić-Belančić 1975: 50).

⁴⁷ Vikić-Belančić 1975: 50.

⁴⁸ Vikić-Belančić 1975: 54.

⁴⁹ Loeschcke 1919: 256.

⁵⁰ U grupu firmica svjetiljaka D. Iványi uvrštava i neke srodne svjetiljke kao što su svjetiljke s dva ili više noseva i drškom u obliku lista, svjetiljke s ispupčenim središnjim dijelom u obliku rozete ili školjke, svjetiljke u obliku češera te svjetiljke s prstenastom drškom i reljefima na ispupčenoj gornjoj površini. (Iványi 1935: 19, 15-16).

⁵¹ O. Fischbach je na osnovi svjetiljaka iz antičkog Poetovia firma svjetiljke podijelio na tri tipa označivši ih slovima A, B i C. Oni u potpunosti odgovaraju navedenim tipologijama prema D. Iványi i S. Loeschcke. Ovaj autor u stručnu literaturu uvodi termin "firma svjetiljke" koji je općenito prihvaćen (Fischbach 1896: 16, 57.).

Loeschckeovom tipu X i Fischbachovom tipu A. Kanal je kod ranijih primjeraka relativno uzak, dok se kasnije proširuje. Ovaj tip, prema S. Loeschcke, ima i svojevrsan kraći oblik kod kojeg su recipijent i nos vezani neposredno, bez vrata. Na području Panonije prevladavaju svjetiljke sa širim kanalom. Obzirom da se vremenom ovakva podjela pokazala nedostatnom, noviji istraživači donose određene nadopune. Dvije takve tipologije pokazale su se primjenjivima na nalaze svjetiljaka iz datiranih grobova na području Murse.⁵² One su u ovom radu također korištene u pokušaju što preciznije datacije te ujednačavanja s referentnom građom. Razlog je i stavljanje naglaska na detalje u izradi svjetiljaka, obzirom da obje tipologije nadopunjuju osnovnu Loeschckeovu tipologiju bazirajući se upravo na detalje. Naravno, zbog fragmentiranosti, to nije bilo moguće učiniti kod svih svjetiljaka. Prvu takvu tipologiju izradio je Enzo Buchi bazirajući ju na analizi svjetiljaka iz Muzeja u Akvileji.⁵³ Svjetiljke tipa L IX podijelio je na podtipove a-c, ovisno o načinu oblikovanja kanala svjetiljke, uz napomenu da se za sada ne može odrediti jesu li te razlike vremenski određene, odnosno može li se se ta tipološka podjela iskoristiti za precizniju dataciju ovog tipa firma svjetiljaka. Svjetiljke tipa L X podijelio je na četiri podtipa, Xa-Xc te kratki tip X. Uz izuzetak kratkog tipa X, svjetiljke tipa Xa-Xc ne zasnivaju se na konkretnim oblikovnim značajkama, već su podijeljene po kvaliteti izrade. Tako je za podtip Xa značajna kvalitetna izrada s oštrim bridovima i gotovo pravokutnim ramenima. Tip Xb obuhvaća svjetiljke na kojima je vidljivo opadanje kvalitete izrade (znakovita su zaobljena ramena). Tip Xc pak obuhvaća svjetiljke sasvim degenerirane forme kod kojih je znakovita stilizacija pojedinih dijelova (bradavice) te opća degeneracija. Prema T. Leleković, ova klasifikacija pokazala se primjenjiva na nalaze svjetiljaka iz grobova datiranih u 2. st. s istraživanja na Trgu bana Jelačića te u Gundulićevoj ulici.⁵⁴ Prema istom autoru, analiza svjetiljaka iz grobova datiranih u 3. st. uspješno je provedena na temelju tipologije E. Alram-Stern.⁵⁵ Autorica je na osnovi svjetiljaka iz Karnunta, tip L X podijelila na tri podtipa (A-C) obzirom na razlike u oblikovanju nosa te pregiba između nosa i tijela svjetiljke. E. Alram-Stern također ne tvrdi da potonje razlike u oblikovanju odražavaju vrijeme proizvodnje. Ipak, na osnovi prikupljene građe iz grobova, T. Leleković zaključuje da je do promjene u oblikovanju svjetiljaka došlo u

⁵² Leleković 2011: 147-148.

⁵³ Buchi 1975: XXIII-XXVIII.

⁵⁴ Leleković 2011: 147-148.

⁵⁵ Alram-Stern 1989: 43-44, T. B.

drugo polovici 2. st. Prema sredini 3. st. svjetiljke u podunavskom području su težile ovalnom obliku pri čemu je nos svjetiljaka sve više bio integriran u tijelo.⁵⁶

Datacija firma svjetiljaka prilično je dobro utvrđena, no novija istraživanja donijela su određene korekcije vremena proizvodnje i uporabe obzirom na promišljanja starijih autora poput S. Loeschkea.⁵⁷ On smatra da su se firma svjetiljke (raniji tip IX) pojavile oko 75. godine, dok primjerice F. Fremmensdorf drži da se pojavljuju neznatno ranije, oko 60.-70. godine. Danas je uvriježeno misljenje da je proizvodnja svjetiljaka tipa L IX (Iványi XV) započela u Klaudijevo doba, odnosno sredinom 1. st.⁵⁸ Na području sjeverne Italije proizvodnja traje sve do antoninskog doba, odnosno sporadično sve do 3. st.⁵⁹ Početak proizvodnje svjetiljaka tipa X, S. Loeschcke stavlja oko 100. godine. Kasniji istraživači su utvrdili da je primjerice majstor Fortis ovaj oblik svjetiljaka počeo proizvoditi u sjevernoj Italiji krajem 1. st. Proizvodnja tipa L X u Italiji traje do 3. st., a u provincijama sve do 4. st.⁶⁰ B. Vikić-Belančić na temelju obrađenih svjetiljaka iz AMZ, mahom s područja međurječja Save i Drave, dodatno naglašava razlike u načinu obrade te fakturi kao bitne čimbenike koji utječu na dataciju firma svjetiljaka.⁶¹ Tako gotovo sve svjetiljke starijeg tipa L IX (Iványi XV, XVI) imaju finu fakturu, oštre obrise i kvalitetnog su pečenja. Pečat im je vrlo pravilan i plastičan te često imaju ukras na disku. Potonje su pretežno ranije i potječu iz italških radionica. Primjerci mlađeg tipa s kanalom iz 1. i 2. st. dobre su kvalitete, skladnih proporcija, tanjih stijenki te precizno izvedenih detalja. Masovnom serijskom proizvodnjom te pojavom provincijalnih i lokalnih radionica dolazi do opadanja kvalitete. Uslijed mnogostrukog otiskivanja iz kalupa, svjetiljke postaju manjih dimenzija, detalji su nemarno izvedeni, pečat je često plošan i neujednačenih slova, ponekad u potpunosti nedostaje, a glina je slabije pročišćena.⁶² Međutim, autori poput E. Buchija te J. Istenič tvrde da lošija kvaliteta izrade ne znači nužno i kasniju proizvodnju. Prema istim autorima, datiranje pojedinih nalaza svjetiljaka ove skupine zasniva se isključivo na kontekstu nalaza.⁶³ U prilog ovoj teoriji išla bi i novija istraživanja koja se tiču kemijsko-minerološke analize dijela svjetiljaka iz

⁵⁶ Leleković 2011: 148.

⁵⁷ Fremmensdorf 1912: 125; Loeschcke 1919: 289.

⁵⁸ Istenič 1999: 150.

⁵⁹ Buchi 1975: XXXII.

⁶⁰ Buchi 1975: XXXII-XXXV; Vikić-Belančić 1975: 52-53.

⁶¹ Vikić-Belančić 1967: 18; Vikić-Belančić 1975: 53.

⁶² Idejom identificiranja porijekla svjetiljaka na temelju manjih oblikovnih razlika unutar skupine firma svjetiljaka, prvotno se bavio S. Loeschcke. Na temelju svjetiljaka iz Vindonisse, opisno je odredio četiri kategorije: A-sjevernoitalsko, tj. modensko porijeklo; B-Vindonissa; C-Galija; D-Germanija, tj. provincijalno porijeklo i kopije (Loeschcke 1919: 262-264).

⁶³ Buchi 1975: XXXV; Istenič 1999: 153.

Vindonisse.⁶⁴ Naime, rezultati ispitivanja svjetiljaka različitih oblikovnih karakteristika pokazali su da grublje i nepreciznije izrađeni primjerci svjetiljaka te neki primjerci bez pečata nisu isključivo provincijalnog podrijetla, već je korištena ista vrsta gline kao i na primjercima bolje kvalitete čije je izvorište lokalizirano nedaleko Modene. Također, glina s nalazišta Savignano kraj Modene korištena je od 1. do 4. st.

3.2.1. Firma svjetiljke s istraživanja na Trgu Vladimira Nazora 1982. god. Tipološka i statistička analiza.

S istraživanja na TVN 1982. god. potječe ukupno 109 gotovo cijelih firma svjetiljaka te fragmenata. One čine 76% ukupnog broja svjetiljaka obrađenih u ovom radu. Obzirom na fragmentiranost, tipološki je bilo moguće odrediti 50 svjetiljaka (46% od ukupnog broja firma svjetiljaka). Sve pripadaju tipu L X (Iványi XVII). Fragmenti koje nije bilo moguće uže tipološki odrediti pribrojeni su firma svjetiljkama na osnovi oblikovnih karakteristika ramena, diska, dna ili pak oblika recipijenta (kat. br. 105-130, 31, 36-39, 41-45, 48, 49, 52, 53, 55, 56, 57-63, 65-72, 77-79, 96). Radi se o 59 primjerka (54% ukupnog broja firma svjetiljaka). Međutim, neke od njih ipak je bilo moguće odrediti kao proizvode određene radionice obzirom da se radi o fragmentima s dnom ili barem dijelom dna, a pripisani su majstorima koji proizvode isključivo firma svjetiljke, primjerice STROBILIS (kat. br. 55, 56). Pečati radionica pojedinih majstora javljaju se na ukupno 54 svjetiljaka (50% ukupnog broja firma svjetiljaka, kat. br. 20-72, 74), bez pečata je 5 svjetiljaka (6%, kat. br. 74-79), a jedna svjetiljka ima svojevrsan pečat u obliku grančice u plitkom reljefu (1%, kat. br. 73). Kod 49 svjetiljaka (43%, kat. br. 80-130), obzirom na izostanak ili fragmentiranost dna, nije bilo moguće odrediti imaju li pečat. Svjetiljke s pečatom majstora nose imena petnaest različitih sjevernoitalskih majstora starije generacije (FORTIS, FRONTO, FESTVS, LITOGENES, STROBILIS) te mlađe generacije (AGILIS, APRIO, C.DESSI, IEGIDVS, LVCIVS, MIA, NERIVS, OCTAVIVS, PROCVLVS), a jedna svjetiljka ime majstora u genitivu CARI za kojega B. Vikić-Belančić⁶⁵ pretpostavlja provincijalno, čak i lokalno porijeklo iz Murse.⁶⁶ Na dijelu svjetiljaka dno je fragmentirano, a pečat nepotpun te se ne može sa sigurnošću odrediti o kojemu je majstoru, tj. radionici riječ (12 ulomaka, 22% ukupnog broja svjetiljaka s

⁶⁴ Schneider 1994: 127-142.

⁶⁵ Detaljnije u poglavlju 3.2.2.3. *Carus* (Vikić-Belančić 1967: 237).

⁶⁶ S. Loeschcke je sjevernoitalske majstore podijelo na dvije generacije prema proizvodima, tj. tipovima firma svjetiljaka u vezi s radionicom te datiranim nalazima. Iako su danas datacije ponešto korigirane, prema S. Loeschcke, starija generacija je bila aktivna od doba Flavijevaca do Trajana dok je mlađa bila aktivna od početka 2. st. do početka 3. st. (Loeschcke 1919: 295-297).

pečatom na dnu, kat. br. 57-68) dok je na nekima pečat oštećen ili izlizan te nije čitljiv (5 ulomaka, 9%, kat. br. 69-73). Ovdje se čini bitnim napomenuti da se na jednom fragmentu recipijenta s dnom svjetiljke (kat. br. 57.), svrstanog pod nepotpune, time i neodređene pečate, javljaju početna slova pečata ARMB[---]. Pečat je dosta nepravilno izveden, što otvara mogućnost da se radi o slovu E, obzirom na morfološke sličnosti slova B i E. U dostupnoj literaturi nema imena majstora/radionice čije ime počinje spomenutim (ARMB). No, sjevernoitalski majstor s pečatom ARMENI predstavljen je svjetiljkama u Viminaciju, a M. Korać pretpostavlja i lokalnu proizvodnju ovih svjetiljaka na tlu Viminacija.⁶⁷ Isti autor datira ove svjetiljke od Antonina Pija do Gordijana III. Najzastupljeniji pečat, na svjetiljkama kod kojih je bilo moguće sa sigurnošću odrediti ime majstora/radionice (37 kom, 67% ukupnog broja svjetiljaka s pečatom), jest onaj majstora Fortisa (14 kom, 38%, kat. br. 27–40), a slijedi pečat majstora Octavija (6 kom, 16%, kat. br. 48–53). Pečati ostalih majstora zastupljeni su s jednim ili dva primjerka. Prema radu Z. Marinovića, firma svjetiljke također su najzastupljeniji tip rimskih keramičkih svjetiljaka u zbirci Muzeja Slavonije u Osijeku (605 svjetiljka, 83% ukupnog broja svjetiljaka).⁶⁸ Od ukupnog broja firma svjetiljaka s pečatom majstora (439 kom.), svjetiljke s pečatom majstora Fortisa čine brojčano najveću skupinu (51 kom, 15.3%).⁶⁹

⁶⁷ Korać 1995: 290.

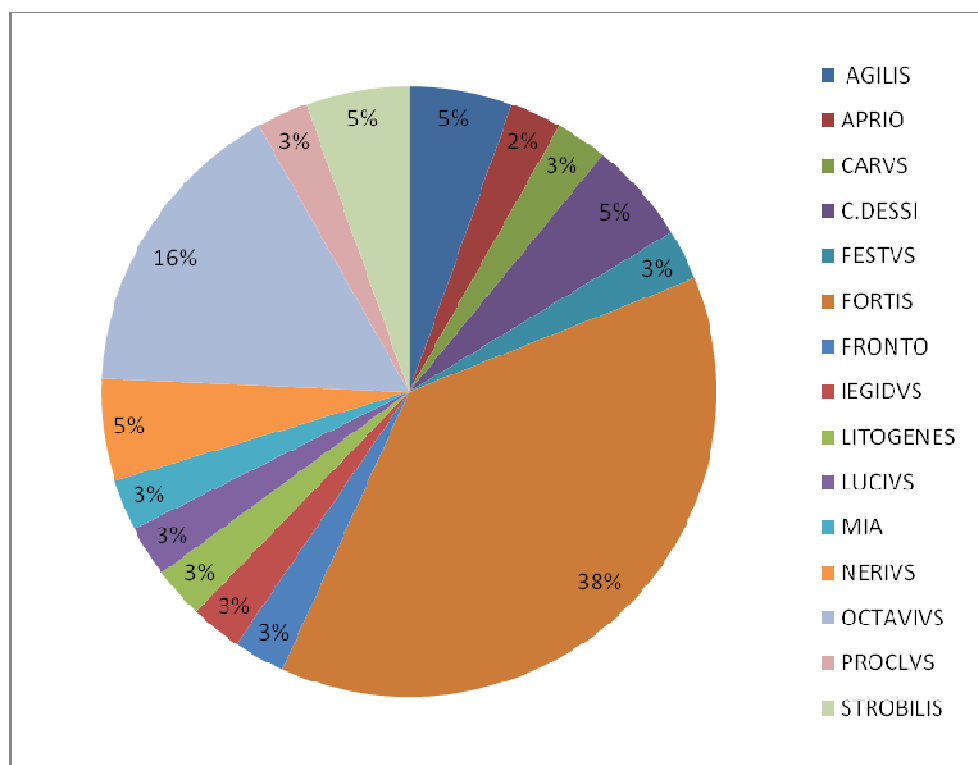
⁶⁸ Marinović 2009: 79.

⁶⁹ U rad su uključene inventirane rimske keramičke svjetiljke s područja Osijeka koje su u MSO pristigle tijekom 19. i 20. st. Među njima nisu uvršteni nalazi svjetiljaka sa zaštitnih istraživanja vođenih od 80-tih godina do danas (Marinović 2009: 79).

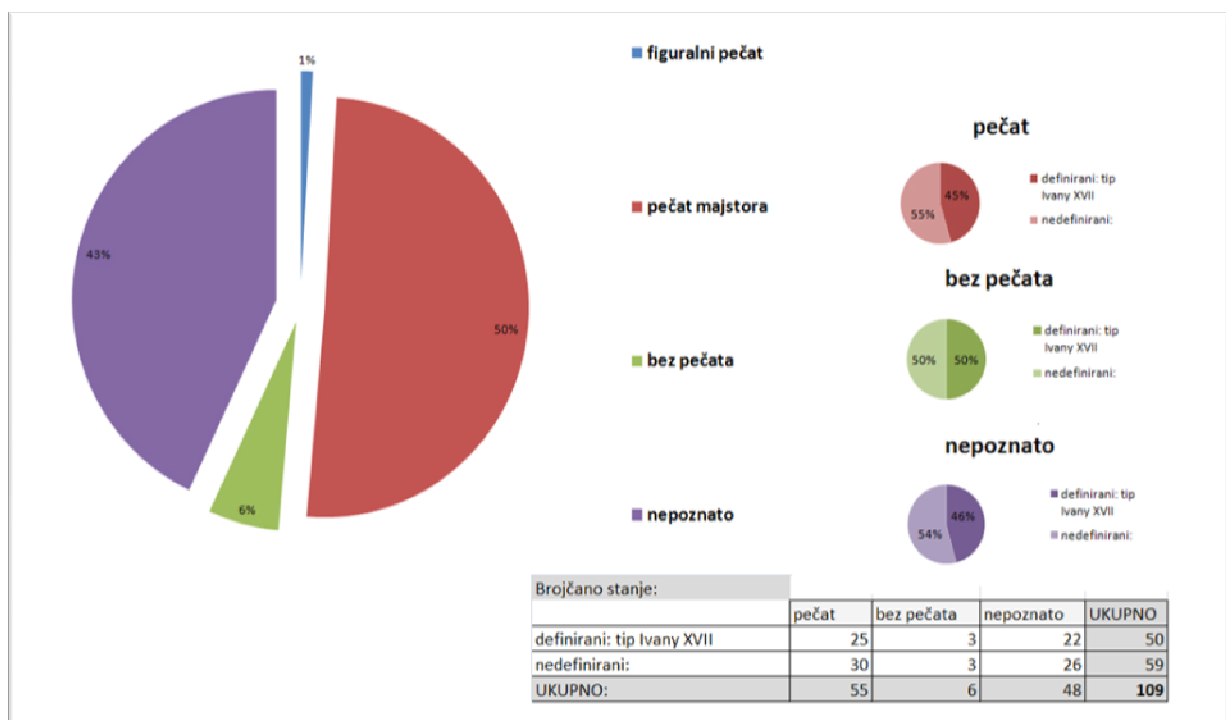
IME	PORIJEKLO	VRIJEME	Kom.	TIP (prema IVÁNYI)	NEODREĐENO (fragment)
AGILIS	S. Italija	Trajan-Antonin	2	XVII (1)	1
APRIO	S. Italija	Trajan-Antonin	1	XVII	-
CARVS	Panonija	1.-1/2 4. st.	1	XVII	-
C.DESSI	S. Italija	Trajan-Antonin	2	XVII	-
FESTVS	S. Italija	Domicijan-Trajan	1	XVII	-
FORTIS	S. Italija	Domicijan-Antonin	14	XVII (8)	6
FRONTO	S. Italija	Domicijan-Trajan	1	-	1
IEGIDVS	S. Italija	Trajan-Antonin	1	-	1
LITOGENES	S. Italija	Domicijan-Trajan	1	XVII	-
LUCIVS	S. Italija	Antonin-Komod	1	XVII	-
MIA	S. Italija	2.st	1	-	1
NERIVS	S. Italija	Trajan-Hadrijan	2	XVII	-
OCTAVIVS	S. Italija	Trajan-Antonin	6	XVII (2)	4
PROCLVS	S. Italija	Hadrijan-Sever	1	XVII	-
STROBILIS	S. Italija	Klaudije-Trajan	2	-	2
<i>kom.</i>			37	21	16
ARMB[---]			1	-	1
[---]IS			2	-	2
F[---]			2	-	2
[---]X			1	XVII	-
V[---]			1	XVII	-
[---]S			1	XVII	-
[---]I			2	-	2
N[---]			1	-	1
[---]EX[---]			1	-	1
<i>kom.</i>			12	3	9
ukras na dnu:			1	XVII	-
nečitko:			5	-	5
UKUPNO:			55	25	30

T.3.

Tablični prikaz zastupljenih pečata pojedinih majstora/radionica poredanih abecednim redom uz naznaku standardne datacije radionice, tj. pretpostavljenog vremena njezine aktivnosti na matičnom području

Slika.7. Grafički prikaz udjela pečata pojedinih majstora unutar skupine iskazan u postocima u odnosu na ukupan broj sa sigurnošću definiranih pečata (37 kom, 67% od ukupnog broja svjetiljki s pečatom na dnu)

Slika 8. Grafički prikaz brojčanog stanja firma svjetiljaka obzirom na kategorije; mogućnost uže tipološke definiranosti te posjedovanje pečata

Reljefni ukras na disku bilo je moguće definirati kod dvije svjetiljke (kat. br. 64 i 126), dok se kod svjetiljaka kat. br. 100 i 81 može pretpostaviti postojanje ukrasa obzirom na poziciju otvora za ulijevanje ulja. Svjetiljke se međusobno razlikuju i po kvaliteti izrade. Kvalitetnije izrađene svjetiljke, prema parametrima koje donosi B. Vikić-Belančić, a koji su spomenuti u prethodnom poglavlju, unutar obrađenog materijala, najčešće su izrađene od dobro pročišćene gline crvene boje pečenja bez premaza ili pak svjetlije crveno pečene gline s crvenim premazom. Sve potonje svjetiljke, kod kojih je to bilo moguće definirati, nose pečate sjevernoitalskih majstora, a svjetiljke bez pečata ne pripadaju ovoj skupini. Radi se o svjetiljkama s pečatom majstora Fortis (kat. br. 27, 29, 38, 35), Aprio (kat. br. 22), Nerius (kat. br. 47), Festus (kat. br. 26), C. Dessi (kat. br. 25), Proclus (kat. br. 54), kao i svjetiljkama s očuvanim dijelom pečata kod kojih nije bilo moguće definirati konkretno ime majstora (kat. br. 63, 64). Zanimljiva je i pojava vijenca ispod pečata majstora koja se javlja na dva primjerka kvalitetnije izrađenih svjetiljaka (kat. br. 47, 27). Radi se o pečatima majstora Fortis te Nerius. Ovakva pojava, prema B. Vikić-Belančić, karakteristična je za rane primjerke firma svjetiljaka, a vjerojatno označava seriju. Tipološki se u većini slučajeva mogu svrstati u podtip Buchi Xa ili Alram-Stern XA. Bitnim se čini naglasiti da se svjetiljke pojedinih sjevernoitalskih majstora ujedno i međusobno razlikuju u kvaliteti izrade, dimenzijama te načinu obrade detalja. Zanimljiv je fragment gornjeg dijela svjetiljke kat. br. 99, također kvalitetno izrađen, s ušicama za vješanje. Ovakva pojava, prema B. Vikić-Belančić, odraz je imitacije metalnih svjetiljaka te se pojavljuje u ranijem dobu nastanka firma svjetiljaka, dok se kasnije ušice pretvaraju u estetski dodatak bez funkcionalne vrijednosti. Gotovo jednake fature, nagiba ramena te preciznosti izrade je i fragment svjetiljke kat. br. 127 koji ima dijagonalno probušenu rupicu na prijelazu ramena u tijelo. Ona je vjerojatno također služila za vješanje ili pak za iglu. Obje svjetiljke pronađene su u istom iskopu (B8/4) i na istoj relativnoj dubini od 2,50 do 2,80 m. Zdravica se, prema izvještaju M. Bulata, javlja na dubini od 3,00 m.⁷⁰ Svjetiljke nešto lošije kvalitete u vidu mekše, slabije pročišćene fature, manjkavosti u obradi detalja te relativne degeneracije oblika, poput asimetričnosti i težnje ka ovalnom obliku, tipološki se mogu svrstati u podtip Buchi Xb/c te Alram-Stern B. Među njima se također javljaju svjetiljke s pečatom sjevernoitalskih majstora Fortis (kat. br. 37), C. Dessi (kat. br. 24), Octavi (kat. br. 51), provincijalnog majstora s pečatom Cari (kat. br. 23) te svjetiljka bez pečata (kat. br. 74). Među obrađenim svjetiljkama

⁷⁰ Bulat 2007: 301.

gotovo nema svjetiljaka koje bi se mogle svrstati u skupinu sasvim rustičnih primjeraka. Eventualno bi se u tu skupinu mogla svrstati svjetiljka bez pečata na dnu (kat. br. 76). Njen oblik je asimetričan, dno je neravno izvedeno i relativno nestabilno, stijenke su deblje, prijelaz iz recipijenta u nos svjetiljke slabo je naglašen, izvedba detalja manjkava, a glina je vrlo slabo pročišćena. Tipološki ju je moguće svrstati u podtip Buchi Xc. Zanimljivom se čini i svjetiljka kat. br. 75 za koju je moguće pretpostaviti lokalno podrijetlo, također prema prethodno spomenutim parametrima koje donosi B. Vikić-Belančić. Detalji na ovoj svjetiljci nemarno su izvedeni, bradavice su asimetrično postavljene, rascijepljene, ramena su obla, a prsten koji omeđuje disk dosta je plastičan, obao te neravnomjerne debljine. Na prijelazu ramena u nos, na donjoj strani svjetiljke, vidljive su nejednolično postavljene trakice koje kao da imitiraju donji dio volute. Moguće je zaključiti da je ova svjetiljka svojevrsan prijelazni oblik, s uzorima u više različitih tipova svjetiljaka. Ista svjetiljka nema tragova gorenja na nosu. Donekle sličnu svjetiljku bez pečata, s nepoznatog nalazišta, B. Vikić-Belančić datira od 3. do sredine 4. st.⁷¹

3.2.2. Firma svjetiljke s pečatom majstora, kat. br. 20. – 74.

3.2.2.1. *Agilis*

Agilis je sjevernoitalski majstor mlađe generacije koji je izrađivao isključivo svjetiljke tip L X (Iványi XVII) u obje varijante, s dužim i kraćim nosom. Svjetiljke ovog majstora, odnosno radionice, pronađene su zajedno s novcem Trajana u Ljubljani⁷² te Hadrijana u grobu nekropole u Ninu.⁷³ Aktivnost radionice stavlja se na početak, odnosno u prvu polovicu 2. st.⁷⁴ Svjetiljke ovog majstora posvjedočene su na prostoru rimskih provincija Galijske, Britanije, Germanije, Recije, Norika, Dalmacije, Panonije i Dakije.⁷⁵ B. Vikić-Belančić⁷⁶ smatra da je izvoz bio primarno usmjeren ka Germaniji zbog učestalosti pojave svjetiljaka na germanskom limesu. Na užem geografskom prostoru, međurječju Save i Drave, javljaju se u Ljubljani, Kranju, Drnovu, Ptuj, Sisku te Osijeku.⁷⁷ Ime se javlja u tri varijante: AGILISF, AGILIS | F, AGILIS. Zanimljivim se čini napomenuti da je na prostoru Cisalpinske Galijske

⁷¹ Vikić-Belančić 1975: 127, kat. br. 889, T. XXXIX/8; analogna je i svjetiljka iz: Iványi 1935: 248, kat. br. 3399, T. XLVIII/6.

⁷² Petru 1972: 88, 163, T. 934/1.

⁷³ Uz firmu svjetiljke s pečatom radionice starije generacije: Strobilis, Fortis i Vibiani (Bersa 1902: 216).

⁷⁴ Loeschcke 1919: 295; Vikić-Belančić 1967: 229; Buchi 1975: 3.

⁷⁵ Vikić-Belančić 1967: 229-230.

⁷⁶ Vikić-Belančić 1967: 230.

⁷⁷ Iványi 1935: 139, kat. br. 1519-1526, 3699-3700; Isteneš 2000: 21 (G 15) T. 4/15; Celestin 1901: 27.

tijekom prve polovice 1. st. te sredine stoljeća djelovala radionica koja je proizvodila prvenstveno padansku sigilatu i tegule, a također nosi ime majstora Agilis.⁷⁸

S istraživanja na TVN 1982. god. potječu dvije svjetiljke ove radionice. Fragment nosa i dijela dna firma svjetiljke (kat. br. 20) tipološki se može odrediti kao tip L X (Iványi XVII). Dno je blago konkavno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih se nalazi slabo čitljiv pečat AGILI(S). Iznad pečata nalazi se slabo vidljiv kružić. Fragmentiranu svjetiljku (kat. br. 21) nije moguće uže tipološki odrediti, međutim potrebno je istaknuti da sve do sada obrađene svjetiljke u dostupnoj literaturi, pripadaju tipu L X (Iványi XVII). Dno ove svjetiljke je blago konkavno, a u plitkom reljefu stoji slabo čitljiv pečat AGILIS | F. Nad pečatom je vidljiv kružić. Svjetiljke se razlikuju po fakturi te boji keramike, veličini kao i načinu obrade detalja uključujući pečat (kod obje svjetiljke pečat je dosta plošan). Obzirom na potonju konstataciju, moguće je da se radi o svjetiljkama istog majstora iz različitih radionica ili barem različitim kalupima i korištenoj glini. Ove dvije svjetiljke razlikuju se i kvalitetom izrade. Svjetiljka kat. br. 21, prvenstveno na osnovi plastičnosti pečata i fakture keramike, čini se kao kvalitetnije izrađen primjerak.

3.2.2.2. *Aprio*

Aprio je sjevernoitalski majstor prijelazne generacije koji je većinom izrađivao svjetiljke tipa L X (Iványi XVII) te iznimno tip L IXa/b (Iványi XV).⁷⁹ Aktivnost radionice ovog majstora stavlja se na početak 2. st., no svjetiljke ostaju u opticaju tijekom cijelog drugog stoljeća, poglavito u provincijama.⁸⁰ Postoji podatak da je u Rheinzabernu postojao lončar istog imena koji je proizvodio sigilatu, a također je bio aktivan tijekom 2. st.⁸¹ Svjetiljke ovog majstora pronađene su na području cijele Italije te rimskih provincija Germanije, Recije, Norika, Hispanije, Dakije, Dalmacije, Panonije te na Crnom moru.⁸² Unutar užeg geografskog konteksta, na području međurječja Save i Drave, svjetiljke ovog majstora pronađene su u Ptuju,⁸³ Ljubljani,⁸⁴ Trebnju,⁸⁵ Sisku⁸⁶ te Osijeku.⁸⁷ Ime se javlja u varijanti APRIO te APRIO | F.

⁷⁸ Hahnle, *Agilis*, R. E. III. Col. 61, 1918; Buchi 1975: 3.

⁷⁹ Loeschcke 1919: 294, 296; Buchi 1975: 7; Vikić-Belančić 1967: 231; Vikić-Belančić 1975: 56.

⁸⁰ Loeschcke 1919: 296; Vikić-Belančić 1967: 230-231; Buchi 1975: 7.

⁸¹ Hahnle, *Aprio*, u: R. E. S. III col. 135, 1918.

⁸² Iványi 1935: 140-141; Vikić-Belančić 1967: 233.

⁸³ Abramić 1925: 87; Fischbach 1896: 18; Iványi 1935: 140, kat. br. 1533, 1547, 3703, T. LXXIX/14; Istenič 2000: 362, 159, T. 102/1.

⁸⁴ Iványi 1935: 121, kat. br. 1262, 1536, 1540, 1541, 1548, T. LXXIX/16, 23, 24, 30.

⁸⁵ Vikić-Belančić 1967: 232.

⁸⁶ Vikić-Belančić 1967: 233, T. CXI/16.

Svjetiljka iz istraživanja TVN 1982. god. prilično je kvalitetno izrađen primjerak (kat. br. 23). Radi se o fragmentiranoj svjetiljci tipa L X (Iványi XVII, Buchi Xa). Oštećeno je dno, dio tijela i nos. Izrađena je od crveno, kvalitetno pečene te pročišćene gline bez premaza. Dno je obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat, u varijanti APRIO, vrlo jasnih obrisa pojedinih slova.

3.2.2.3. *Carus*

Prema starijoj literaturi, svjetiljke s pečatom CARI⁸⁸ javljaju se isključivo na području istočnog međurječja Save i Drave (jugoistočna Panonija) i to svega nekoliko primjeraka pronađenih u Osijeku⁸⁹ te jedan primjerak iz Zemuna⁹⁰. Obzirom na izostanak svjetiljaka u širem geografskom arealu te činjenicu da se na jednoj svjetiljci iz Osijeka nalazi zelenosmeđa olovna caklina, B. Vikić-Belančić pretpostavlja da je radionica majstora Kara djelovala na području Murse krajem 3. st. ili tijekom prve polovice 4. st.⁹¹ Novija istraživanja potvrdila su postojanje manjeg broja svjetiljaka s pečatom ove radionice na području BiH, od kojih je, uz napomenu da su ostale tijekom rata u BiH (1992.-1995.) trajno ili privremeno zagubljene, uništene ili nestale, objavljena samo jedna s nalazišta Sase kod Srebrenice. A. Busuladžić radionicu ovog majstora datira od 1. do 3. st., ali pri tome ne navodi temelj za takvu dataciju.⁹² Radi se o lokalnoj radionici koja vjerojatno u manjem obimu izvozi svoje proizvode. Uz takve lokalne radionice s pečatima lokalnih majstora, koje po svemu sudeći primarno djeluju u svrhu opskrbe lokalnog stanovništva, postojale su lokalne radionice koje izrađuju imitacije po uzoru na originale, iz originalnih pribavljenih kalupa ili pak kalupa načinjenih prema originalu, koji su trgovinom pristizali u provincije.⁹³ U Mursi se može pretpostaviti djelovanje više takvih radionica (keramičarske radionice raznog karaktera: proizvodnja posuđa, svjetiljaka te keramoplastike).⁹⁴ Između ostalih, za sada su poznati kalupi za svjetiljke majstora FORTIS, PACATUS, CERALIS, STROBILIS, VIBIAN, VICT.⁹⁵ Ranije objavljene svjetiljke s pečatom CARI s područja Osijeka mahom su slična

⁸⁷ Celestin 1901: 27.

⁸⁸ Sve do sada posvjedočene svjetiljke nose pečat s varijantom imena u genitivu.

⁸⁹ Celestin 1901: 27-28.

⁹⁰ Vikić-Belančić 1967: 237.

⁹¹ Ovakva ocaclina javlja se na drškama keramičkih patera izrađenih u Osijeku (pronađeni su i kalupi). Slična ocaclina javlja se i na svjetiljci u obliku glave bradata muškarca, također iz Osijeka, te na mnoštvu ulomaka grubih posuda za tucanje (Vikić-Belančić 1967: 101, 237).

⁹² Busuladžić 2007: 63-65, kat. br. 222.

⁹³ Vikić-Belančić 1967: 100-101; Vikić-Belančić 1975: 54.

⁹⁴ Vikić-Belančić 1967: 100-101.

⁹⁵ Iványi 1935: 27; Pinterović 1978: 124-125; Šimić, Filipović 1997: 58.

karaktera. Radi se o svjetiljkama srednjih dimenzija (d. 81-82 mm, š. 54-59 mm, v. 30-32 mm), izrađenima od crvene gline bez premaza ili blijedocrveno žućkaste gline s crvenim premazom, a tipološki ih je sve moguće definirati kao tip L X (Iványi XVII).⁹⁶ Potonjoj skupini pripadala bi svjetiljka iz istraživanja TVN 1982. god. (kat. br. 23). Izrađena je od blijedocrveno pečene keramike sa sporadično vidljivim, oljuštenim svijetlocrvenim premazom. Vidljivi su tragovi gorenja na nosu i tijelu svjetiljke što govori o uporabi.

3.2.2.4. *C.Dessius*

Ovo je sjevernoitalski majstor mlađe generacije koji je, prema S. Loeschcke, proizvodio isključivo svjetiljke tipa L X (Iványi XVII).⁹⁷ Međutim, ovoj radionici je, na osnovi pečata, moguće pripisati firma svjetiljku tipa L IX⁹⁸ te svjetiljku u obliku šišarke/češera.⁹⁹ Početak aktivnosti radionice stavlja se u prvu polovicu 2. st., a traje do oko 270. god.,¹⁰⁰ no svjetiljke su u opticaju do 4. st.¹⁰¹ Svjetiljke ovog majstora pronađene su, osim u Italiji, diljem rimskih provincija, u Galiji, Galiji Narbonensis, Germaniji, Noriku, Africi, Panoniji, Dalmaciji i Dakiji.¹⁰² Na području međurječja Save i Drave primjerci su posvjedočeni u većem broju i to na području Ljubljane,¹⁰³ Siska,¹⁰⁴ Ptuja¹⁰⁵ te Osijeka.¹⁰⁶ Tipološki sve svjetiljke pripadaju tipu L X (Iványi XVII). Ime se javlja u dvije varijante C. DESSI te CDESSI.

Iz istraživanja TVN 1982. god. potječu dvije fragmentirane firma svjetiljke tipa L X (Iványi XVII). Sličnih su dimenzija, no oblikovno su različite. Faktura i premaz također su različiti. Svjetiljka kat. br. 25 pripada podtipu Xa prema E. Buchiju, dok svjetiljka kat. br. 24 pripada podtipu Xb. Svjetiljka kat. br. 25 nosi pečat majstora u varijanti C·D(ESSI) dok svjetiljka kat. br. 24 nosi ime u varijanti CDESSI, a ispod pečata nalazi se malen kružić. Obzirom na međusobnu razliku, moguće je pretpostaviti da se radi o svjetiljkama iz različitih radionica ili barem različitog kalupa te gline. Obje svjetiljke su srednjih, sličnih dimenzija.

⁹⁶ Vikić-Belančić 1967: 237, T. CXII 3-6; Celestin 1901: 27.

⁹⁷ Loeschcke 1919: 296.

⁹⁸ Odnosi se na jedan primjerak svjetiljke koja potječe iz Nina (Bersa 1902: 72, kat. br. 763).

⁹⁹ Odnosi se na primjerak svjetiljke iz Brescie (Buchi 1975: 48).

¹⁰⁰ Deringer 1965: 30.

¹⁰¹ Buchi 1975: 48; prema nalazu svjetiljke s pečatom C. DESSI s novcem Licinija (objavljena u: Gostar 1960: 178).

¹⁰² Vikić-Belančić 1967: 251.

¹⁰³ Iványi 1935: 162-163, kat. br. 1914, 1916, 1918, 1921, 1922, 1925, 1927, 1942, 1951.

¹⁰⁴ Iványi 1935: 162-164, kat. br. 1930, 1938, 1952.

¹⁰⁵ Iványi 1935: 162-163, kat. br. 1923, 1927, 1928, 1935, T. LXXXV/51, 59, 60, 68; Istenič 2000: 159 (G 487), T. 10, datiran od kraja 1. do prve polovice 2. st.

¹⁰⁶ Celestin 1901: 29; Iványi 1935: 161-163, kat. br. 1915, 1932, 1933, 1940, 1941, 1945, 1957.

Također, obje svjetiljke imaju tragove gorenja što govori o njihovoj uporabi. Ranije publicirani primjerci iz Osijeka, slične fakture, premaza i dimenzija kao potonje svjetiljke, prema B. Vikić-Belančić, spadaju u provincijalni proizvod vjerojatno galskih radionica.¹⁰⁷ Uvoz iz galskih radionica na tlo međurječja Save i Drave počinje već sredinom 1. st., najintenzivniji je tijekom 2. st., a traje do kraja 2. st.¹⁰⁸

3.2.2.5. *Festus*

Ovo je sjevernoitalski majstor starije generacije koji je izrađivao svjetiljke bez kanala tip L IXa, b (Iványi tip XV) i s kanalom tip L X (Iványi XVII), a zabilježena je i svjetiljka kratka zaobljena nosa tip L VIII (Iványi VII).¹⁰⁹ Početci aktivnosti radionice, obzirom da pečat nije zastupljen u Pompejima i Vindonissi, sežu od kasnog flavijevskog doba (kraj 1. st.), a proizvodnja traje kroz cijelo naredno stoljeće (poglavito proizvodnja tipa Iványi XVII).¹¹⁰ Pojedinačna mišljena autora variraju van spomenutih okvira.¹¹¹ Svjetiljke ovog majstora pronađene su u Ptuju uz novac Domicijana¹¹², u Akvinku (Aranyhegy G-84) uz novac Hadrijana¹¹³ te u Apulu uz novac Aleksandra Severa, Heliogabala i Antonina Pija.¹¹⁴ Izvoz ili pak lokalna proizvodnja potvrđena je na području rimskih provincija u Germaniji, Britaniji, Reciji, Panoniji, Meziji, Dakiji i Dalmaciji.¹¹⁵ Na području međurječja Save i Drave svjetiljke s pečatom ovog majstora otkrivene su u Ljubljani,¹¹⁶ Ptuju,¹¹⁷ Sisku,¹¹⁸ Drnovu,¹¹⁹ Mitrovici,¹²⁰ Zemunu¹²¹ i naposljetku Osijeku.¹²² Zastupljeni su svi spomenuti tipovi L IX-X (Iványi XV, XVI, XVII) te obje varijante imena, Festus i Festi. Moguće je zamijetiti da se tip L IX (Iványi XV te XVI) učestalo javlja samo na području zapadnog dijela međurječja dok se

¹⁰⁷ Vikić-Belančić 1967: 252, T. XCIV/47-50.

¹⁰⁸ Vikić-Belančić 1967: 120-121.

¹⁰⁹ Loeschcke 1919: 296; Iványi 1935: 12-13, kat. br. 1248; Buchi 1975: 61.

¹¹⁰ Loeschcke 1919: 291-293; Buchi 1975: 61.

¹¹¹ Donja granica pomiče se u doba Trajana te traje kroz cijelo 2. st. (Gostar 1960: 181) ili pak u drugu polovicu 1. st. (Buchi 1975: 61).

¹¹² Fischbach 1896: 19, kat. br. 48.

¹¹³ Iványi 1935: 17.

¹¹⁴ Buchi 1975: 61.

¹¹⁵ Vikić-Belančić 1967: 255, 160-167, 125, 136.

¹¹⁶ Iványi 1935: 166, kat. br. 1991, 1993, 2001 (tip XVII).

¹¹⁷ Fischbach 1896: 47-49; Iványi 1935: 125, kat. br. 1322 (tip XV), 136, kat. br. 1473, 1475, 1476 (tip XVI), 166, kat. br. 1992, 1994, 1998, 2002, 2005 (tip XVI).

¹¹⁸ Iványi 1935: 136, kat. br. 1474 (tip XVI), 167, kat. br. 2004 (tip XVII).

¹¹⁹ Iványi 1935: 125, kat. br. 1323 (tip XV).

¹²⁰ Vikić-Belančić 1967: 255-257, bilj. 451.

¹²¹ Vikić-Belančić 1967: 255-257, bilj. 451.

¹²² Celestin 1901: 29; Iványi 1935: 166, kat. br. 1996 (tip XVII); 268, kat. br. 3773 (neodređen tip).

tip L X (Iványi XVII) javlja i istočnije, u Zemunu.¹²³ Zanimljivim se čini napomenuti da je pečat istoimene radionice posvjedočen i na galskoj sigilati datiranoj u 2. st.¹²⁴

Svjetiljka iz istraživanja na TVN 1982. god. vrlo je kvalitetno izrađen primjerak (kat. br. 26). Izrađena je od crveno pečene gline bez premaza, tanjih stijenki, oštih bridova i jasno te precizno izvedenih detalja. Obrisi pojedinih slova pečata jasno su izvedeni u plitkom reljefu, FEST[I]. Tipološki ju je moguće odrediti kao tip L X (Iványi XVII, Buchi Xa). Oblikovne karakteristike faktura vizualno bi se mogli atribuirati sličnim primjercima s područja Vindonisse, iz radionice istog majstora za koje je kemijsko-minerološka analiza keramike potvrdila podrijetlo na području nedaleko Modene (Savignano).¹²⁵

3.2.2.6. *Fortis*

Fortis je sjevernoitalski majstor starije generacije koji je proizvodio sva tri tipa firma svjetiljaka.¹²⁶ Radionica majstora Fortisa otkrivena je u okolici Modene (Savignano sul Panaro) pronalaskom brojnih svjetiljaka, kalupa i tegule s pečatom AD FORN (*aces*, *-acem*) Cat(---) / L.Aemilii / Fortis. Aktivnost radionice može se pratiti od posljednjih godina vladavine cara Vespazijana do treće četvrtine 2. st., a svjetiljke su u opticaju do 4. st.¹²⁷ Obzirom na učestalost pojavljivanja svjetiljaka s pečatom Fortis u zatvorenim cjelinama uz novac te tijekom sustavnih istraživanja, aktivnost radionice moguće je precizno odrediti. Naravno, bitno je napomenuti da su svjetiljke s pečatom ovog majstora izrađivane u regionalnim kao i lokalnim radionicama diljem provincija gdje ostaju u opticaju do 4. st.¹²⁸ Također, B. Vikić-Belančić pretpostavlja da su lokalni majstori stavljali pečate renomiranih sjevernoitalskih majstora na svoje proizvode zbog postizanja više cijene, čak i u trenutku kada su oni prestali aktivno djelovati.¹²⁹ Stoga su vidljive jasne razlike u kvaliteti te načinu izvedbe svjetiljaka. Upravo je majstor Fortis bio jedan od najplodnijih proizvođača firma svjetiljaka, ujedno i jak izvoznik, što potvrđuju mnogobrojni nalazi njegovih svjetiljaka diljem provincija.¹³⁰ Također, novija istraživanja temeljena na kemijsko-minerološkoj analizi keramike svjetiljaka iz Vindonisse potvrdila su proizvodnju svjetiljaka s pečatom majstora Fortisa, između ostalih, na području Modene, kao i provincija, primjerice u Lyonu te

¹²³ Vikić-Belančić 1967: 255.

¹²⁴ Buchi 1975: 62.

¹²⁵ Schneider 1994: 132.

¹²⁶ Loeschke 1919: 291, 282; Vikić-Belančić 1967: 258.

¹²⁷ Buchi 1975: 67-70.

¹²⁸ Primjerice, u Lauriaku su pronađene uz fibulu (tzv. *Ambrustfibeln*) koja je datirana u 4. st. (Deringer 1965: 40, kat. br. 211, 212).

¹²⁹ Vikić-Belančić 1975: 54.

¹³⁰ Vikić-Belančić 1967: 258, bilj. 462, 463; Kirch 2002: 27.

Trieru.¹³¹ Jači proizvodni centri s područja Galije i Germanije također su eksportirali svoje proizvode diljem provincija.¹³² Galski izvoz lončarskih proizvoda na području međurječja Save i Drave počinje sredinom 1. st., a traje kroz cijelo 2. st. Karakteriziraju ga svjetiljke mekše fature, gotovo brašnjaste, iz svijetložućkaste gline, često s crvenim ili smeđim premazom. B. Vikić-Belančić pojedine svjetiljke s pečatom Fortis s područja međurječja Save i Drave na temelju vizualne inspekcije određuje kao galski import. Tijekom 2. st. germanske radionice konkuriraju galskim u pogledu eksporta, da bi svoje proizvode počele masovno izvoziti od sredine 2. st. Poznata je radionica u Rheinzabernu (ant. *Tabernae*) koja je svojim lončarskim proizvodima opskrbljivala sve logore limesa, ali i urbana središta u širokom geografskom arealu (na zapadu do Britanije, na istoku do Karpata). Oko 200. godine radionica u Westendorfu (ant. *Vindelicia*) preuzima primat te proizvodima opskrbljuje logore na dunavskom limesu (osobito od Lauriaka do Murse). Osim kemijsko-mineraloške slike koja uvjetuje i vizualno zamjetnu različitu fakturu keramike, svjetiljke iz različitih proizvodnih centara, iako tipološki pripadaju jednom od tri osnovna tipa firma svjetiljaka, u detaljima izvedbe su različite. U prilog postojanju provincijalnih ili lokalnih radionica svakako treba ubrojiti nalaze kalupa s pečatom diljem provincija, ujedno i na području Murse.¹³³ Ime majstora Fortisa gotovo uvijek se javlja u varijanti FORTIS, rijetko FORTIS te FORTI.¹³⁴ Uz ime se često pojavljuje figuralni prikaz poput vijenca, palme te jednog ili više koncentričnih kružića koji su vjerojatno označavali seriju.

S istraživanja na TVN 1982. god. potječe 14 svjetiljaka s pečatom majstora Fortisa (kat. br. 27–40). Obzirom na fragmentiranost, tipološki je bilo moguće odrediti tek 8 svjetiljaka. Sve pripadaju tipu L X (Iványi XVII), a moguće ih je datirati od 2. do 3. st. Svjetiljke se međusobno razlikuju prema fakturi i boji keramike, boji premaza, dimenzijama, načinu obrade detalja te kvaliteti izrade. Tako se, kao kvalitetnije izrađene svjetiljke, izdvajaju kat. br. 35, 27, 29 i 34, dok se na ostalima može uočiti lošija kvaliteta izrade koja se ogleda u manjkavosti obrade detalja, nejasnim obrisima, debljim i deformiranim stijenkama, asimetričnosti te manjim dimenzijama. B. Vikić-Belančić potonje karakteristike definira kao odraz rada provincijalnih, tj. lokalnih majstora.¹³⁵ Svjetiljke kat. br. 27, 32, 33 i 36, uz ime majstora Fortisa, na dnu nose ukrase u vidu kružića iznad imena (kat. br. 33), koncentričnih kružića (kat. br. 32, 36) te vijenca (kat. br. 27). Prema B. Vikić-Belančić, primjerci

¹³¹ Schneider 1994: 130.

¹³² Vikić-Belančić 1967: 120-122, 260.

¹³³ Iványi 1935: 316, kat. br. 4549-4560.

¹³⁴ Vikić-Belančić 1967: 258.

¹³⁵ Vikić-Belančić 1975: 55.

prvorazredne kvalitete s pravilnim i plastičnim pečatom ispod kojeg se nalazi vijenac i palmina grančica ili samo vijenac, potječu iz cvatućeg razdoblja djelovanja sjevernoitalske radionice majstora Fortisa od kraja 1. do treće četvrtine 2. st.¹³⁶ Pečate s vijencem iz Siska datira u drugu polovicu 1. st.¹³⁷ J. Istenič pečat Fortis s vijencem s ptujske nekropole datira od prve polovice 2. st. do prve trećine 3. st., uz pretpostavku da se radi o lokalnim proizvodima gdje je vidljivo opadanje kvalitete izvedbe pečata.¹³⁸ Svjetiljka kat. br. 27 kvalitetno je izrađen primjerak tipa L X (Iványi XVII). Pečat svjetiljke ima jasne linije te je vrlo plastičan. Primjerke s koncentričnim krugovima J. Istenič pripisuje uvozu te ih datira u prvu trećinu 2. st.¹³⁹ Obje obrađene svjetiljke na kojima se uz pečat pojavljuje i ukras u vidu koncentričnih krugova malih su dimenzija, meke fature keramike, nepravilnih stijenki, relativno asimetrična tijela. Kod svjetiljke kat. br. 32 vidljivaje manjkavost pri izradi detalja u vidu zakržljale bradavice te vrlo plitkog i nepravilnog prstena koji dijeli disk od ramena. Potonje karakteristike, prema B. Vikić-Belančić, upućivale bi na zaključak da se radi o djelu provincijalnih ili lokalnih radionica.¹⁴⁰ Svjetiljka kat. br. 36 manjih je dimenzija, debljih stijenki, mekše fature, a svijetlocrveni premaz sporadično je vidljiv. Obzirom da nedostaje gornji dio svjetiljke, nije ju bilo moguće uže tipološki odrediti. Međutim, gotovo identična svjetiljka prema svim parametrima (fakturi, boji keramike te premaza, dimenzijama i izvedbi pečata) također iz Osijeka, pripada tipu Iványi XVII. B. Vikić-Belančić datira ju u 2. st.¹⁴¹ Nadalje, fragmentirana svjetiljka kat. br. 35 izdvaja se izrazitom kvalitetom izrade. Izrađena je od pročišćene gline crvene boje pečenja bez premaza, tankih je stijenki, skladnih proporcija, detalji su precizno izrađeni, a pečat je vrlo pravilan i plastičan. Potonje karakteristike upućivale bi na zaključak da se radi o sjevernoitalskom originalu. Dodatno, sve svjetiljke, kod kojih je to bilo moguće odrediti, imaju tragove gorenja na nosu.

3.2.2.7. *Fronto*

Fronto je sjevernoitalski majstor starije generacije.¹⁴² Proizvodio je većinom svjetiljke L IX a i b (Iványi XV) i L IX c (Iványi XVI) te rijetko L X (Iványi XVII). Djelatnost ovog

¹³⁶ Vikić-Belančić 1975: 55.

¹³⁷ Čini se bitnim napomenuti da ove svjetiljke nisu direktna analogija za svjetiljku kat. br. 27, na kojoj se pojavljuje vijenac ispod pečata, obzirom da se radi o svjetiljkama tipa L IX a/b (Iványi XV). On je, prema S. Loeschcke, nešto ranija razvojna faza firma svjetiljaka, dok je spomenuti fragment svjetiljke tipa L X (Loeschcke 1919: 256; Vikić-Belančić 1975: 79, Prilog II/37-38, kat. br. 626, 628.).

¹³⁸ Istenič 1999: 155-160.

¹³⁹ Istenič 1999: 153-155.

¹⁴⁰ Vikić-Belančić 1975: 53.

¹⁴¹ Vikić-Belančić 1975: T. XXX/8, kat. br. 453.

¹⁴² Loeschcke 1919: 283.

majstora stavlja se u Vespazijanovo, tj. Domicijanovo doba, a traje do Trajanovog doba, u optičaju je diljem provincija do 3. st. Naime, u Pompejima nije pronađena niti jedna svjetiljka ovog majstora, a u Vindonissi je vrlo slabo zastupljen, sa svega dva primjerka.¹⁴³ Generalno gledajući, svjetiljke s pečatom ovog majstora nisu zastupljene u većem broju na području rimskih provincija, a posvjedočene su na tlu Italije, Galije, Germanije, kao i Dalmacije te Panonije.¹⁴⁴ Zanimljivim se čini napomenuti da se na primjeru ovog majstora jasno očituje odstupanje u dataciji na tlu provincija.¹⁴⁵ U Emoni su svjetiljke pronađene zajedno s novcem Trajana i Marka Aurelija koje je moguće datirati oko 162-163. god.¹⁴⁶ U Akvinku, u lončarskom depou, datiranom u prvu polovicu 3. st. pronađene su firma svjetiljke kao i atipična svjetiljka okrugla oblika s više noseva, sve s pečatom Fronto.¹⁴⁷ Potonji nalaz B. Vikić-Belančić smatra lokalnim proizvodom i isključuje mogućnost pripadnosti opusu sjevernoitalskog majstora Fronto. Svjetiljke ovog majstora nisu učestale na tlu provincija, a javljaju se, osim na tlu Italije, u Germaniji, Galiji, Panoniji te Dalmaciji.¹⁴⁸ Na prostoru međurječja Save i Drave javljaju se u Sisku,¹⁴⁹ Ptuju¹⁵⁰ i Ljubljani.¹⁵¹ Na području Osijeka, u objavljenoj literaturi, ime ovog majstora do sada nije zabilježeno. Ime se na pečatu javlja u dvije varijante: FRONTO i FRONTO | F.

Ime ovog majstora u varijanti Fronto pojavljuje se na jednom primjerku svjetiljke (kat. br. 41) koju nije bilo moguće uže tipološki odrediti. Svjetiljka je izrađena od relativno dobro pročišćene gline blijedocrvene boje pečenja s crvenim premazom. Pečat se nalazi unutar dvije koncentrične kružnice koje obrubljuju dno, vrlo je pravilan i plastičan.

3.2.2.8. *Iegidus*

Ovo je sjevernoitalski majstor mlađe generacije koji je proizvodio samo svjetiljke tipa L X (Iványi XVII).¹⁵² Radionica je bila aktivna tijekom prve polovice 2. st. Naime, svjetiljke ovog majstora pronađene su u Akvinku u grobu na nekropoli Aranyhegy (G 250) uz novac Faustine mlađe, zatim u kastelima Heidenheim i Faimigen koji nisu stariji od 100. godine, u

¹⁴³ Loeschcke 1919: 282; Vikić-Belančić 1967: 264; Buchi 1975: 94.

¹⁴⁴ Vikić-Belančić 1967: 264.

¹⁴⁵ Vikić-Belančić 1967: 265.

¹⁴⁶ Vikić-Belančić 1967: 265; Buchi 1975: 94.

¹⁴⁷ Vikić-Belančić 1967: 265; Vikić-Belančić 1975: 55.

¹⁴⁸ Vikić-Belančić 1967: 264-265.

¹⁴⁹ Iványi 1935: 189, kat. br. 2396, 2397 (tip XVII).

¹⁵⁰ Iványi 1935: 130-131, kat. br. 1397-1399 (tip Iványi XV); 189, kat. br. 2399 (tip XVII).

¹⁵¹ Vikić-Belančić 1967: 264-265 (tip Iványi XVII).

¹⁵² Loeschcke 1919: 296; Vikić-Belančić 1967: 267.

nekropoli Medicini u kojoj je najmlađi novac iz vremena Antonina.¹⁵³ Dosta je izvezio te su svjetiljke ovog majstora pronađene diljem provincija. Osim u Italiji, javljaju se na području Galije, Germanije, Britanije, Recije, Norika, Panonije, Dalmacije i Dakije.¹⁵⁴ Na užem geografskom prostoru međurječja Save i Drave javljaju se u Ptuju,¹⁵⁵ Ljubljani,¹⁵⁶ Drnovu,¹⁵⁷ Novom Mestu,¹⁵⁸ Sisku¹⁵⁹ i Osijeku.¹⁶⁰ Prema B. Vikić-Belančić, analiza potonjih svjetiljaka ukazuje da se, pored svjetiljaka sjevernoitalskog podrijetla, neupitno javljaju i proizvodi provincijskih radionica, prije svega galskih, a možda i panonskih.¹⁶¹ Također, donji dio kalupa pronađen je u Szönyju.¹⁶² To upućuje na zaključak da su svjetiljke bile izrađivane i na tlu provincija, otisnute iz uvezenih kalupa ili onih načinjenih u lokalnim radionicama.

Među obrađenim svjetiljkama iz istraživanja na TVN 1982. god. pečat ovog majstora javlja se na fragmentu dna, kat. br. 42. Svjetiljku nije bilo moguće uže tipološki odrediti, međutim, do sada poznati primjerci svjetiljaka ove radionice redom su tip L X (Iványi XVII).¹⁶³ Fragment je izrađen od kvalitetno crveno pečene keramike bez premaza, tankih stijenki. Dno je ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji vrlo pravilan te plastičan pečat [IE]GIDI.

3.2.2.9. *Litogenes*

Ovo je sjevernoitalski majstor starije generacije koji je proizvodio sve tipove firma svjetiljaka L IX, L X (Iványi XV, XVI, XVII).¹⁶⁴ Obzirom da nije potvrđen u Pompejima, a u Vindonissi je otkriveno tek nekoliko njegovih svjetiljaka, pretpostavlja se da počeci aktivnosti njegove radionice padaju u posljednja desetljeća 1. st., u doba Domicijana.¹⁶⁵ Fragmentirana svjetiljka iz Ptuja¹⁶⁶ pronađena je uz novac Tita Vespazijana, svjetiljka iz kastela Faimigen¹⁶⁷ pripada početku 2. st., dok je u Lauriaku¹⁶⁸ svjetiljka pronađena uz novac

¹⁵³ Iványi 1935: 17; Vikić-Belančić 1967: 267; Buchi 1975: 108.

¹⁵⁴ Vikić-Belančić 1967: 267.

¹⁵⁵ Fischbach 1896: T. III, kat. br. 107; Iványi 1935: 190, kat. br. 2421; Vikić-Belančić 1967: 267-268.

¹⁵⁶ Iványi 1935: 189, kat. br. 2409; Vikić-Belančić 1967: 267-268.

¹⁵⁷ Iványi 1935: 190, kat. br. 2422.

¹⁵⁸ Iványi 1935: 191, kat. br. 2436.

¹⁵⁹ Vikić-Belančić 1967: 267.

¹⁶⁰ Celestin 1901: 30; Iványi 1935: 190-191, kat. br. 2414, 2417, 2423-2427, 2431-2432 (tip XVII); Vikić-Belančić 1967: 267-268.

¹⁶¹ Vikić-Belančić 1967: 268.

¹⁶² Iványi 1935: 316, kat. br. 4561.

¹⁶³ Vikić-Belančić 1967: 267; Buchi 1975: 108.

¹⁶⁴ Loeschcke 1919: 283; Vikić-Belančić 1967: 271.

¹⁶⁵ Loeschcke 1919: 433-434, kat. br. 850-854; Vikić-Belančić 1967: 271; Buchi 1975: 111.

¹⁶⁶ Fischbach 1896: 23, kat. br. 124; Iványi 1935: 274, kat. br. 3858 T. XCII/41.

¹⁶⁷ Vikić-Belančić 1967: 271.

¹⁶⁸ Buchi 1975: 113.

datiran nakon 190. god. Aktivnost radionice okvirno se stavlja u raspon od posljednjih desetljeća 1. st., a svjetiljke su u opticaju kroz cijelo 2. st.¹⁶⁹ Svjetiljke ovog majstora javljaju se na području cijele Italije te u rimskim provincijama Galiji, Germaniji, Reciji, Noriku, Panoniji, Dalmaciji, Istri i Daciji, a pokoji primjerak pronađen je i u Africi.¹⁷⁰ Prema G. Schneider, dokazano je postojanje više radionica regionalnog karaktera koje izrađuju svjetiljke s pečatom ovog majstora i to na području Modene, Trieri i Rima.¹⁷¹ Na području međurječja Save i Drave zastupljen je s primjercima iz Ptuja,¹⁷² Ljubljane,¹⁷³ Trebnja¹⁷⁴ i Siska.¹⁷⁵ U Osijeku, među objavljenim nalazima, te u dostupnoj literaturi do sada nije potvrđeno postojanje svjetiljki s pečatom ove radionice. Ime se javlja u četiri varijante: LITOGENES, LITOGENE(s), LITOGEN(es), LITOG(e)nes).¹⁷⁶ Kod prve dvije varijante NE je uvijek ligirano.

Fragment dna i dijela tijela svjetiljke kat. br. 43 pronađen pri istraživanju na TVN 1982. god. nosi pečat u varijanti [L]ITOGENE. Pečat je poprilično izlizan te nije moguće utvrditi je li NE ligirano. Radi se o fragmentu kojega nije moguće uže tipološki definirati. Svjetiljka je izrađena od oker pečene keramike sa svijetlocrvenim premazom, a u presjeku jevidljiva siva boja gline. Tragovi gorenja vidljivi su s unutrašnje strane tijela svjetiljke.

3.2.2.10. Lucius

Lucius je sjevernoitalski majstor mlađe generacije koji je proizvodio mahom svjetiljke tipa L X (Iványi XVII) u obje varijante (kraći i duži nos).¹⁷⁷ Aktivnost radionice stavlja se u kraj 1. st. i početak 2. st., a svjetiljke su u opticaju do kraja 2. st.¹⁷⁸ U Pompejima i Vindonissi nije zastupljen. U Kninu¹⁷⁹ je pronađena svjetiljka uz novac Julije Domne i Marka Aurelija, u Ljubljani¹⁸⁰ u ranocarskom paljevinskom grobu (G 38, Titova ulica) datiranom u kraj 1. st. te

¹⁶⁹ Menzel 1954: 62, kat. br. 370; Vikić-Belančić 1967: 271; Buchi 1975: 113.

¹⁷⁰ Vikić-Belančić 1967: 271.

¹⁷¹ Primjerci s pečatom majstora Litogena nisu podvrgnuti kemijsko-minerološkoj analizi, već su, prema utvrđenim standardima (vrsta gline, način izrade svjetiljke) radionica lokaliziranih u Modeni, Rimu i Trieru na temelju vizualne sličnosti, pripisani istima (Schneider 1994: 132).

¹⁷² Istenič 2000: 26, 269, 122, 336, T. 9 (ulomak dna iz paljevinskog groba G-40, Zgornja Hajdina njiva 1894. god.), T. 76 (G-370, tip Buchi Xb, grob je datiran na temelju svjetiljke od 2. do početak 4. st.), iste svjetiljke objavljene su u: Fischbach 1896: kat. br. 120; Iványi 1935: 194, kat. br. 2479, T. 92/38.

¹⁷³ Iványi 1935: 194, kat. br. 2470, 2471, T. XCII/27.

¹⁷⁴ Iványi 1935: 194, kat. br. 2477, T. XCII/34.

¹⁷⁵ Iványi 1935: 195, kat. br. 2481.

¹⁷⁶ Vikić-Belančić 1967: 271.

¹⁷⁷ Loeschcke 1919: 296; Gostar 1960: 184; Deringer 1965: 44; Vikić-Belančić 1967: 273; Buchi 1975: 115.

¹⁷⁸ Vikić-Belančić 1967: 273; Buchi 1975: 115.

¹⁷⁹ Loeschcke 1919: 296; Gostar 1960: 184.

¹⁸⁰ Vikić-Belančić 1967: 27.

početak 2. st. dok je u Sarmizegetuzi (Dakija)¹⁸¹ otkrivena svjetiljka bila u sloju s novcem iz 164. god. Svjetiljke s pečatom ove radionice posvjedočene su diljem Carstva, u Italiji, Britaniji, Germaniji, Noriku, Dalmaciji, Panoniji i Dakiji.¹⁸² Uvjerljivo najveći broj svjetiljaka pronađen je na području Panonije i Dakije.¹⁸³ Ta činjenica temelj je zaključku B. Vikić-Belančić da su upravo ovi prostori bili glavno tržište.¹⁸⁴ Na području međurječja Save i Drave najveći broj dosada objavljenih svjetiljaka pronađen je upravo na području Osijeka (14 kom.),¹⁸⁵ potom Ptuja,¹⁸⁶ Ljubljane¹⁸⁷ te Siska.¹⁸⁸ Ime dolazi u četiri varijante: LVCIVS, LVCIVS | F, LVCI(us), LVCIV(s). U Akvinku¹⁸⁹ su pronađena dva donja dijela kalupa za svjetiljke s pečatom LVCIVS | F što navodi na zaključak da su svjetiljke proizvedene i u radionici ili radionicama van glavnog centra proizvodnje.

Istraživanje na TVN 1982. god. iznjedrilo je jednu fragmentiranu svjetiljku (kat. br. 44) koju je moguće tipološki odrediti kao tip L X (Iványi XVII). Izrađena je od svijetlo crveno pečene gline, mekše fature, s crvenim premazom. Dno je obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji oštećeni pečat LVCI[---].

3.2.2.11. MIA

Riječ je o *tria nomina* sjevernoitalskog majstora mlađe generacije koji je, prema B. Vikić-Belančić, proizvodio samo firma svjetiljke tip L X (Iványi XVII).¹⁹⁰ Radionica je bila aktivna tijekom 2. st. Ime se javlja u dvije varijante MIA te M.I.A. G. Bersa smatra da je puno ime *Marcus Iunius Aescinus* čiji se potpis javlja na jednoj ovalnoj svjetiljci iz Beča.¹⁹¹ Svjetiljke ovog majstora pronađene su na području rimske Dalmacije, Panonije te Dakije.¹⁹² U užem geografskom kontekstu, na području međurječja Save i Drave, svjetiljke s pečatom ovog majstora pronađene su u Ljubljani,¹⁹³ Ptuju,¹⁹⁴ te Osijeku.¹⁹⁵

¹⁸¹ Gostar 1960: 184.

¹⁸² Vikić-Belančić 1967: 273.

¹⁸³ Iványi 1935: 197; Gostar 1960: 166-167.

¹⁸⁴ Vikić-Belančić 1967: 273.

¹⁸⁵ Celestin 1901: 31; Iványi 1935: 196-197, kat. br. 2500-2502, 2505-2506, 2508, 2511, 2514, 2518, 2520 (tip XVII); Vikić-Belančić 1967: 274, bilj. 516.

¹⁸⁶ Fischbach 1896: kat. br. 127-128; Iványi 1935: 196-198, kat. br. 2517, 2524, 2527 (tip XVII); Vikić-Belančić 1967: 274, bilj. 517.

¹⁸⁷ Iványi 1935: 196, kat. br. 2499.

¹⁸⁸ Iványi 1935: 196, kat. br. 2509.

¹⁸⁹ Radi se o donjim djelovima dvaju kalupa za firma svjetiljke s jednim nosom te kalupu s dva nosa. (Iványi 1935: 316, kat. br. 4562-4563).

¹⁹⁰ S. Loeschcke ne spominje ovu radionicu, no B. Vikić-Belančić ga svrstava u mlađe majstore (Vikić-Belančić 1967: 275).

¹⁹¹ Bersa 1902: 182.

¹⁹² Bersa 1902: 182; Gostar 1960: 167, kat. br. 313; Vikić-Belančić 1967: 275.

¹⁹³ Iványi 1935: 198, kat. br. 2540.

Sa istraživanja na TVN 1982. god. potječe fragment recipijenta s dnom firma svjetiljke, kat. br. 45. Pečat je ispisan u varijanti MIA, a iznad je kružić. Keramika je dobre fakture, stijenke su tanke, a pečat je relativno plastičan i pravilan. Fragment je nemoguće uže tipološki odrediti, međutim, kao što je prethodno rečeno, do sada poznati primjerci redom su tip L X (Iványi XVII).

3.2.2.12. *Nerivs*

Nerivs je sjevernoitalski majstor mlađe generacije.¹⁹⁶ Rijetki primjerci firma svjetiljaka njegove proizvodnje pripadaju tipu L IX (Iványi XV-XVI). Većina poznatih primjeraka su kasniji tip L X (Iványi XVII) koji se proizvodio u obje varijante, s kraćim i dužim nosom. Prema S. Loeschcke, radionica je djelovala u prvim desetljećima 2. st.¹⁹⁷ Međutim, novija istraživanja početak aktivnosti stavljaju u drugu polovicu 1. st. kada je proizvodnja ograničena na tip L IX te podtip tipa L X s kratkim nosom. Vrhunac, ujedno i kvantitavno najveća proizvodnja firma svjetiljaka tipa L X, je zabilježen tijekom 2. st., a svjetiljke su u opticaju do sredine 3. st.¹⁹⁸ Svjetiljke ovog majstora moguće je pronaći u gotovo svim provincijama Carstva. Osim unutar Italije, izvezio je u Galiju, Germaniju, Reciju, Norik, Dalmaciju i Dakiju.¹⁹⁹ Na području međurječja Save i Drave primjerci su posvjedočeni u Sisku,²⁰⁰ Ljubljani,²⁰¹ Ptuju,²⁰² Drnovu²⁰³ i Novim Banovcima.²⁰⁴ Svi navedeni primjerci tipološki pripadaju tipu L X (Iványi XVII). U varijanti imena u nominativu, NERIVS, javljaju se u Sisku, a u varijanti imena u genitivu, NERI, javljaju se u Ljubljani, Ptuju, Sisku, Drnovu i Novim Banovcima. Ovi primjerci, prema B. Vikić-Belančić, raznolika su karaktera: italiski importirani originali, provincijalni ili pak lokalno proizvedeni primjerci.²⁰⁵ Na području antičke Murse, u dosada objavljenoj literaturi, nije zabilježen pečat ove radionice.

Unutar obrađenog materijala pečat ovog majstora javlja se na dvije svjetiljke i to u dvije varijante imena, NERI (kat. br. 47) te NERIVS (kat. br. 46). Obje svjetiljke tipološki se

¹⁹⁴ Fischbach 1896: kat. br. 201; Iványi 1935: 198, kat. br. 2542; Istenič 2000: 112 (G-336).

¹⁹⁵ Celestin 1901: 38; Iványi 1935: 198-199, kat. br. 2541, 2543.

¹⁹⁶ Loeschcke 1919: 297; Vikić-Belančić 1967: 278-279; Buchi 1975: 123.

¹⁹⁷ Loeschcke 1919: 297.

¹⁹⁸ Vikić-Belančić 1967: 279; Buchi 1975: 123.

¹⁹⁹ Loeschcke 1919: 297; Iványi 1935: 201-202; Vikić-Belančić 1967: 279.

²⁰⁰ Iványi 1935: 201, kat. br. 2576-2577, T. XCII/56, 57.

²⁰¹ Iványi 1935: 201, kat. br. 2579, 2582.

²⁰² Iványi 1935: 201, kat. br. 2585.

²⁰³ Iványi 1935: 201, kat. br. 2594.

²⁰⁴ Iványi 1935: 201, kat. br. 2595.

²⁰⁵ Vikić-Belančić 1967: 279-280.

mogu odrediti kao L X varijanta s dužim nosom (Iványi XVII, Buchi Xa). Svjetiljka s pečatom imena majstora u genitivu, NERI, ispod pečata nosi ukras u vidu vijenca. Takav ukras karakterističan je za ranije primjerke firma svjetiljaka kod kojih se, vjerojatno kao oznaka serije, javlja vijenac s palminom grančicom, sam vijenac, srcolik listić, jedan ili više kružića, slovo ili koji drugi znak.²⁰⁶ Svjetiljka je izrađena od dobro pročišćene gline jarke crvene boje, bez premaza. Većih je dimenzija, tanjih stijenki, vrlo precizno izrađenih detalja te oštih bridova. Uzevši u obzir fakturu, boju keramike te način izrade, moguće je pretpostaviti da se radi o sjevernoitalskom importu (tip A, prema S. Loeschcke) ili vrlo kvalitetnom primjerku provincijalne radionice. S. Loeschcke na temelju oblikovne atribucije svjetiljaka u pojedinim centrima proizvodnje konstantira osnovne razlike unutar četiri (A-D) tipa firma svjetiljaka.²⁰⁷ Novija istraživanja koja se tiču kemijsko-minerološke analize keramike, rađena na svjetiljkama iz Vindonisse, potvrdila su teoretsko promišljanje S. Loeschcke.²⁰⁸ Uz pečate drugih radionica, radionice majstora Nerija, potonjom analizom okvirno su lokalizirane u Modeni i Trieru.²⁰⁹ Svjetiljka s radioničkim pečatom u nominativu, NERIVS, izrađena je pak od keramike svijetlo crvene boje pečenja sa sporadično očuvanim tragovima crvenog premaza vidljivima na vanjskoj strani tijela svjetiljke. Ramena su široka, blago oborena i obla pri vanjskom rubu, ukrašena s tri bradavice. Također je većih dimenzija, tanjih stijenki, relativno precizno izrađenih detalja. Na dnu svjetiljke primjetno je dupliciranje linije slova pečata kao i kružnica, vjerojatno uslijed višestrukog otiskivanja iz istog kalupa. Ipak, obje svjetiljke doimaju se kao kvalitetan proizvod, a međusobno su različite u vidu fakture keramike i načina obrade detalja te veličine. Moguće je pretpostaviti da se radi o svjetiljkama koje su bile izrađene u različitim radionicama ili/i iz različitih kalupa te uporabom različite gline. Tragovi gorenja uočeni su na obje svjetiljke što govori o njihovu korištenju.

3.2.2.13. *Octavius*

Riječ je o sjevernoitalskom majstoru mlađe generacije koji je, prema dosadašnjim saznanjima, proizvodio isključivo svjetiljke tipa L X (Iványi XVII) u obje varijante (s dužim i

²⁰⁶ Vikić-Belančić 1975: 49.

²⁰⁷ Loeschcke 1919: 261-262, vidi bilj. 61.

²⁰⁸ Schneider 1994: 129.

²⁰⁹ Primjerci s pečatom majstora Nerija nisu podvrgnuti kemijsko-minerološkoj analizi, već su, prema utvrđenim standardima (vrsta gline, način izrade svjetiljke) pojedinih radionica na temelju vizualne sličnosti, pripisani istima (Schneider 1994: 133).

kraćim nosom).²¹⁰ Radionica je djelovala od zadnjih desetljeća 1. st., svoj vrhunac doživljava u prvoj polovici 2. st., a svjetiljke su vjerojatno bile izrađivane do sredine 3. st.²¹¹ Svjetiljke ove radionice posvjedočene su na području brojnih provincija, u Galiji, Germaniji, Reciji, Noriku, Panoniji, Dalmaciji, Dakiji, Donjoj Meziji te Africi.²¹² Na užem geografskom prostoru, međurječja Save i Drave, svjetiljke s pečatom ove radionice zastupljene su u Ljubljani,²¹³ Ptuju,²¹⁴ Drnovu,²¹⁵ Sisku,²¹⁶ Dalju, Kozarju²¹⁷ te Osijeku.²¹⁸ Ime dolazi najčešće u varijanti OCTAVI, ponekad OCTAV. ili OCTAVI s palmom ili vijencem podno imena.

Istraživanje na TVN 1982. god. iznjedrilo je ukupno šest svjetiljaka (kat. br. 48-53). Svjetiljke kat. br. 50 te 51 moguće je uže tipološki definirati kao tip L X (Iványi XVII). Ostale četiri svjetiljke nije moguće uže tipološki definirati zbog fragmentiranosti. Fragmenti dna svjetiljaka kat. br. 52 i 53 izrađeni su od keramike gotovo jednake fature i boje, stijenke su iste debljine, slova pečata pokazuju iste karakteristike kao i kružnice koje obrubljuju dno (razmak i dubina). Na temelju potonjih karakteristika moguće je zaključiti da su proizvedene iz istog oblika kalupa te time otvoriti mogućnost pripadanja istoj radionici.²¹⁹ Svjetiljke kat. br. 49 i 50 također su slične. Izrađene su od keramike jednake fature, istih su dimenzija, oblikovno su vrlo slične (nagib ramena, raspored bradavica, širina i obrub dna te pečat gotovo identičnog oblika slova). Svjetiljka kat. br. 49 nešto je nemarnije izrađena u smislu visine i pravilnosti bradavice, dubine kružnica koje obrubljuju dno te međusobne raščlanjenosti pojedinih slova koja se gotovo dupliciraju. Ova konstantacija daje naslutiti da se radi o primjerku koji je rezultat višestrukog otiskivanja iz istog kalupa. Ostale se svjetiljke međusobno razlikuju prema gotovo svim karakteristikama što bi moglo značiti da se radi o više radionica ili uporabi različite gline i kalupa. Nadalje, svjetiljka kat. br. 50 nosi vrlo specifičnu glazuru zelenosmeđe boje. Iako u dostupnoj literaturi postoje brojne analogije za svjetiljke majstora Oktavija, ni jedna svjetiljka ne nosi ovakvu glazuru. Stoga je ova svjetiljka

²¹⁰ Loeschcke 1919: 297; Vikić-Belančić 1967: 281; Buchi 1975: 127.

²¹¹ Buchi 1975: 127.

²¹² Vikić-Belančić 1967: 281, bilj. br. 546.

²¹³ Iványi 1935: 202-205, kat. br. 2607-2608, 2611-2620, 2650, 2640.

²¹⁴ Fischbach 1896: 24, kat. br. 132-135; Iványi 1935: 202-205, kat. br. 2610, 2619, 2621-2622.

²¹⁵ Iványi 1935: 204, kat. br. 2642.

²¹⁶ Iványi 1935: 205, kat. br. 2644-2645.

²¹⁷ Iványi 1935: 205, kat. br. 2651.

²¹⁸ Celestin 1901: 31; Iványi 1935: 203-205, kat. br. 2624-2632, 2638, 2643, 2654.

²¹⁹ U obzir je potrebno uzeti postojanje više radionica istog majstora kao i da su svjetiljke s pečatom poznatih majstora, mahom zbog ekonomskih razloga, često bile izrađivane u radionicama diljem provincija. U Sisku je pronađen donji dio kalupa s pečatom ovog majstora na kojemu je s vanjske strane urezano NASVS FORMAM FECIT te ime lončara koji je izradio kalup (Iványi 1935: kat. br. 4565).

zanimljiva iz više razloga. Unutar obrađenog materijala fragment svjetiljke s očuvanim zadnjim slovom pečata ([---]X, kat. br. 62) vrlo je slične fature keramike i pretpostavljenih dimenzija, a nagib i širina ramena također odgovaraju svjetiljci s pečatom majstora Oktavija. B. Vikić-Belančić na temelju vrlo slične olovne ocakline na jednoj svjetiljci iz Osijeka s pečatom majstora Karija pretpostavlja da je radionica, koja je proizvodila svjetiljke s pečatom istoga, djelovala na području Murse krajem 3. st. ili tijekom prve polovice 4. st.²²⁰ Ovakva ocaklina pojavljuje se relativno rijetko i to na svjetiljci s pečatom majstora za kojeg se pretpostavlja lokalno porijeklo te paterama kao i drugim keramičkim predmetima, poput grubih posude za tucanje i antropomorfnih svjetiljaka, također lokalne proizvodnje, a možda i dvjema svjetiljkama s pečatima različitih majstora obuhvaćenima u ovom radu. Postavlja se pitanje radi li se o lokalnoj keramičarskoj radionici/radionicama koje proizvode raznovrsne keramičke predmete. U tom slučaju radionica je, između ostalog, proizvodila svjetiljke s vlastitim pečatom kao i/ili kopijama pečata sjevernoitalskih majstora te ih ukrašavala specifičnom glazurom. Moguće je i da se radi o više lokalnih radionica koje proizvode različite keramičke proizvode ukrašavajuć ih sličnom glazurom u skladu s modom toga vremena. Upravo na temelju ovakve ocakline na raznovrsnim keramičkim predmetima, B. Vikić-Belančić zaključuje da je postojala aktivna keramičarska proizvodnja na području Murse u kasnoantičko doba.²²¹

3.2.2.14. *Proculus*

Radi se o sjevernoitalskom majstoru mlađe generacije. Početak aktivnosti radionice stavlja se na početak 2. st.,²²² a aktivna je tijekom 2. st.²²³ Prema dostupnoj literaturi, objavljenim primjercima te stanju istraživanja, ime ovog majstora pojavljuje se relativno rijetko. Ipak, u području međurječja Save i Drave primjerci svjetiljaka ovog majstora pronađeni su u Ljubljani²²⁴ i Osijeku.²²⁵ Osim na svjetiljakama, pečat radionice javlja se na sigilati i tegulama.²²⁶ Ime se javlja u više varijanti, u relativno zavisnom odnosu spram proizvoda na kojemu se nalazi pečat. Varijante su: PROCULVS, PROCLVS, PROCVLI.²²⁷

²²⁰ Vikić-Belančić 1967: 237.

²²¹ Vikić-Belančić 1967: 101.

²²² Loeschcke 1919: 297; Buchi 1975: 137.

²²³ Vikić-Belančić 1967: 288.

²²⁴ Iványi 1935: 206, kat. br. 2671.

²²⁵ Celestin 1901: 32; Iványi 1935: 206, kat. br. 2672.

²²⁶ Buchi 1975: 138.

²²⁷ Buchi 1975: 138.

Iz istraživanja na TVN 1982. god. potječe jedan primjerak svjetiljke s imenom ovog majstora u varijanti PROCLI (kat. br. 54). Radi se o svjetiljci tipa L X (Iványi XVII, Buchi Xa). Svjetiljka se doima kao izrazito kvalitetan rad. Izrađena je od oker-sivo pečene gline s tragovima crvenog premaza, oštih obrisa, jasno naglašenih te pravilno izvedenih detalja i vrlo plastičnog pečata.

3.2.2.15. *Strobilis*

Radi se o sjevernoitalskom majstoru starije generacije²²⁸ koji je izrađivao pretežno firma svjetiljke bez kanala, prijelazni tip s uskim kanalom L IX/X (Iványi XV/XVI), a tek iznimno tip sa širim kanalom L X (Iványi XVII). Aktivnost radionice stavlja se u raspon od Vespazijanovog do Trajanovog doba (69.-117. god.).²²⁹ Svjetiljke ovog majstora, uz majstora Fortisa, široko su geografski rasprostranjene unutar rimskih provincija. Izvoz ili lokalna proizvodnja potvrđeni su na području gotovo cijele Italije, Španjolske, Britanije, Galijske, Germanije, Recije, Norika, Mezije, Dakije, Dalmacije i Panonije.²³⁰ Na užem geografskom području međurječja Save i Drave svjetiljke majstora Strobilijske zastupljene su primjercima iz Ljubljane,²³¹ Ptuja,²³² Novog Mesta,²³³ Siska²³⁴ i Osijeka.²³⁵ Najčešće se javlja tip L IX (Iványi XV), a iznimno L X (Iványi XVII).²³⁶ Prema B. Vikić-Belančić, svjetiljke ovog majstora u Panoniji su import.²³⁷ Međutim, moguće je iznijeti pretpostavku o postojanju radionice ovog majstora, tj. radionice koja izrađuje svjetiljke s pečatom istog, na području Murse, obzirom na nalaze kalupa za izradu svjetiljaka s potpisom STROBILIS.²³⁸ S. Loeschcke otvara mogućnost lokaliziranja njegove radionice u Gazzoli (Megreta) nedaleko Modene na temelju otkrića lončarske radionice 1892. god. unutar koje su, između ostalog, pronađene svjetiljke, sve s pečatom Strobilis.²³⁹ Potonje pretpostavke možebitno pronalaze uporište u novijim istraživanjima, sasvim različita karaktera. Naime, kemijsko-minerološka

²²⁸ Loeschcke 1919: 288-289.

²²⁹ Vikić-Belančić 1967: 296; Buchi 1975: 148-149.

²³⁰ Loeschcke 1919: 290; Vikić-Belančić 1967: 296.

²³¹ Iványi 1935: 131-132, kat. br. 1410, 1416 (tip XV); 138, kat. br. 1507 (tip XVI); 211, kat. br. 2751 (tip XVII); Vikić-Belančić 1967: 297, T. II/35-37.

²³² Iványi 1935: 131-133, kat. br. 1409, 1411, 1417-1418, 1420, 1424, 1426-1427, 1429-1430 (tip XV), 211, kat. br. 2753, 2759 (tip XVII); Vikić-Belančić 1967: 296-298, T. CXXII/22-34.

²³³ Iványi 1935: 211, kat. br. 2754 (tip XVII).

²³⁴ Iványi 1935: 138, kat. br. 1509 (tip XVII); Vikić-Belančić 1967: 297, T. II/ 38-39.

²³⁵ Leleković 2011: 149.

²³⁶ Iványi 1935: 131-132, T. XCV; Vikić-Belančić 1967: 296.

²³⁷ Vikić-Belančić 1967: 298.

²³⁸ Šimić, Filipović 1997: 58.

²³⁹ Loeschcke 1919: 262, 290; Buchi 1975:147.

analiza keramike izvedena je nad firma svjetiljkama iz Vindonisse.²⁴⁰ Keramika karakterističnog kemijskog sastava i vizualnog identiteta geografski je pripisana okolici Modene (Savignano, SI od Modene). Radi se o glini koja ima nizak postotak kalcijevog karbonata, bogata je željezom, a izgledom je ciglaste boje. Većina svjetiljaka izrađenih od ove gline nema premaz. Unutar spomenutog materijala ovakve svjetiljke nosile su pečat više majstora, između ostalih i Strobilija.²⁴¹ Ostali majstori su: Fortis, Atimetus, Communis, Aprio, Faor, Iegidi, Lucius. Isti autor vizualnom identifikacijom, obzirom na uspostavljeni standard kemijskog sastava i različitog vizualnog izgleda, svjetiljke s pečatom majstora Strobilija pripisuje radionicama u Lyonu i Trieru.

Iz istraživanja na TVN 1982. god. potječu dva fragmenta dna (kat. br. 55 i 56) s pečatom majstora Strobilija. Međusobno se u potpunosti razlikuju po pretpostavljenim dimenzijama svjetiljke, fakturi i boji keramike, debljini stijenki te obliku pečata. Oba fragmenta nije bilo moguće uže tipološki definirati obzirom na činjenicu da se radi o fragmentima dna bez izričitih tipoloških karakteristika.

²⁴⁰ Schneider 1994: 127-142.

²⁴¹ Schneider 1994: 131.

3.2.3. Firma svjetiljke bez pečata majstora, kat. br. 74. – 79.

Ponekad pečat majstora na dnu u potpunosti nedostaje ili ga zamjenjuje znak (borova grančica, grančica, cik-cak linija, koncentrični krugovi itd.). Na primjercima svjetiljaka s područja međurječja Save i Drave, koje je obradila B. Vikić-Belančić, ovakva pojava veže se uz generalno opadanje kvalitete izrade svjetiljaka u smislu lošije fakture te neprecizne izrade detalja, a većinom se javlja na svjetiljkama najmlađe razvojne faze firma svjetiljaka, tipu L X (Iványi XVII).²⁴² Većinu ovih svjetiljaka B. Vikić-Belančić pripisuje provincijalnim i lokalnim radionicama koje djeluju u trenutku kada je import gotovo u potpunosti prestao. Većinu svjetiljaka bez pečata i sa znakom umjesto pečata datira od 2. do 4. st. Ipak, prema E. Buchi moguće je pronaći i primjerke prvorazredne kvalitete bez pečata, kao i sa znakom koji ga zamjenjuje i to u oba tipa Buchi IXa te Xa.²⁴³

Kod pet svjetiljaka (5% obrađenih firma svjetiljaka) bilo je moguće uočiti izostanak pečata (kat. br. 74-79),²⁴⁴ a jedna svjetiljka ima svojevrstan pečat u vidu grančice u plitkom reljefu (1%, kat. br. 73). Tri svjetiljke bez pečata (kat. br. 74-76) bilo je moguće uže tipološki pripisati tipu L X (Iványi XVII), kao i svjetiljku sa znakom u vidu grančice na dnu. Većina ovih svjetiljaka, osim svjetiljke kat. br. 76, srednje je kvalitete, a detalji su jasni iako nisu vrlo precizno izrađeni. Svjetiljka kat. br. 76 je asimetrična, dno je neravno izvedeno i relativno nestabilno, stijenke su deblje, prijelaz iz recipijenta u nos svjetiljke slabo je naglašen, izvedba detalja manjkava, a glina je vrlo slabo pročišćena. Tipološki ju je moguće svrstati u podtip Buchi Xc. Svjetiljka s pečatom u vidu grančice (kat. br. 73) relativno je kvalitetne izrade, a tipološki ju je moguće svrstati u podtip Buchi Xb. Vrlo sličnu svjetiljku s ukrasom grančice na dnu, također iz Osijeka, B. Vikić-Belančić datira u 2.-3. st.²⁴⁵ Također, među svjetiljkama koje je obradila, pojavljuju se dvije svjetiljke s ukrasom grančice na dnu, a potječu iz Osijeka i Siska. Za ove svjetiljke autorica iznosi pretpostavku da su potekle iz Akvinka, na temelju pronalaska keramičkog depoa u Akvinku (lok. *Macellum*) datiranog u prvu polovicu 3. st. u kojemu se javlja znak borove grančice. Takav zaključak svoje uporište pronalazi i u činjenici da su Mursa i Siscija imale trgovačke veze s ovim središtem. Obzirom da kod ovih svjetiljaka nema elemenata za dataciju unutar užeg vremenskog perioda, moguće ih je datirati u širi

²⁴² Vikić-Belančić 1967: 314-315; Vikić-Belančić 1975: 50.

²⁴³ Buchi 1975: 194, 192 (kat. br. 1287, 1271).

²⁴⁴ Dna nisu očuvana u potpunosti kod svih svjetiljaka, međutim, obzirom na površinu dijela dna koje je sačuvano uvršteni su u ovu skupinu (primjerice svjetiljke kat. br. 75, 77).

²⁴⁵ Vikić-Belančić 1975: 123, kat. br. 856, T. XXXVIII/10.

vremenski raspon od 2. st. do 4. st. s većom vjerojatnošću kasnije datacije od 3. do 4. st., uzevši u obzir mišljenje B. Vikić-Belančić.

3.2.4. Ukrasi na svjetiljkama

Prema B. Vikić-Belančić, ukras na firma svjetiljkama najčešće je skroman te relativno rijedak.²⁴⁶ Raniji kvalitetniji primjerci na disku najčešće nose ukras u obliku maske, glave ili poprsja, a ponekad i životinjski lik (lavlja glava, orao, labud i dr.). Ukras može stajati i na ramenima te dnu, no to je iznimno rijetko. Kada stoji samostalno (bez pečata majstora) na dnu je najčešći ukras u vidu koncentričnih kružica ili elipsa, grančica itd. Prema motivima se može razlikovati 13 skupina prikaza na rimskodobnim svjetiljkama.²⁴⁷

Reljefni ukras na disku bilo je moguće definirati kod dvije svjetiljke (kat. br. 64 i 126), dok kod svjetiljaka kat. br. 100 i 81 treba očekivati postojanje ukrasa obzirom na poziciju otvora za ulijevanje ulja. Reljefni tip ukrasa otiskuje se pomoću kalupa zajedno sa svjetiljkom.²⁴⁸ Svjetiljka kat. br. 64 pripada tipu L X (Iványi XVII, Buchi Xa). Na disku nosi ukras u vidu reljefno izrađene glave Jupitera-Amona. Analogije za ovakav prikaz na disku su brojne i potječu s raznih lokaliteta diljem provincija, a svjetiljke variraju tipološki. Prisutna su dva tipa firma svjetiljaka, raniji tip L IX a, b (Iványi XV)²⁴⁹ te kasniji L X (Iványi XVII).²⁵⁰ Obrađena svjetiljka na dnu nosi nepotpun pečat s početnim slovom F. Na području Osijeka do sada su potvrđena imena tri sjevernoitalska majstora starije generacije kojima bi ovaj pečat mogao pripadati, Fortis, Festus te Fronto. Na širem prostoru međurječja Save i Drave javljaju se i svjetiljke s imenom sjevernoitalskih majstora Faor, Felix, Fidelis i Firmus.²⁵¹ Reljefni prikaz prisutan je i na fragmentu diska s ramenom kojega nije bilo moguće uže tipološki definirati (kat. br. 126). Radi se o prikazu glave/kazališne maske. Analogije ovakvom prikazu su brojne, a pojavljuju se kod oba tipa firma svjetiljaka, tip L IX

²⁴⁶ Vikić-Belančić 1975: 49-50.

²⁴⁷ 1. Mitološki likovi; 2. Scene ili predmeti kulta; 3. Scene javnog i privatnog života; 4. Prenosjenje privatnih ili religioznih motiva u mitološki svijet; 5. Groteskne karikature ili pigmeji; 6. Literarni sadržaji; 7. Povijesne scene; 8. Fauna; 9. Životinje koje imitiraju radnje svojstvene ljudima; 10. Flora sama za sebe ili u kombinaciji sa životinjama; 11. Predmeti rađeni ljudskom rukom; 12. Nebeska tijela; 13. Geometrijski motivi (Deonna 1927: 233).

²⁴⁸ Vikić-Belančić 1967: 325.

²⁴⁹ Loeschke 1919: kat. br. 954, T. XVII (Vindonissa); Iványi 1935: kat. br. 1422, T. L/10 (Szombathely); Vikić-Belančić 1975: kat. br. 439, T. XXIX/7 (Sisak); Buchi 1975: kat. br. 992, 438, 354, T. LI, XXIV, XVII (Aquileia); Istenič 1999: 49, T. 24/G119 (Ptuj, uz nalaz novca Klaudija I, grob datiran u drugu polovicu 1. st.-početak 2. st.).

²⁵⁰ Buchi 1975: kat. br. 580, T. XXVIII (Aquileia); Alram-Stern 1989: kat. br. 174, T. 5, 8, 27 (Carnuntum); Vučić 2009: 37, kat. br. 81 (Zadar).

²⁵¹ Vikić-Belančić 1967: 266.

(Iványi XVI)²⁵² te tip L X (Iványi XVII).²⁵³ Sve analogne svjetiljke za oba obrađena fragmenta na dnu imaju različite pečate sjevernoitalskih majstora: Fortis, Cresces, Strobilis itd., a datiraju se od druge polovice 1. st. do u 2. st. Raniji tip L IX (Iványi XV) najčešće se okvirno datira u kraj 1. st., tj. početak 2. st., dok se kasniji tip L X (Iványi XVII) najčešće datira u 2. st.

Ukrasi se unutar obrađenog materijala javljaju i na dnu, u vidu pojedinačnog kružića (kat. br. 21, 33 i 45), više različito raspoređenih koncentričnih kružića (kat. br. 32 i 36) te vijenca (kat. br. 27 i 47), a vežu se isključivo uz svjetiljke s pečatom sjevernoitalskih majstora uz iznimku ranije opisanog ukrasa u vidu grančica koji ima funkciju svojevrsnog pečata (kat. br. 73). Prema B. Vikić-Belančić, dodatni ukras uz pečat majstora vjerojatno označava seriju svjetiljaka, a pojavljuje se kod ranijih primjeraka.²⁵⁴ Pečat u vidu grančice, cik-cak linija ili ispupčenih koncentričnih kružnica javlja se na primjercima provincijalnih majstora i potječe iz doba kada je import jenjavao.

²⁵² Buchi 1975: kat. br. 409, T. XXIII.

²⁵³ Vikić-Belančić 1975: kat. br. 459, T. XXXI/4 (Osijek); Vučić 2009: 39, kat. br. 82 (Zadar).

²⁵⁴ Vikić-Belančić 1975: 49.

3.3. Tipovi svjetiljaka bez ukrasa

3.3.1. Svjetiljke u obliku tignja (*Loeschcke tip XIII, Iványi tip XX*), kat. br. 131.

Ove morfološki vrlo jednostavne svjetiljke prepoznatljive su po okruglom tijelu čije stijenke mogu biti oble ili bikonične te kraćoj vodoravnoj ručki koja završava ravno ili oblo, a zbog koje vizualno djeluju poput tignja, odakle im i naziv.²⁵⁵ Otvor za ulje u odnosu na dno može biti raznolik, stoga je S. Loeschcke, na osnovi materijala iz Vindonisse, podijelio ovaj tip na tri podskupine.²⁵⁶

A – svjetiljke kod kojih je otvor širi od promjera dna;

B – svjetiljke kod kojih je promjer otvora i dna približno isti;

C – svjetiljke kod kojih je otvor uži od promjera dna;

Ove podskupine ujedno bi predstavljale svojevrsne kronološki odredive faze razvoja.²⁵⁷ Prema tome, podskupina A je vremenski najranija, a karakterizira ju kvalitetna faktura keramike. Prema S. Loeschcke, najstariji primjerak podskupine A je svjetiljka iz logora u Hofheimu koja pripada vespazijanskom vremenu. Također, ova podskupina česta je i u Pompejima. Podskupina B varira u kvaliteti izrade te fakturi, a pripada 2. st. Ovu podskupinu svjetiljaka, između ostalih, proizvodile su i radionice u Hedderheimu tijekom prve polovice 2. st. U zatvorenim grobnim cjelinama nekropole iz Hedderheima pronađene su svjetiljke podskupine B s novcima Trajana i Hadrijana.²⁵⁸ Podskupina C je najmlađa te ju je moguće datirati do u 3. st. Prema B. Vikić-Belančić, ovaj je tip svjetiljaka prilično zastupljen na području južne Panonije, najučestaliji oblik je L XIII/C.²⁵⁹ Većina ovih svjetiljaka je slabije fature i lošije kvalitete izrade te su kao takve vjerojatno proizvod provincijalnih ili lokalnih radionica, a moguće ih je datirati u 2. i 3. st.

Iz istraživanja na TVN 1982. god. potječe jedna svjetiljka ovog tipa. Radi se o svjetiljci koju je moguće svrstati u podtip L XIII/C. Svjetiljka je relativno kvalitetne izrade te tanjih stijenki. Analognu svjetiljku koja potječe iz Lauriaka, H. Deringer datira u 2.-3. st.²⁶⁰ Takva datacija odgovarala bi i u kontekstu općeg datiranja svjetiljaka ovog tipa s područja

²⁵⁵ Loeschcke 1919: 305-306; Iványi 1935: 20; Deringer 1965: 63; Alram-Stern 1989: 46.

²⁵⁶ Loeschcke 1919: 305.

²⁵⁷ Loeschcke 1919: 305-306.

²⁵⁸ Vikić-Belančić 1975: 60.

²⁵⁹ Vikić-Belančić 1975: 60.

²⁶⁰ Deringer 1965: 63, kat. br. 367.

južne Panonije prema B. Vikić-Belančić. Ostale analogije potječu iz Vindonisse²⁶¹ te Akvinka²⁶².

²⁶¹ Loeschcke 1919: 305 kat. br. 1042.

²⁶² Iványi 1935: 288, kat. br. 4099.

4. Rasprava

Istraživanje antičke Murse i prikupljanje arheološke građe ima iznimno dugu tradiciju.²⁶³ Krajem 17. st., nakon oslobođenja od Turaka, austrijski general grof Luigi Ferdinando Marsigli prolazi ovim krajevima te u djelu *Danubius Pannonico – Myscus* opisuje ruševine Murse, prijelaz preko Drave i nasip na lijevoj obali rijeke. U drugoj polovici 18. st. u djelu *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien*, Friedrich Wilhelm von Taube opisuje ruševine Murse. Prilikom gradnje nasipa Biljske ceste od 1773. do 1777. godine pronađeni su brojni ostaci građevina, natpisa, opeka s pečatima te drugog materijala, o čemu nas izvještavaju crkveni povjesničar Stephanus Salagius i Matija Petar Katančić.²⁶⁴ Upravo je M. P. Katančić, u djelu *Dissertatio de columna milliaria ad Eszekum reperta*, prvi izradio rekonstrukciju plana antičke Murse ucrtavši ju na prostor današnjeg Donjeg grada. Početkom 19. st., vjerojatno na temelju Katančićeve skice, J. Koller u djelu „*Prolegomena in historiam episcopatus Quiqueecclesiarum*“ objavljuje rekonstrukciju Murse, rimske ceste i mosta. Prema arhivskim izvorima te na osnovi terenskih opažanja i plana Osijeka iz 1786. god, građevinski inženjer Radoslav Franjetić je 1929. godine izradio posljednju rekonstrukciju Murse koja sve do danas predstavlja polaznu točku proučavanju izgleda Murse. Rekonstrukcija je objavljena 1978. godine u knjizi Danice Pinterović *Mursa i njeno područje u antičko doba*.²⁶⁵ Franjetić je pretpostavio da je Mursa imala oblik pravilnog četverokuta i bila opasana bedemima, a protezala se od današnjeg Trga bana Jelačića na istoku do Carinarnice na zapadu, odnosno od Crkvene ulice na sjeveru do Frankopanske na jugu (slika 9 i 10.).

²⁶³ Šimić, Filipović 1997: 55.

²⁶⁴ Pinterović 1956: 55-67.

²⁶⁵ Pinterović 1978: 161-163, Karta III.

zapadno od pretpostavljenog bedema, otkrila su da je na tom mjestu postojala čitava gradska četvrt te je postojanje zapadnog bedema također dovedeno u pitanje. Na pravcu južnog bedema provedeno je istraživanje na položaju “Silos” 2007. godine.²⁶⁸ Tim istraživanjem također nije pronađen bedem, no pronađen je kanal širine 5 metara orijentiran I-Z, a interpretiran je kao južni obrambeni jarak Murse. Potonji orijentacijom i položajem odgovara nacrtu R. Franjetića. Na ostatke opkopa, orijentacijom i dimenzijama, mogla bi upućivati tri usporedna kanala pronađena 2007/2008. god. pri istraživanju na zapadnom dijelu Trga bana Josipa Jelačića (lokalitet Donji grad – Obrtnička škola).²⁶⁹ T. Leleković²⁷⁰ pretpostavlja da je *decumanus*, kojeg je ucrtao R. Franjetić, potvrđen dosadašnjim istraživanjima na dva položaja. Naime, nizom zaštitnih arheoloških istraživanja na području današnjeg Sveučilišnog kampusa (slika 10/ 13, 15, 16) pronađena je rimskodobna široka popločana cesta osnovnog smjera I-Z uz koju su identificirane radionice i prodavaonice te velika javna zgrada čija namjena nije protumačena.²⁷¹ Iako se nalazi nešto južnije, položaj te ceste donekle odgovara interpretaciji koju daje R. Franjetić. U istočnom dijelu grada, istraživanjem na Trgu bana Jelačića 2008. godine pronađena je također popločana cesta oivičena zgradama i trgovinama. Ova cesta oblikom, dimenzijama i orijentacijom odgovara prethodno spomenutoj. U drenažnom kanalu iste pronađen je novac cara Trajana što koincidira s vremenom uspostave kolonije i gradnje infrastrukture.²⁷² No, prema geodetskoj snimci ova dva odsječka ceste ne nalaze se na istom pravcu.²⁷³ Stoga, prema standardnom načinu rimskodobne gradnje ne mogu obje biti *decumanus maximus*, a uvijek postoji mogućnost da nije niti jedna. Ipak, kao mogućnost T. Leleković navodi gradove u europskim provincijama koji su imali dekumane s otklonom od osi I-Z ili su mijenjali smjer. Prema dosadašnjim spoznajama antička Mursa je prošla kroz nekoliko razvojnih faza, prvenstveno obilježenih građevinskim zahvatima, tj. prekrajanjem gradskog tkiva.²⁷⁴ Tri su osnovne razvojne faze obilježene graditeljskom djelatnošću. Prvu fazu obilježava graditeljska djelatnost cara Hadrijana nakon uspostave kolonije, a traje sve do Markomanskih ratova u drugoj polovici 2. st. Slijedeća faza pripada razdoblju dinastije Severa (193.-235.), a traje do početka 3. st. Posljednja faza započinje u razdoblju vladavine cara Dioklecijana krajem 3. st. te traje do provale zapadnih Gota koji nakon bitke kod Drinopolja 378. god. i pobjede nad rimskom

²⁶⁸ Katavić i ostali 2008: 20-26.

²⁶⁹ Filipović 2008a: 17-18.

²⁷⁰ Leleković 2011: 11.

²⁷¹ Filipović, Katavić 2005: 9; Filipović, Katavić 2006a: 13.

²⁷² Leleković 2009: 46; Leleković 2011: 11.

²⁷³ Leleković 2011: 12, bilj. 52.

²⁷⁴ Filipović 1997: 54.

vojskom pustoše i pljačkaju Panoniju. Nije poznato koliki je bio razmjer razaranja, no život u Mursi se nastavio, međutim graditeljska obnova ni nova izgradnja nije zabilježena.²⁷⁵ Krajem 4. i tijekom 5. st. broj stanovnika u Mursi, kao i u drugim panonskim gradovima se smanjuje, a mijenjao se i raster grada. Potonje je moguće zaključiti prema promjenama smjera građevina, što je vjerojatno posljedica neplanske izgradnje unutar postojećeg gradskog tkiva.²⁷⁶ Novijim istraživanjima i mapiranjima dosadašnjih, pretpostavljeni su položaji četiriju gradskih nekropola (slika 11.). H. Göricke-Lukić u svojim radovima o nekropolama antičke Murse mapirala je sve objavljene slučajne nalaze grobova kao i one pronađene pri brojnim zaštitnim istraživanjima te odredila položaje gradskih nekropola.²⁷⁷ Pri tome je kao okosnicu koristila plan R. Franjetića te je razdijelila nekropole obzirom na njihov odnos spram pretpostavljenih gradskih bedema (sjeverna, južna, istočna, zapadna). T. Leleković na temelju promatranja dinamike odnosa grada i pripadajućih mu nekropola pretpostavlja da je Mursa prošla kroz tri osnovne razvojne faze.²⁷⁸ Ove faze obilježene su prvenstveno širenjem, odnosno sužavanjem gradskog prostora, a vjerojatno i promjenom broja stanovnika. Prema istom autoru, naselje koje je prethodilo koloniji bilo je manje naselje na spoju limeske ceste i podravske magistrale, odnosno uz most kojim je bila premoštena Drava. Dosada je istraživanjem na Trgu bana Jelačića 2008. godine sa sigurnošću utvrđena jedna nekropola iz toga razdoblja. Riječ je o prvoj fazi istočne nekropole koja je datirana u drugu polovicu 1. st. i prvu polovicu 2. st. U drugoj razvojnoj fazi grada Mursa dobiva status kolonije, a ranije naselje s pripadajućom nekropolom inkorporirano je u novi gradski raster. T. Leleković pretpostavlja da su nakon osnutka kolonije postojale dvije nekropole, istočna, odnosno njena druga faza, i zapadna. U istoj fazi, ali nešto kasnije, u vrijeme dinastije Severa, javila se potreba za novom, južnom nekropolom (slika 11). U to je vrijeme obujam grada gotovo udvostručen, a vjerojatno se povećao i broj stanovnika. Za treću fazu grada znakovito je naglo sužavanje gradskog prostora te širenje nekropola na prostor nekadašnjih gradskih četvrti. Takvo širenje potvrđeno je istraživanjem na Trgu bana Jelačića 2008. godine, a odnosi se na grobove treće faze istočne nekropole datirane nakon 260. god. Ovi grobovi bili su ukopani među ruševinama urbane vile, izgrađene krajem 2. ili početkom 3. st. Sličnu situaciju moguće je pretpostaviti i za četiri kosturna groba pronađena istraživanjem na

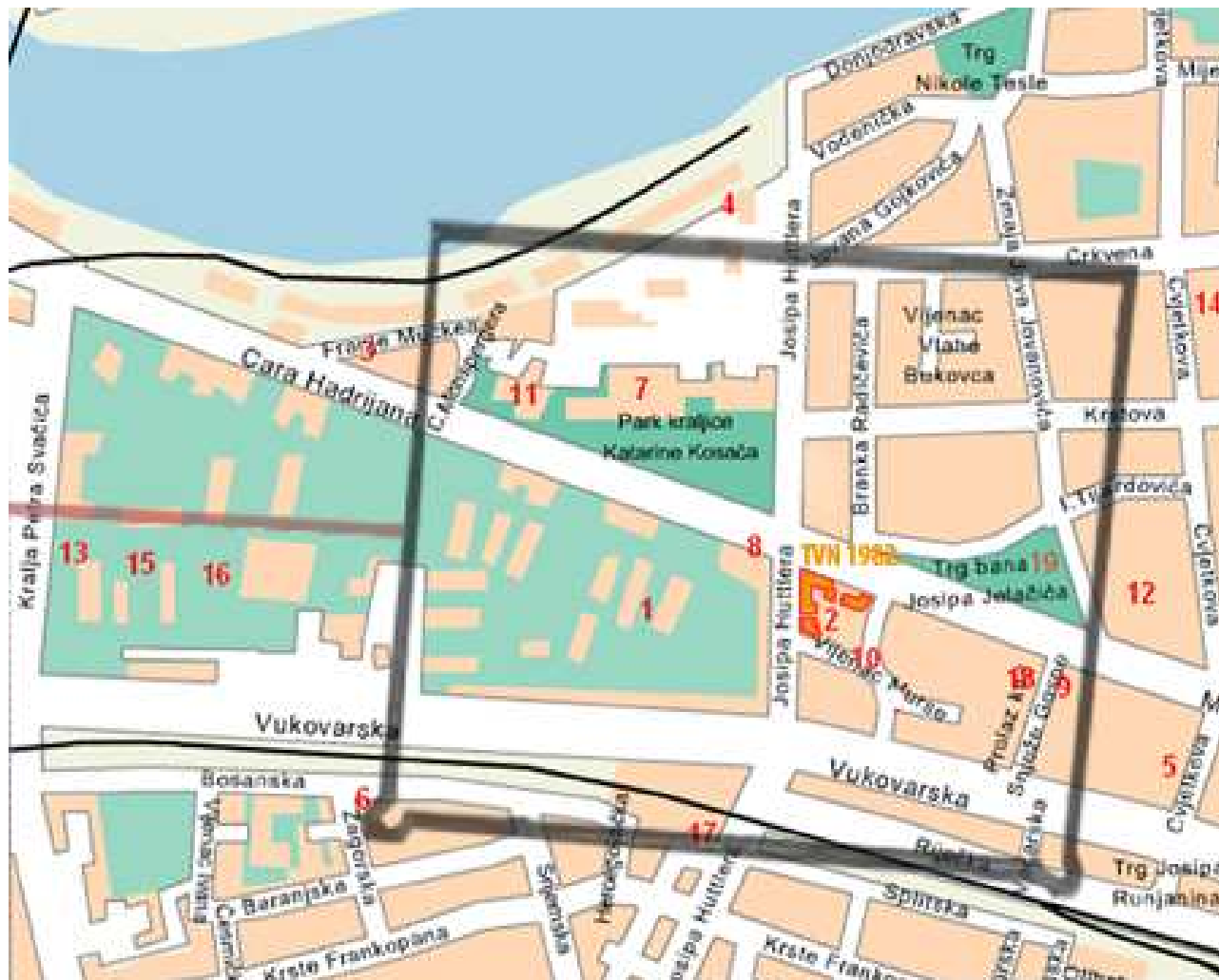
²⁷⁵ Šimić, Filipović 1997: 54.

²⁷⁶ Filipović 1997: 54.

²⁷⁷ Göricke-Lukić 2009: 154-155.

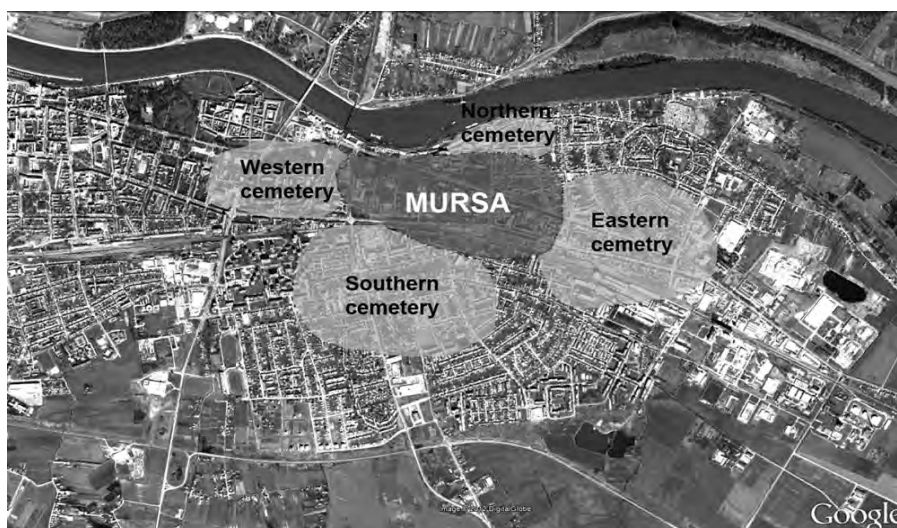
²⁷⁸ Leleković 2011: 170-175.

području današnjeg Poljoprivrednog fakulteta 2005. godine.²⁷⁹ Radi se o grobovima koji su nasjeli na ostatke građevine iz doba dinastije Severa. Oni bi prostorno pripadali zapadnoj nekropoli. Treću fazu istočne nekropole T. Leleković pripisuje vremenu vladavine cara Galijena, a takav izgled Mursa je zadržala do kraja antičkog razdoblja.

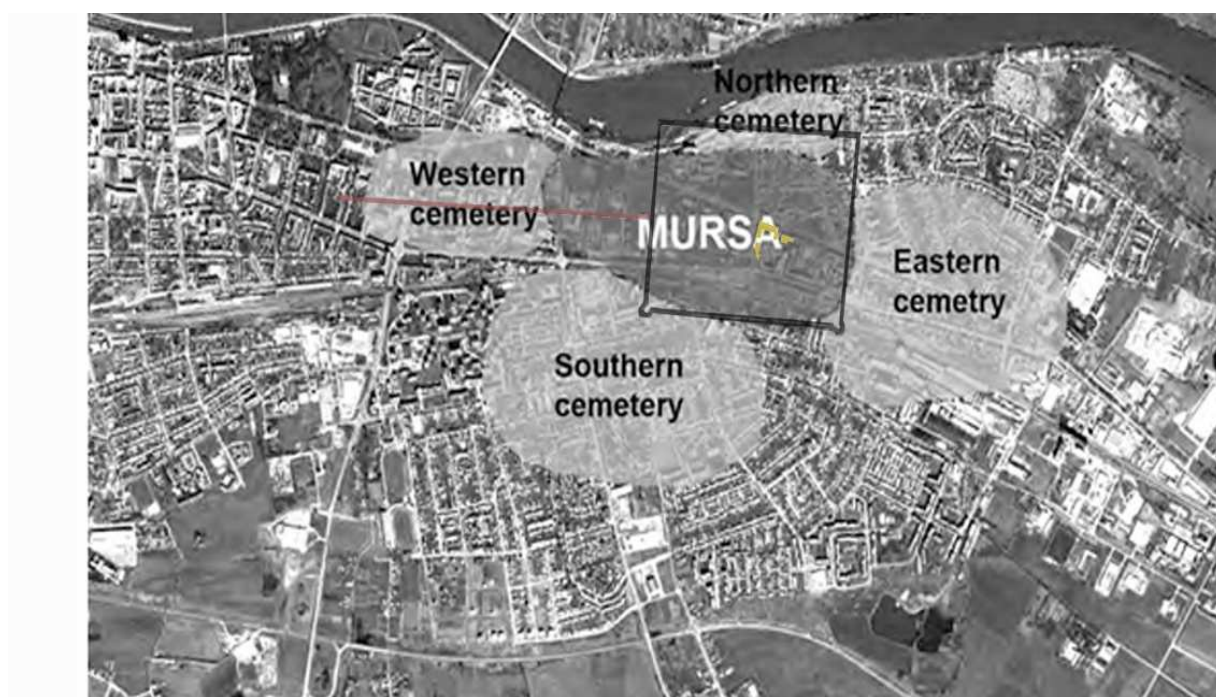

Slika 10. Istraživanja na području Donjeg grada u Osijeku od 1895. do 2008. god. u odnosu na plan Murse prema R. Franjetiću. (karta preuzeta s <http://www.cromaps.com/plan-grada-osijek.html>, grafička obrada: T. Karavidović)

1. Topnička vojarna 1895. godine	11. Opća Bolnica, Kirurgija 1988. godine
2. Kraussov paromlin 1895. godine	12. Vranica 1988. godine
3. Carinarnica 1934. godine	13. Studentski Dom 2001.-2002. godine
4. Kožara 1935. godine	14. ETF, 2003. godine
5. Tvornica sapuna 1937. godine	15. Poljoprivredni fakultet 2003.-2005. godine
6. Bosanska ulica 1968. godine	16. Građevinski fakultet 2006.-2007. godine
7. Opća Bolnica, Ginekologija 1970. godine	17. Silos 2005.-2007. godine
8. Toplovod 1966. godine	18. Obrtnička škola 2007. godine
9. Pošta, Donji Grad 1970. godine	19. Trg bana Josipa Jelačića 2008. godine
10. Vijenac Murse 1971. – 1986. godine	

Slika.11. Pretpostavljeni okvirni plan Murse s naznačenim nekropolama (prema H. Göricke-Lukić), u doba dinastije Severa (prema Leleković 2012: 328, sl. 17.)

Slika 12. Odnos rekonstrukcija područja antičke Murse (doba Severa) i pripadajućih nekropola prema novijim istraživanjima naspram plana R. Franjetića s naznačenim položajem istraživanja na TVN 1985. god. (izradila: T. Karavidović)

Slika 13. Položaji iskopa iz istraživanja na TVN 1982. god. Žuto-iskopi tipa A (25x10 m) Zeleno-iskopi tipa B (20x20 m) s naznačenim pravcem pretpostavljenog dekumana (crvena linija) prema Lelekoviću (2011: 12-13, sl. 4.) (karta preuzeta s <http://www.bing.com/maps>, grafička obrada: T. Karavidović)

Prostorno gledano, u okvirima spoznaja o prostiranju antičke Murse, istraživanje na TVN 1982. god. pokrilo je 4000 m² koji se okvirno nalaze na istočnom dijelu Murse iz doba Severa (slika 10 i 12.). Prema istraživačima, bilo je moguće uočiti više faza. Prvu fazu činila bi dva paljevinska groba pronađena u istočnom dijelu iskopa A9 (slika 13.) koje autori datiraju u 1. st., vrijeme prije osnivanja kolonije, s pretpostavkom da se radi o grobovima pripadnika augzilijskih jedinica. Ova dva groba opisala je H. Göricke-Lukić²⁸⁰ te pridružila istočnoj nekropoli Murse. Radi se o paljevinskim grobovima u ogorjeloj raci, *bustum in situ*. Grobovi su orijentirani SI-JZ. Jedan grob pripada tipu IIIb (etažna ogorjela raka), a drugi tipu IIIa (ogorjela raka).²⁸¹ U potonjem je pronađen brončani sestercij Nerve (96.-98.).²⁸² Faze istočne nekropole pretpostavila je H. Göricke-Lukić, a utvrđene su istraživanjem na Trgu

²⁸⁰ Göricke-Lukić 2009: 152-153 (G 93, 94), 104, sl. 21-22, 72-78, 93.

²⁸¹ Göricke-Lukić 2009: 152-153, 104, prema tipologiji A. Jovanović, *Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije*, Beograd 1984.

²⁸² Göricke-Lukić 2009: 152 (G 94).

bana Jelačića 2007/2008. godine.²⁸³ Ova dva groba vjerojatno bi pripadala prvoj fazi istočne nekropole na što bi upućivao njihov položaj, tip grobova, a možebitno i orijentacija te prilozi. Paljevinski grobovi u ogorjeloj raci javljaju se i u drugoj fazi istočne nekropole (G 67, 166), međutim, zapadna granica nekropole u toj fazi utvrđena je istočnije od položaja iskopa A9. Ovakva pojava vezana je uz širenje gradskog areala ka istoku, a koincidira s razdobljem nakon osnivanja kolonije. Prema T. Lelekoviću, prva faza nekropole obuhvaća razdoblje koje je prethodilo osnivanju kolonije, a datirana je prvenstveno na temelju svjetiljaka priloženih u grobove.²⁸⁴ *Terminus ante quem* pružio je novac cara Trajana pronađen u drenažnom kanalu ceste čijom gradnjom je uništeno nekoliko paljevinskih grobova, tj. njezina izgradnja je uslijedila nakon nastaka, a vjerojatno i prestanka funkcioniranja nekropole u prvoj fazi.²⁸⁵ Ova faza istočne nekropole s 92 istraženih groba 2008. godine te nekoliko pridruženih paljevinskih grobova iz ranijih istraživanja (ukupno 110 grobova) je prvi siguran materijalni dokaz o postojanju naselja koje je prethodilo rimskoj koloniji. Istraženi dio nekropole na Trgu bana Jelačića čini 57 grobova sa zapečenim stijenkama koji se mogu tumačiti kao busta, 33 paljevinska groba u kojima su ostaci s prilozima stavljeni u rake s drvenom konstrukcijom te dva kosturna groba.²⁸⁶ U grobovima te faze podjednako su zastupljene svjetiljke tipa L X te volutne svjetiljke i firma svjetiljke tip L IX. Na signaturi jedne od obrađenih svjetiljaka, stoji napomena da je pronađena u paljevinskom grobu u profilu iskopa A9. Svjetiljku kat. br. 97 moguće je definirati kao tip L X (Iványi XVII). Volutne svjetiljke proizvode se od prvih desetljeća 1. st., a doživljavaju svoj vrhunac u doba Klaudija. Firma svjetiljke tipa L IX tipične su za drugu polovicu 1. st., dok se svjetiljke tipa L X počinju proizvoditi na kraju 1. st., tj. početkom 2. st. Granice rasprostiranja istočne nekropole u prvoj fazi nisu sa sigurnošću utvrđene, poglavito istočna i zapadna granica.²⁸⁷ Prostorno gledano, položaj paljevinskih grobova unutar iskopa A9 u kojemu su pronađeni, donekle ulazi u areal prve faze istočne nekropole. Prema dosadašnjim spoznajama, grobovi pripisani prvoj fazi istočne nekropole

²⁸³ Prema T. Lelekoviću, istočna nekropola ima tri faze. Prva faza obuhvaća razdoblje do osnivanja kolonije, a datirana je od druge polovice 1. st. do prve polovice 2. st. Druga faza pripada razdoblju nakon osnivanja kolonije, dakle nakon 130. godine. Tada se nekropola pomiče istočnije od Trga bana Jelačića, uslijed širenja grada. Treća faza pripada razdoblju nakon 260. godine. Znakovito je da se u toj fazi grobovi opet nalaze na prostoru Trga bana Jelačića istraženom 2008. godine, tj. dolazi do sužavanja gradskog perimetra. Početkom 4. st. na području Trga bana Josipa Jelačića istraženog 2008. godine nekropola se napušta, tj. na tom području nisu pronađeni grobovi koji se mogu datirati u 4. st. Pronađeni su temelji objekta kvadratnog tlocrta uz koji je stajala improvizirana kosturnica u koju su položene kosti prilikom gradnje objekta (Leleković 2011: 15-23).

²⁸⁴ Leleković 2011:17-23, 158-160.

²⁸⁵ Dataciju grobova nije bilo moguće zasnovati na numizmatičkim nalazima jer je novac iz grobova bio dosta oštećen te nečitljiv. Spomenutu cestu T. Leleković tumači kao mogući *decumanus maximus*. (Leleković 2011: 18-19).

²⁸⁶ Leleković 2011: 160.

²⁸⁷ Göricke-Lukić 2009: 100, Leleković 2011: 20.

protežu se na prostoru od istočnog ruba Trga bana Jelačića do današnje Radičevićeve ulice te od sjevernog ruba Trga do crkve Gospe Snježne (slika 10.).²⁸⁸ Ako bi grobovi istraženi 1982. god. doista pripadali prvoj fazi istočne nekropole, moglo bi se reći da se za sada radi o najzapadnijim nalazima grobova i mogućoj zapadnoj granici prve faze istočne nekropole. U izvješću iz istraživanja na TVN 1985. god. spominju se tek dva paljevinska groba koja se nalaze na istočnom dijelu istraženog prostora (iskop A9), a zapadnije se (iskopi A8-4, B9-6) ne nalazi ovaj tip grobova. Areal groblja koji označava H. Göricke-Lukić također ne podrazumijeva zapadnije nalaze grobova.²⁸⁹ Grobovi otkriveni u iskopu A9 bili su presječeni temeljima građevine koju istraživači datiraju u 4. st. Nadalje, prema istraživačima, u iskopima B8 i B7 te A4 (slika 13.) koji su bili dosta oštećeni recentim građevinskim zahvatima, pronađeno je nekoliko lončarskih peći, jama, ognjišta, kanala i bunara što bi moglo upućivati na postojanje keramičarske radionice. Kojoj fazi života antičke Murse bi ta radionica pripadala, nije moguće sa sigurnošću reći. Takav tip takozvanih “prljavih obrta” uobičajeno se nalazio van gradskih zidina. Međutim, novija istraživanja²⁹⁰ pokazuju da su se ove djelatnosti obavljale i unutar bedema, najčešće na rubnom dijelu grada ili predgrađu. Granica²⁹¹ zidane arhitekture u Mursi u razdoblju vladavine dinastije Severa utvrđena je zapadnije od položaja iskopa B7 i B8. Moguće je pretpostaviti da nalaz ove radionice (ako se radi o radionici) datira prije tog razdoblja. Također, peć pronađena u iskopu A4 bila je djelomično uništena odvodnim kanalom koji se veže uz istočni rub građevine za koju istraživači tvrde da pripada grupi građevina s više prostorija. Ove građevine orijentirane su I-Z, a vezuju se jedna na drugu u iskopima B9, A6, A5 i A4. Prema načinu gradnje temelja, istraživači ovaj građevinski sklop smještaju u srednju fazu koju datiraju od kraja 2. do poč. 3. st. Prema fotografiji²⁹² s istraživanja moguće je zaključiti da je peć u iskopu B8 također presječena temeljima neke građevine. Istraživanjem provedenim 2008. godine na Trgu bana Jelačića, koji se nalazi u neposrednoj blizini iskopa istraženih 1982. god., pronađeni su ostaci lončarske peći, radnih jama, kanala i bunara te su protumačeni kao keramičarska radionica. Nalazili su se u dvorištima drvenih kuća nanizanih sa sjeverne strane ceste u čijem je drenažnom kanalu pronađen novac cara Trajana. Naselje kojemu pripadaju egzistiralo je,

²⁸⁸ Leleković 2011: 18.

²⁸⁹ Göricke-Lukić 2009: 154-155, pretpostavku o granici groblja moguće je donijeti obzirom na trenutno stanje istraženosti.

²⁹⁰ Leleković 2011: 13, bilj. 67.

²⁹¹ Leleković 2011: 20, sl. 5.6.

²⁹² Spis Mursa 7/186-4, Arhiv Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Osijeku.

prema T. Lelekoviću, sredinom 2. st., a stradalo je u požaru krajem istog stoljeća.²⁹³ Bitno je naglasiti da je gradnjom pripadajuće ceste uništeno nekoliko paljevinskih grobova prve faze istočne nekropole što govori o širenju gradskog areala na istok sredinom 2. st. Ovdje se čini zanimljivim usporediti prostorni odnos pretpostavljene keramičarske radionice iz istraživanja na TVN 1982. god. s rezultatima istraživanja na Trgu bana Jelačića 2008. god. i pravcem ceste (dekumana) koju i kakvu pretpostavlja T. Leleković (slika 13.). Položaj pretpostavljene radionice u iskopima B7, B8 i A4 donekle odgovara keramičarskoj radionici pronađenoj pri istraživanju na Trgu bana Jelačića 2008. god. Nalazi se sa sjeverne strane ceste, nešto udaljena, što koincidira s eventualnim postojanjem drvenih kuća uz cestu. Međutim, ova cesta prolazila bi direktno preko iskopa B6 u kojemu, prema M. Bulat i Z. Bojčić, nisu pronađeni ostaci ceste, ali pronađeni su ostaci arhitekture iz doba Severa. S druge strane, bitno je naglasiti da su svi iskopi bili dosta oštećeni recentnim građevinskim radovima, a točan položaj arhitekture iz doba Severa u ovim iskopima nije moguće znati. Među obrađenim svjetiljkama u spomenutim iskopima pronađeno je nekoliko ranijih primjeraka svjetiljaka te fragmenata svjetiljaka tipa L X koje je moguće okvirno datirati od sredine 1. st. kroz 2. i u 3. st. Radi se o svjetiljkama uglatog nosa s volutama tipa L I (kat. br. 8.), firma svjetiljci tipa L X s ušicama za vješanje (kat. br. 99.) te svjetiljkama s pečatom sjevernoitalskih majstora starije generacije, Fortis (kat. br. 29, 32-34, 59), Festus (kat. br. 26) i Nerius (kat. br. 46). Unutar obrađenog materijala nisu pronađeni primjerci poluproizvoda, kalupi ni svjetiljke uzorci, a gotovo sve svjetiljke na kojima je to bilo moguće odrediti imaju tragove gorenja. Svjetiljka kat. br. 75 nema tragove gorenja. Prema parametrima koje određuje B. Vikić-Belančić, za ovu svjetiljku moguće je pretpostaviti provincijalno, možda lokalno podrijetlo. Ipak, moguće je pretpostaviti da, ako se doista radi o keramičarskoj radionici, ona nije proizvodila svjetiljke.

Prema M. Bulatu i Z. Bojčiću, arhitektonski ostaci potječu iz tri faze.²⁹⁴ Starije faze, kod koje su temelji građeni od grumenja škriljca i gline sa zidovima od lomljenog vapnenca ili opeke koja datira u 2. st. Građevine su uništene uslijed Markomanskih ratova. Srednje faze sa temeljima od ulomaka opeka čija se izgradnja datira u kraj 2. i početak 3. st. Mlađe faze, kojoj bi pripadali masivni temelji od seskvipedala neke veće građevine, a datira se u kraj 3. i u 4. st. Među temeljima građevina mlađe faze, primjećeni su loše izvedeni uski poprečni temelji od manjih komada lomljena vapnenca za koje istraživači pretpostavljaju da datiraju u

²⁹³ Leleković 2009: 45; Leleković 2011: 12.

²⁹⁴ Bulat, Bojčić 2007: 329; Bulat 2007: 375.

početak 5. st. Takvom vremenskom presjeku djelomično svjedoče i svjetiljke obrađene u ovom radu koje se mahom, izuzev primjeraka ranijih tipova koji se mogu datirati u 1. st. (kat. br. 1-5, 7-19), datiraju u 2. te 3. st., a najkasnije u prvu polovicu 4. st., kao neki primjerci firma svjetiljaka tipa L X (kat. br. 25, 74 i 76) i svjetiljka s pečatom lokalnog majstora Carusa (kat. br. 23).

Stariju fazu, osim temelja građevina prethodno opisanih, možda bi predstavljali i ostaci lončarskih peći, tj. pretpostavljena radionica. Uz spomenute temelje možda je moguće vezati građevinski otpad, među kojim su pronađene i freske unutar jama te između temelja građevina slijedeće faze. Srednja faza potvrđena je arhitektonskim ostacima u iskopima B3-B6, A4-A6 te B9 (slika 13.). Radi se o temeljima građevina ispod kojih su pronađeni bunari i jame zapunjene freskama i šutom kao i ostaci fresaka sa zidova koje su vjerojatno presjekli temelji potonjih građevina.²⁹⁵ U iskopima B9, A6, A5, dijelom i A4 bilo je moguće dobiti cjelovitiji tlocrt povezane arhitekture, tj. građevinskog sklopa. U iskopu A5 te istočnom dijelu iskopa A4 otkriven je dio temelja neke veće zgrade, osnovnog smjera I-Z, duž čije je južne i zapadne strane bio odvodni kanal građen od crijepova, a u iskopu B9 masivniji temelji zidova i kvadratne baze stupova. Naredne godine slični odvodni kanali pronađeni su i u iskopima B3 te B9, a u potonjem je pronađen i "bazen". Zanimljivim se čini napomenuti da su pri zaštitnim istraživanjima 1970. i 1973. godine pronađene dvije veće građevine na južnim dijelovima Trga bana Jelačića, dakle u neposrednoj blizini spomenutih iskopa. M. Bulat ih dovodi u vezu s građevinom pronađenom 1895. godine.²⁹⁶ Ta je građevina tada protumačena kao gradske terme. Ta bi građevinska faza vremenski pripadala dobu Severa. Građevinska faza iz toga doba posvjedočena je i pri istraživanju na obližnjem Trgu bana Jelačića 2008. god. Prema T. Lelekoviću, ranije naselje iz sredine 2. st. stradalo je u požaru te je u doba Severa, krajem 2. stoljeća, izgrađena nova četvrt za koju su karakteristične velike zgrade zidane od opeke, opremljene unutrašnjim grijanjem te urešene freskama, kamenim pločama i štukaturama.²⁹⁷ Zbog naknadne nivelacije terena u 19. stoljeću očuvani su samo temelji tih građevina.

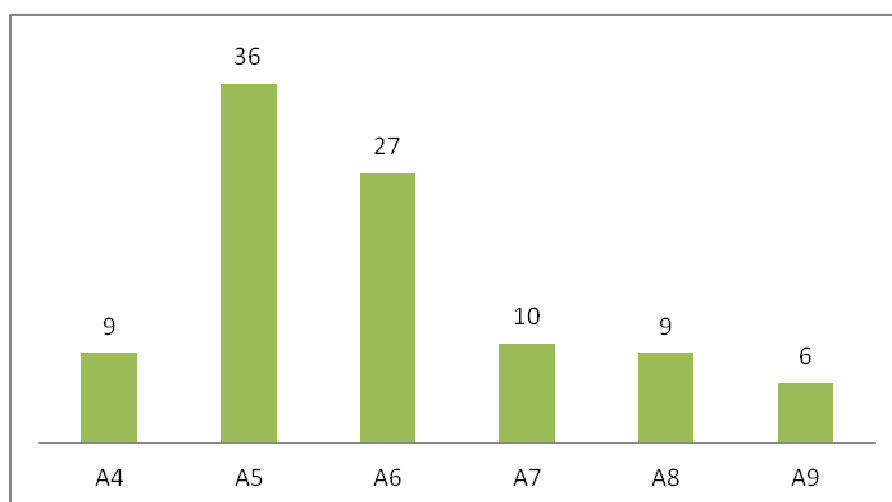
Nakon faze iz vremena Severa, na istraženom području na Trgu bana Jelačića 2008. god., od druge polovice 3. st. ponovno egzistira nekropola, odnosno treća faza istočne nekropole, što upućuje na to da se gradski prostor smanjuje. Pretpostavka je da granica

²⁹⁵ "među poprečnim temeljima građevina nađen je veliki broj ulomaka fresaka s raznolikim, uglavnom vegetabilnim motivima", iskop A4 (Bulat, Bojčić 2007: 329).

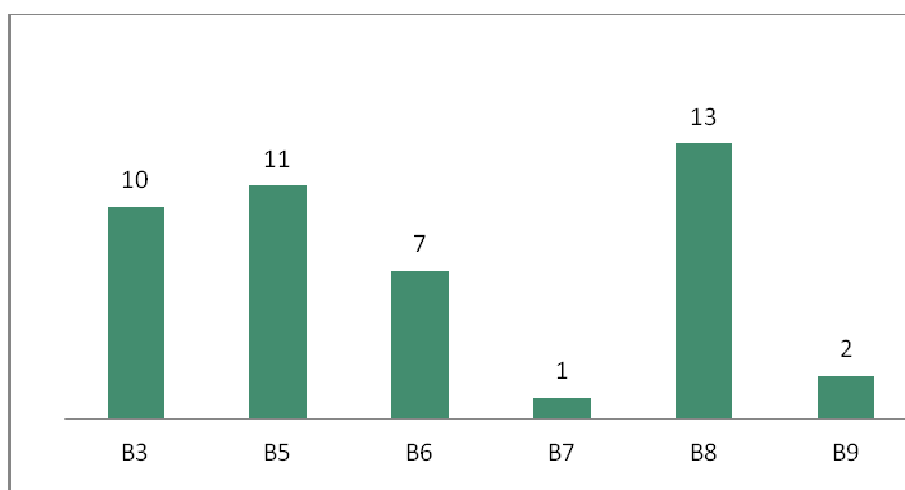
²⁹⁶ Bulat 2007: 43, 53, 59.

²⁹⁷ Leleković 2011: 13-14.

nekropole seže do pretpostavljenog obrambenog jarka u osi S-J istraženog na lokalitetu Donji grad – Obrnička škola (slika 10.), koji se nalazi zapadnije od područja istraživanja na TVN 1982. god. Gradski prostor je na istraženom području na TVN 1982. god., prema mišljenju M. Bulata i Z. Bojčića, funkcionirao i u to doba, s obzirom da definiraju građevinsku fazu datiranu od kraja 3. do 4. st.²⁹⁸ Iz ove faze potječu masivni temelji od seskvipedala u iskopima A8 i A9 (slika 13). Istraživači pretpostavljaju i prethodno spomenutu kasniju fazu, s početka 5. st.

Slika 14. Brojčano stanje svjetiljaka po iskopima tipa A

Slika 15. Brojčano stanje svjetiljaka po iskopima tipa B

²⁹⁸ Bulat 2007: 375-376.

Tipološko-kronološkom analizom svjetiljki te pozicioniranjem istih unutar iskopa i iskopnih slojeva dobiveni su rezultati koje je moguće usporediti te relativno potvrditi prethodno iznesene pretpostavke o fazama života na TVN 1982. god. Tako se u iskopima B8 i B7 u kojima su pronađene lončarske peći, a u izvješću autora istraživanja nema spomena o postojanju kasnije arhitekture, javljaju svjetiljke s reljefnim ukrasom tip L I (kat. br. 1), L VII (kat. br. 6), L I, II, III, IV, VIII? (kat. br. 18 i 19.) koje je moguće datirati od 1. st. do najkasnije početka 3. st. te rani oblik firma svjetiljke tipa L X s ušicama za vješanje (kat. br. 99). U ostalim iskopima²⁹⁹ u kojima su pronađene lončarske peći također se javlja tip L I (kat. br. 4) i L I, II, III, IV, VIII? (kat. br. 8, 15-17), no i firma svjetiljke tipa L X (kat. br. 20, 46 i 33) koje je moguće pripisati 2. i 3. st., tj. kasnijoj arhitektonskoj fazi. U iskopima u kojima se spominje isključivo arhitektura iz pretpostavljene srednje faze (B3, B5) s kraja 2. i početka 3. st. javljaju se svjetiljke tipa L X s pečatima sjevernoitalskih majstora, Fortis (kat. br. 40 i 30) C.dessi (kat. br. 25), Mia (kat. br. 45) te otvoreni tip svjetiljke u obliku tignja L XIII (kat. br. 13), koje je moguće okvirno datirati u 2. i 3. st. U iskopu A9, u kojemu je prema istraživačima na paljevinske grobove direktno nasjela građevina datirana u 4. st., javljaju se isključivo firma svjetiljke tip L X (kat. br. 35, 96 i 97) među kojima i svjetiljka majstora Fortisa. Iako se ove svjetiljke najčešće datiraju do kraja 3. st., prema novijim istraživanjima one su na prostoru provincija u opticaju i u 4. st.³⁰⁰ U iskopima A4-6 te B9 koji bi, prema slici kakvu ocrtavaju dostupni podaci o istraživanju na TVN 1982. god., stratigrafski sadržavali faze u kojima postoje lončarske peći, arhitektura s freskama te građevinski sklop s kraja 2. i početka 3. st., javlja se najveći broj svjetiljaka. Zastupljeni su svi definirani tipovi svjetiljaka, iako u znatno manjem broju oni raniji (svjetiljke s reljefnim ukrasom, tipovi L I, III, VIII). To relativno potvrđuje stratigrafsko kronološki presjek pretpostavljen za ove iskope, od 1. do 4. st. Autori istraživanja spominju i temelje građevine (iskop A8 i A9) koju datiraju u početak 5. st., no svjetiljke koje bi se mogle datirati nakon 4. st. nisu zastupljene među obrađenim materijalom.

Prema ustaljenom mišljenju, koje potvrđuje poznata povijest prostora kao i novija arheološka istraživanja, Mursa je prošla kroz nekoliko faza života koje podrazumijevaju i faze graditeljske djelatnosti te prostornog širenja/sužavanja grada. Slika kakvu ocrtava istraživanje na TVN 1982. god. ulazi i potvrđuje te kronološke okvire.

²⁹⁹ U ovim iskopima naznačeno je postojanja kasnijih faza u vidu arhitekture. U iskopu A4 keramičarska peć, presječena je odvodnim kanalom kasnije pretpostavljene faze s kraja 2.-poč. 3. st. U iskopu B6 zabilježeni su temelji građevina pripisani od strane istraživača istom periodu (Bulat 2007: 376-377).

³⁰⁰ Buchi 1975: XXXII – XXXV.

5. Zaključak

Temelj ovoga rada čini 141 keramička svjetiljka, odnosno fragmenti keramičkih svjetiljaka koje potječu iz istraživanja na TVN 1982. god. (današnji Vijenac Murse). Većinu svjetiljaka (92%, 130 primjeraka) bilo je moguće svrstati unutar tri osnovne skupine rimskih svjetiljaka: svjetiljke s reljefnim ukrasom, firma svjetiljke te svjetiljke bez ukrasa (otvoreni tip). Glavninu čine firma svjetiljke (109 primjerka, 76% od ukupnog broja obrađenih svjetiljaka, kat. br. 20-130), a sve svjetiljke unutar ove skupine, koje je bilo moguće uže tipološki odrediti, pripadaju tipu L X (Iványi XVII). Svjetiljke s reljefnim prikazom zastupljene su s 22 primjerka (15%). Javljaju se tri tipa: L I (Iványi I) koji je najzastupljeniji s 5 primjeraka (4% od ukupnog broja svjetiljki s reljefnim prikazom, kat. br. 1-5), tip L III (Iványi III) zastupljen jednim primjerkom (1%, kat. br. 6) te tip L VIII (Iványi VII) zastupljen jednim primjerkom (1%, kat. br. 7). Petnaest primjeraka (11%, kat. br. 8-19) ove skupine mogli bi pripadati tipovima L I, II, III i VII (Iványi I, V, III, II, VII). Tek jedna svjetiljka (1%, kat. br. 131) pripadala bi grupi svjetiljaka bez reljefnog ukrasa, tip L XIII (Iványi XX). Obrađene svjetiljke moguće je datirati u vremenski raspon od sredine 1. st. do u 4. st. Prema Z. Bojčiću te M. Bulatu, na istraženom području bilo je moguće definirati nekoliko faza koje datiraju upravo u ovaj vremenski raspon. Autori istraživanja međutim, spominju i temelje građevine (iskop A8 i A9) za koju smatraju da datira u početak 5. st., no svjetiljke koje bi se mogle datirati nakon 4. st. nisu zastupljene među obrađenim materijalom. Većina svjetiljaka datira se u 2. i 3. st., a moguće ih je vezati uz dvije faze arhitektonskih ostataka pronađenih na području istraženom 1982. godine. Ovaj podatak govori o aktivnom životu na istraženom prostoru tijekom 2. i u 3. st., a uklapa se u opću sliku života na tlu antičke Murse kakva je potvrđena arheološkim istraživanjima te povijesnim činjenicama.

Svi tipovi obrađenih svjetiljaka prvotno su se proizvodili na tlu sjeverne Italije, a tijekom 2. st. proizvodnja se širi i na provincije. Uvoz keramičkih predmeta iz sjeverne Italije na tlo Panonije aktivno traje od 1. do kraja 2. st. Tijekom 2. stoljeća uvoženi su keramički proizvodi i s područja Galije te Germanije. Svjetiljke s pečatom majstora, obrađene u ovom radu, nose imena petnaest različitih sjevernoitalskih majstora. Radi se o majstorima starije (FORTIS, FRONTO, FESTVS, LITOGENES, STROBILIS) te mlađe (AGILIS, APRIO, C.DESSI, IEGIDVS, LVCIVS, MIA, NERIVS, OCTAVIVS, PROCVLVS) generacije. Među svjetiljkama kod kojih je bilo moguće sa sigurnošću odrediti ime majstora, najzastupljeniji je majstor Fortis sa 14 svjetiljaka (38%), zatim Octavius zastupljen sa 6 svjetiljaka (16%). Oba majstora izvozila su svoje proizvode u većem broju diljem provincija

Carstva, a radionice na matičnom području aktivne su od razdoblja cara Domicijana do doba careva Antonina. Upravo u ovo vrijeme Mursa doživljava svoj vrhunac. Svjetiljke s pečatima majstora Fronto, Litogenes te Nerius, prema objavljenoj literaturi, do sada nisu pronađene u Mursi. Pojedine primjerke svjetiljaka prvorazredne kvalitete moguće je načelno pripisati sjevernoitalskom uvozu, a za očekivati je i uvoz iz provincijalnih središta, poput Akvinka, sa razvijenom keramičarskom proizvodnjom. Svrhovito je uzeti u obzir i lokalnu proizvodnju svjetiljaka. Dosadašnjim istraživanjem na tlu Murse pronađene su lončarske peći, kalupi za proizvodnju posuđa, svjetiljaka tip L I, X te keramoplastike. Pronađeni kalupi za proizvodnju svjetiljaka nose pečate s imenima sjevernoitalskih majstora Fortis, Cerialis, Strobilis i Vict, te ime majstora Pacata, čija se radionica nalazila u Akvinku. Radionica s pečatom majstora u genitivnom obliku Cari, koji se javlja na primjerku obrađenom u ovom radu, prema B. Vikić-Belančić djelovala je na području Murse krajem 3. st. i tijekom prve polovice 4. st. Unutar obrađenog materijala, javljaju se svjetiljke s pečatom istog majstora koje su oblikovno vrlo slične te je moguće pretpostaviti da su nastale iz istog oblika kalupa, a možda i u istoj radionici (kat. br. 49 i 50 te 52 i 53). Kod primjerka svjetiljki s pečatom majstora Nerius te Octavius, vidljivo je dupliciranje slova pečata te je moguće pretpostaviti da su ove svjetiljke rezultat višestrukog otiskivanja iz istog kalupa (kat. br. 46 i 49).

Istraživanje na TVN 1982. god. prostorno je pokrilo oko 4000 m² koji se nalaze na istočnom dijelu Murse iz vremena dinastije Severa. Prema istraživačima M. Bulatu te Z. Bojčiću, bilo je moguće uočiti nekoliko faza. Najraniju fazu činila bi dva paljevinska groba, *bustum in situ*. Ovi grobovi vjerojatno pripadaju prvoj fazi istočne nekropole, položajem čine najzapadniji nalaz grobova ovog horizonta, moguće i zapadnu granicu prve faze istočne nekropole. Ova faza istočne nekropole utvrđena je istraživanjem na Trgu bana Jelačića 2007/2008. god., a datirana je u drugu polovicu 1. i prvu polovicu 2. st., vrijeme koje prethodi osnutku kolonije Murse. U narednim stoljećima prostor istražen 1982. god. na Trgu Vladimira Nazora funkcionirao je kao dio gradskog tkiva. Na temelju izvješća voditelja istraživanja te postojeće arheološke dokumentacije otvorena je mogućnost postojanja keramičarske radionice na istraženom području. Kojoj fazi bi ova radionica pripadala, nije moguće sa sigurnošću reći. Iznesena je pretpostavka da ova radionica nije ranija od sredine 1.st., a datira najkasnije u kraj 2., tj. poč. 3.st. Svrhovitim se činilo usporediti stratigrafiju uspostavljenu istraživanjem na Trgu bana Jelačića 2007/2008. god. te uzeti u obzir prostornu povezanost ovih dvaju prostora. Na spomenutom istraživanju pronađeni su ostaci keramičarske radionice koji su se nalazili u dvorištima stambenih drvenih kuća nanizanih uz

cestu. *Terminus ante quem* za cestu pružio je novac cara Trajana pronađen u drenažnom kanalu iste. Naselje kojemu bi radionice pripadale datirano je u sredinu 2. st., a krajem istog stoljeća stradalo je u požaru. Ovakvi tipovi obrta uobičajeno su se nalazili van gradskih zidina ili na rubnom dijelu grada, tj. predgrađu. Na temelju građevinskih ostataka, istraživači su izdvojili nekoliko faza: stariju (2. st.), srednju (kraj 2. st. i početak 3. st.) te mlađu (kraj 3. st. i 4. st.). Kod građevina posljednje faze primijećeni su i ostaci temelja građevine, možda iz 5. st. U razdoblju od osnutka kolonije, preko vladavine dinastije Severa (193.-235.), Mursa doživljava svoj vrhunac. On je prema novijim istraživanjima obilježen s dvije faze graditeljske djelatnosti koje podrazumijevaju arhitektonsku obnovu i širenje gradskog areala. Na istraženom prostoru za ovo razdoblje također su pretpostavljene dvije faze arhitektonskih ostataka koje prostorno ulaze u pretpostavljene gabarite grada u tom razdoblju. Krajem 2. st. i početkom 3. st. na ovom prostoru funkcionira građevinski sklop osnovne orijentacije I-Z, vjerojatno dio gradske insule. Moguće je pretpostaviti da se radi o rubnom dijelu grada, obzirom da se nešto zapadnije u to doba nalazi nekropola (treća faza istočne nekropole).

Obzirom na rezultate dobivene tipološko-kronološkom analizom i pozicioniranjem svjetiljaka unutar pojedinih iskopa i iskopnih slojeva te saznanja iz izvješća i referentnog članka o istraživanju na TVN 1982. god., a u kombinaciji s rezultatima i zaključcima sustavno vođenih istraživanja na tlu Murse, učinjen je pokušaj boljeg razumijevanja prostora i vremena iz kojega potječu obrađene svjetiljke. Rezultati ovakvog promišljanja načelno se uklapaju u sliku kakva danas postoji o Mursi te potvrđuju kronološke i s njima u vezi prostorne okvire uspostavljene novijim istraživanjima na tlu antičke Murse.

6. Katalog

Sve obrađene svjetiljke potječu iz istraživanja na Trgu Vladimira Nazora u Osijeku 1982. god. Podaci o iskopima, iskopnim slojevima i relativnim dubinama preuzeti su sa signatura ispisanih na vrećicama u kojima su svjetiljke pohranjene. Sve svjetiljke čuvaju se u Muzeju Slavonije u Osijeku, u zbirci Pododjela za antičku arheologiju.

Popis kratica:

inv. br.	inventarni broj
kat. br.	kataloški broj
d.	dužina
v.	visina
š.	širina
di.	promjer diska
d. sač.	sačuvana dužina
š. sač.	sačuvana širina
v. sač.	sačuvana visina

Svjetiljke s reljefnim prikazom

Svjetiljke uglato završena nosa s volutama (Loeschcke tip I, Iványi tip I)

1. Nalazište: Iskop B8/9, 1,90-2,50 m

Inv. br. 21469.

Fragment svjetiljke uglata nosa s volutama. Nedostaje dio recipijenta, dno i disk. Blijedocrveno pečena keramika s jarkim crvenim premazom. Ramena uska, od diska odvojena višestrukom profilacijom. Disk konkavan. Dno ravno, obrubljeno kružnicom. Nos trokutasto završen, flankiran volutama. Tragovi gorenja na nosu i disku svjetiljke. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI I/III, LOESCHCKE IB/C, profil ramena LOESCHCKE IIIa

Dimenzije: d. 83 mm, š. sač. 51mm, v. 28 mm.

Datacija: 2/3 1. st. – kraj 2. st./poč. 3. st.

Literatura: Loeschcke 1919: 364-382; Iványi 1935: 10, T. III-XIV; Vikić-Belančić 1971: 104-107, kat. br. 57-58, 91-94; Alram-Stern 1989: 26-27, kat. br.7-13. T. 5.

2. Nalazište: Iskop A7/6, 2,00-2,30 m

Inv. br. 21418.

Svjetiljka uglata nosa s volutama. Oštećen disk. Crveno pečena keramika sa sjajnim crvenkasto-smeđim premazom. Ramena vrlo blago oborena, odvojena od diska višestrukom profilacijom. Disk konkavan s naznakom postojanja otvora za ulje s bočne strane diska. Volute na prijelazu ramena u nos. Otvor za stijenj pravilnog kružnog oblika. Dno ravno omeđeno kružnicom unutar koje stoji pečat u vidu pet kružića. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI I/III, LOESCHCKE I/C, profil ramena LOESCHCKE IVa

Dimenzije: d. 82 mm, š. 55 mm, v. 27 mm, di. 41 mm

Datacija: 2/2 1. st. – kraj 2. st./poč. 3. st.

Literatura: Loeschcke 1919: 364-382; Iványi 1935: 10, T. III-XIV; Vikić-Belančić 1971: 104-107, kat. br. 69, 86, 88; Alram-Stern 1989: 27-28, kat. br. 21.

3. Nalazište: Iskop A5/10, 2,00-2,20 m

Inv. br. 21346.

Fragment svjetiljke uglata nosa s volutama. Svijetlo crveno pečena keramika s crvenim premazom u tragovima. Deblje stijenke. Na nosu tragovi gorenja. Boja 5YR 6/6.

Tip: LOESCHCKE I/B-C, IVÁNYI I/III?

Dimenzije: d. sač. 53 mm, š. sač. 18 mm, v. sač. 21 mm

Datacija: sred. 1. st. – kraj 2. st./poč. 3. st.

4. Nalazište: Iskop B6/11, 1,30-3,10 m

Inv. br. 21460.

Fragment svjetiljke uglata nosa s volutama. Blijedo crveno pečena keramika s jarkim crvenim premazom vidljivim s vanjske i unutrašnje strane. Ramena uska i ravna. Tanke stijenke. Tragovi gorenja na nosu. Boja 7.5YR 7/4, premaz 10R 5/8.

Tip: IVÁNYI I/III, LOESCHCKE IC?

Dimenzije: d. sač. 47 mm, š. sač. 22 mm, v. 24 mm

Datacija: sred. 1. st. – kraj 2. st./poč. 3. st.

5. Nalazište: Iskop B6/3p, 1,60-3,30 m

Inv. br. 21461.

Fragment nosa, ramena i diska svjetiljke uglata nosa s volutama. Oker pečena keramika s tamnijim crvenim premazom vidljivim s vanjske i unutrašnje strane tijela svjetiljke. Tanke stijenke. Ramena ravna, od diska ih dijeli višestruka profilacija. Disk konkavan. Pomno izrađene volute na nosu. Manja rupica za zrak na početku nosa te veći pravilni kružni otvor za stijenj pri vrhu nosa. Tragovi gorenja na nosu. Boja 7.5YR 7/4, premaz 5YR 5/4.

Tip: IVÁNYI I/III, LOESCHCKE IC, profil ramena LOESCHCKE IVa

Dimenzije: d. sač. 58 mm, š. sač. 35 mm, v. sač. 15 mm

Datacija: sred. 1. st. – kraj 2. st./poč. 3. st.

Svjetiljke izdužena nosa s volutama i ukrasnom drškom (Loeschcke tip III, Iványi tip III)

6. Nalazište: Iskop A6/9, 2,40-2,60 m

Inv. br. 21402.

Dva fragmenta (gornjeg i donjeg) dijela svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika s dosta primjesa, tragovi crvenog premaza sporadično su vidljivi. Drška blago uzdignuta, ukrašena s četiri usporedna, relativno nepravilna, plitka rebra. Ramena uska, obla, odvojena od diska vrlo plitkim reljefnim prstenom. Disk ravan, prikaz Sola *en face* te dvije zvijezde s lijeve i desne strane glave u plitkom reljefu. Dva asimetrična, oblo završena nosa. Tragovi gorenja na jednom nosu. Dno ravno, obrubljeno kružnicom. Boja 5YR 6/8.

Tip: LOESCHCKE III, IVÁNYI III, profil ramena LOESCHCKE VIIIb

Dimenzije: d. 96 mm, š. sač. 50mm, v. sač. 24 mm

Datacija: ½ 2. st. – 3. st.

Literatura: Iványi 1935: kat. br. 536, T. XIX/9 (Oszony)

Svjetiljke kratka zaobljena nosa (Loeschcke tip VIII, Iványi tip VII)

7. Nalazište: Iskop B5/15

Inv. br. 21459.

Fragment ramena, diska i nosa svjetiljke. Crveno pečena keramika s crvenim premazom. Zdjelica okrugla. Tanke stijenke. Disk konkavan, manji otvor pravilnog kružnog oblika na sredini. Ramena blago oborena, odvojena od diska urezanom kružnicom. Naknadno aplicirana ručkica na ramenu nasuprot nosa. Tragovi gorenja. Boja 2.5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI VII, LOESCHCKE VIII, nos L K, profil ramena L VIIIb

Dimenzije: d. sač. 69 mm, š. sač. 44 mm, v. sač. 19 mm

Datacija: 2/4 1.-2. st.

Literatura: Kirch 2002: kat. br.150 (Weissenau, G 51, 2/2.1. st.)

Fragmenti (Loeschcke tip I, II, III, IV, VIII, Iványi tip I, V, III, II, VII,)

8. Nalazište: Iskop A4/9, 2,60-2,80 m

Inv. br. 21331.

Fragment svjetiljke s volutama. Oštećen disk, ramena, nos. Oker pečena keramika s jarkim crvenim premazom. Ramena uska i ravna, višestruka profilacija dijeli ih od diska. Disk konkavan, otvor za ulijevanje ulja uz rub diska nasuprot nosa. Naznaka postojanja reljefnog prikaza. Dno ravno, obrubljeno kružnicom. Tragovi gorenja na tijelu svjetiljke. Boja 5YR 7/4, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI I, III, LOESCHCKE I, III?, profil ramena LOESCHCKE IIIa

Dimenzije: d. sač. 77 mm, š. 63 mm, v. 30 mm, di. 40 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

9. Nalazište: Iskop A6/2, 95-3,10 m

Inv. br. 21384.

Fragment ramena s diskom. Oker pečena keramika sa smeđim premazom. Stijenke tanke. Na disku se nazire reljefni prikaz. Boja 10YR 6/4, premaz 7.5YR 4/6.

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IVa

Dimenzije: d. sač. 45 mm, š. sač. 25 mm, v. sač. 4 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

10. Nalazište: Iskop A6/9, 2,00-2,40 m

Inv. br. 21399.

Fragment dijela recipijenta: dna, ramena i diska svjetiljke. Blijedocrveno do oker pečena keramika bez premaza. Tijelo okruglo. Ramena ravna, odvojena od diska plitko urezanom kružnicom. Disk konkavan. Dno ravno, obrubljeno kružnicom. Boja 5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IVb

Dimenzije: d. sač. 44 mm, š. sač. 33 mm, v. 28 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

T 2.

11. Nalazište: Iskop A6/9, 2,60-2,80 m

Inv. br. 21406.

Fragment gornjeg dijela tijela svjetiljke. Oker pečena keramika s crvenkasto smeđim sjajnim premazom vidljivim s unutrašnje kao i vanjske strane. Ramena blago oborena na van, odvojena od diska s plitkom kružnicom. Disk konkavan. S bočne strane, uz rub diska vidljiv je otvor za ulje pravilnog kružnog oblika. Voluta na prijelazu ramena u nos. Tanke stijenke. Tragovi gorenja na nosu. Boja 7.5YR 7/4, premaz 5YR 5/4.

Tip: IVÁNYI I, III, LOESCHCKE I, III?, profil ramena LOESCHCKE IVb

Dimenzije: d. sač. 76 mm, š. sač. 34 mm, v. sač. 8 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

12. Nalazište: Iskop A6/9,3, 50-3,80 m

Inv. br. 21411.

Fragment ramena. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenkasto smeđim premazom. Ramena uska, gotovo ravna, odvojena od diska s dvije koncentrične, slabo vidljive kružnice/žlijeba. Disk konkavan. Deblje stijenke. Boja 2.5YR 6/6, premaz 2.5YR 5/4.

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IIb

Dimenzije: d. sač. 52 mm, š. sač. 24 mm, v. sač 9 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

13. Nalazište: Iskop A7/9,1, 80–2,05m

Inv. br. 21421.

Fragment dijela recipijenta, ramena i dna svjetiljke. Oker pečena keramika s tamnocrvenim premazom vidljivim s vanjske kao i unutrašnje strane. Tanke stijenke. Ramena ravna, uska, ukrašena s nizom radijalno postavljenih kružića. Višestruka profilacija dijeli ramena od diska. Disk konkavan. Dno ravno, omeđeno kružnicom. Boja 7.5YR 7/4, premaz 10R 4/8.

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IVa

Dimenzije: d. sač. 42 mm, š. sač. 21 mm, v. sač 23 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

14. Nalazište: Iskop A8/9,10, 1,80-2,10 m

Inv. br. 21430.

Fragment ramena i diska svjetiljke. Blijedo oker-žućkasto pečena keramika s crvenim premazom. Ramena ravna, višestrukom profilacijom odvojena od diska. Disk konkavan. Tragovi gorenja. Boja 7.5YR 7/4, premaz 2.5YR 6/8

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IIIa

Dimenzije: d. sač. 54 mm, š. sač. 24 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

15. Nalazište: Iskop B6/7,1, 90-2,10 m, jama b

Inv. br. 21464.

Fragment ramena, diska i dijela recipijenta svjetiljke. Blijedocrveno oker pečena keramika s žarko crvenim premazom vidljivim s vanjske kao i unutrašnje strane svjetiljke. Ramena uska, ravna, odvojena jednom plitko urezanom kružnicom od diska. Disk konkavan. Tanke stijenke. Tragovi gorenja s unutrašnje strane diska. Boja 5 YR 6/4, premaz 2.5 YR 5/8.

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IVb

Dimenzije: d. sač. 33 mm, š. sač. 28 mm, v. sač. 20 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

16. Nalazište: Iskop B6/1, 2,00-2,40 m

Inv. br. 21465.

Fragment nosa. Blijedo crveno do oker pečena keramika s premazom. Nos završava u blagi trokut. Okrugli otvor za stijenj po sredini nosa. Boja 7.5YR 6/4.

Tip: IVÁNYI I, III, V, LOESCHCKE I, III, II?

Dimenzije: d. sač. 24 mm, š. sač. 36 mm, v. sač. 30 mm

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

17. Nalazište: Iskop B6/2, 2,40-2,60 m

Inv. br. 21466.

Fragment svjetiljke s volutama. Blijedo crveno do oker pečena keramika sa smeđim premazom. Tanke stijenke. Ramena ravna, odvojena od diska urezanom kružnicom. Dno ravno, obrubljeno kružnicom. Boja 7.5YR 7/4, premaz 5YR 4/3.

Tip: IVÁNYI I, III, LOESCHCKE I, III?, profil ramena LOESCHCKE IVb

Dimenzije: d. sač. 67 mm, š. sač. 41 mm, v. 22 mm.

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

18. Nalazište: Iskop B7/ 5, 6, 3,40 m

Inv. br. 21467.

Fragment dijela recipijenta s dnom i ramenom svjetiljke. Oker pečena keramika sa žarko crvenim premazom vidljivim s vanjske i unutrašnje strane svjetiljke. Tijelo okruglo. Tanke stijenke. Ramena ravna, odvojena jednom plitko urezanom kružnicom od diska. Dno ravno, omeđeno plitko urezanom kružnicom. Boja 7.5YR 7/6, premaz 2.5YR 4/8

Tip: IVÁNYI I, V, III, II, VII, LOESCHCKE I, II, III, IV, VIII?, profil ramena LOESCHCKE IVb

Dimenzije: d. sač. 60 mm, š. sač. 29 mm, v. sač. 19 mm.

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

19. Nalazište: Iskop B8/2,6, 3,10 m, jama

Inv. br. 21478.

Fragment gornjeg dijela tijela svjetiljke s volutama, dio ramena i diska te prijelaz k nosu. Blijedocrveno/oker pečena keramika sa sjajnom crvenosmeđom glazurom. Ramena ravna odvojena od diska višestrukom profilacijom. Disk konkavan. Voluta na prijelazu ramena u nos. Tanke stijenke. Boja 7.5YR 7/4, premaz 10R 5/8.

Tip: IVÁNYI I, III, LOESCHCKE I, III?, profil ramena LOESCHCKE VIa

Dimenzije: d. 57 mm, š. 22 mm, v. 19 mm.

Datacija: sred. 1. st. – 3. st.

T 3.

Firma svjetiljke

Firma svjetiljke s pečatom

20. Nalazište: Iskop A4/8p, 2,00-3,40 m

Inv. br. 21333.

Fragment nosa i dijela dna firma svjetiljke. Svijetlo crveno gotovo oker pečena keramika sa sporadično očuvanim tragovima premaza crvenkasto smeđe boje. Tragovi gorenja na nosu. Reljefni prsten vjerojatno postojao na što upućuje postojanje kanala na vratu i prijelazu u nos. Dno blago konkavno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih se nalazi slabo čitljiv pečat AGILI[S]. Iznad pečata slabo vidljiv kružić. Boja 7.5YR 7/4, premaz 5YR 5/4.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 63 mm, š. sač. 23 mm, v. sač. 29 mm.

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 139, kat. br.1519-1526, 3699-3700; Vikić-Belančić 1967: 229-230, T. XCI; Petru 1972: 88; Buchi 1975: 3-4, T. 1/10, 5.

Napomena: sve obrađene svjetiljke s pečatom ovog majstora u dostupnoj literaturi pripadaju tipu L X (Iványi XVII).

21. Nalazište: Iskop A6/9, jama 2,60-2,80 m

Inv. br. 21409.

Firma svjetiljka. Dva fragmenta; nedostaje disk, dio tijela i nos. Crveno pečena keramika bez premaza. Tijelo okruglo, manjih dimenzija. Ramena uža, blago oborena, ukrašena s dvije bradavice. Vrlo plitko izvučen reljefni prsten dijeli disk od ramena. Dno blago konkavno, slabo čitljiv pečat AGILIS[F. Nad pečatom kružić. Tragovi gorenja po cijelom tijelu svjetiljke. Boja 2.5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 69 mm, š. sač. 55 mm, v. 29 mm, di. 36 mm.

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 139, kat. br.1519-1526, 3699-3700; Vikić-Belančić 1967: 229-230, T. XCI; Petru 1972: 88; Buchi 1975: 3-4, T. 1/6,10.

Napomena: sve obrađene svjetiljke s pečatom ovog majstora u dostupnoj literaturi pripadaju tipu L X (Iványi XVII).

22. Nalazište: Iskop A5/5, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21356.

Fragmentirana firma svjetiljka. Oštećeno dno, dio tijela i nos. Crveno kvalitetno pečena keramika bez premaza. Tijelo okrugla oblika. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Plitak reljefno izvučen prsten dijeli disk od ramena te se nastavlja u

vidu šireg kanala prema nosu svjetiljke. Unutar kanala malen kružni otvor za zrak. Ramena široka, obla, jače oborena te ukrašena s dvije jasno izražene nasuprotno postavljene bradavice. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat APRIO. Tragovi gorenja na nosu svjetiljke. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 104 mm, š. 74 mm, v. 33 mm.

Datacija: 2. st.

Literatura: Fischbach 1896: 18; Abramić 1925: 87; Iványi 1935: 140-141; Vikić-Belančić 1967: 233-234; Buchi 1975: 7-8, kat. br.18-33; Istenič 2000: 362, 159, T. 102/1.

23. Nalazište: Iskop A4/10, 1,80-2,00

Inv. br. 21343.

Firma svjetiljka. Nedostaje disk i dio nosa. Blijedocrveno pečena keramika sa sporadično vidljivim, oljuštenim svijetlocrvenim premazom. Tijelo blago asimetrično. Ramena šira, blago oborena ukrašena s tri bradavice s plitkim urezom po sredini. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska prelazeći k nosu u vidu kanala. Otvor za ulijevanje ulja nazire se na bočnoj strani diska. Dno ravno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat CARI. Tragovi gorenja na nosu i tijelu svjetiljke. Boja 5YR 6/8, premaz 5 YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 81 mm, š. 51 mm, v.17 mm, di. 42 mm.

Datacija: kraj 3. st. – 1/2 4. st.

Literatura: Celestin 1901: 27; Vikić-Belančić 1967: 237, T. CXII/3-5; Busuladžić 2007: 63-65, kat. br.222.

24. Nalazište: Iskop A6/7, 1,40-1,60 m

Inv. br. 21381.

Firma svjetiljka. Oštećen nos. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena obla, vrlo blago oborena, ukrašena s dvije jasno izražene, nasuprotno postavljene bradavice. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala k nosu. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat C·DESSI. Boja 2.5YR 6/6, premaz 2.5YR 5/8.

Tip:IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xb

Dimenzije: d. sač. 70 mm, š. 54 mm, v. 21 mm, di. 33 mm.

Datacija: 2. st. – 4. st.

Literatura: Vikić-Belančić 1967: 252, T. XCIV/47-50.

25. Nalazište: Iskop B5/17, 2,60-2,80 m

Inv. br. 21453.

Firma svjetiljka. Oštećeno dno, nos i disk. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom, sporadično očuvan. Ramena ravna, jače oborena, ukrašena s dvije nasuprotno postavljene, jasno izražene bradavice. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska te prelazi ka nosu u vidu kanala. Unutar kanala manji kružni otvor za zrak. Disk blago konkavan s otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji djelomično oštećen pečat C·D[ESSI]. Tragovi gorenja na nosu. Boja 2.5YR 6/6, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. 77 mm, š. 53 mm, v. 26 mm, di. 30 mm.

Datacija: 2. st. – 4. st.

Literatura: Iványi 1935: 162-163, kat. br. 1914-1963; Vikić-Belančić 1967: 252, T. XCIV/47-50; Buchi 1975: 48-49, kat. br. 332; Istenič 2000: 159 (G 487, T. 101).

26. Nalazište: Iskop B8/4, 2,30-2,50 m

Inv. br. 21471.

Firma svjetiljka. Oštećen dio recipijenta, dna, diska i nosa. Kvalitetno crveno pečena keramika bez premaza. Tijelo okruglo, simetrično. Ramena uža, ravna te blago oborena, ukrašena s dvije nasuprotno postavljene bradavice. Plitak, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska te u vidu kanala prelazi k nosu. Unutar kanala malen kružni otvor za zrak. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja po sredini. Dno blago konkavno, obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji nepotpun pečat FEST[I]. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. sač 78 mm, š. 51 mm, v. 31 mm, di. 31 mm.

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 166, kat. br. 1991-2003; Buchi 1975: 61, kat. br. 390, T. XXII.

T 4.

27. Nalazište: Iskop A5/2, 2,20-2,40 m

Inv. br. 21369.

Firma svjetiljka. Oštećen recipijent, ramena te disk. Svijetlocrveno pečena keramika sa sporadično vidljivim crvenim premazom s vanjske strane. Ramena uža, jače oborena. Jasno reljefno izražen prsten dijeli ramena od diska te u vidu kanala prelazi ka nosu. Unutar kanala malen pravilni kružni otvor za zrak. Nos obao s otvorom za stijenj. Dno ravno, obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih u plitkom reljefu stoji teško čitljiv pečat [F]ORTI[S], ispod pečata oštećen vijenac. Tragovi gorenja po cijelom tijelu svjetiljke s vanjske i unutrašnje strane. S bočne strane recipijenta, vidljiv urezan cik-cak motiv. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. 94 mm, š. sač. 54 mm, v. 17 mm.

Datacija: poč. 2. st. – 3. st.

Literatura: anal. pečat: Iványi 1935: T. LXXXVII/4-7, kat. br. 1332-1336 (Sisak, Ptuj); Buchi 1975: kat. br. 630, T. XXXI.

29. Nalazište: Iskop B8/2,6, jama 3,10 m

Inv. br. 21477.

Firma svjetiljka. Oštećen nos. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena šira, blago oborena, ukrašena s tri jasno izražene bradavice. Plitak reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala k nosu. Unutar kanala malen otvor za zrak. Dno blago konkavno omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih u plitkom reljefu stoji pečat FORTIS. Nema tragova gorenja. Boja 5 YR 7/6, premaz 2.5 YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 79 mm, š. 70 mm, v. 34 mm, di. 39 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

30. Nalazište: Iskop B5/18, 2, 40-2,60 m

Inv. br. 21452.

Firma svjetiljka. Oštećen nos i disk. Blijedocrveno do oker pečena keramika sa sporadično očuvanim svijetlocrvenim premazom. Tijelo okruglo, blago asimetrično (prijelaz ramena na nos). Ramena uža, blago oborena, ukrašena s dvije nasuprotno postavljene bradavice. Plitak, jasno izražen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu otvorenog kanala k nosu. Dno

ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat FORTIS. Vrlo slabi tragovi gorenja na nosu. Boja 7.5YR 7/4, premaz 2.5 YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 71 mm, š. 51 mm, v. 26 mm, di. 31 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

31. Nalazište: Iskop A5/8, jama-rampa

Inv. br. 21371.

Fragment dna firma svjetiljke. Žarko crvenopečena keramika s bezbojnim premazom. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat FORT[IS]. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 47 mm, š. sač. 13 mm, v. sač. 4 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

32. Nalazište: Iskop B8/6

Inv. br. 21479

Firma svjetiljka. Oštećen gornji dio svjetiljke, nos, disk, dio ramena. Blijedocrveno pečena keramika sa sporadično očuvanim crvenim premazom. Ramena uska, blago oborena, ukrašena omanjom bradavicom na bočnoj strani. Vrlo plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska i prelazi k nosu u vidu kanala. Nos obao. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji izlizan pečat FORTIS. Ispod i iznad pečata dvostruki kružići. Na prijelazu k nosu ukras četiri dvostruka kružića. Tragovi gorenja na nosu. Boja 2.5 6/6 premaz 2.5 YR 5/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. 68 mm, š. 44 mm, v. 21 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

33. Nalazište: Iskop A4/8, jama kraj kamina 3,00-3,40 m

Inv. br. 21335.

Firma svjetiljka, nedostaje dio nosa. Svijetlo crveno pečena keramika bez premaza. Tijelo okruglo i simetrično. Ramena široka, blago oborena ukrašena s dvije nasuprotno postavljene bradavice. Reljefno izražen psten dijeli ramena od diska prelazeći k nosu u vidu kanala

unutar kojeg je malen kružni otvor za zrak. Disk blago konkavan s otvorom za ulje pravilnog kružnog oblika na sredini. Tragovi gorenja na nosu. Dno blago konkavno, omeđeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat FORTIS. Iznad pečata dva malena kružića. Boja 2.5YR 6/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 99 mm, š. 7,4 mm, v. 37 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

34. Nalazište: Iskop B8/površinski sloj

Inv. br. 21468.

Fragmentirana firma svjetiljka. Nedostaje dio recipijenta, diska i nosa. Blijedocrvena do oker pečena keramika sa žarkim svijetlocrvenim premazom. Ramena široka, blago oborena ukrašena s dvije bradavice s plitkim urezom u vidu crtice po sredini. Plitak, jasno izražen, reljefni prsten dijeli ramena od diska. Disk blago konkavan. Dno omeđeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih se nalazi pečat F[ORTI]S. Tragovi gorenja na nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5YR 5/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. 91 mm, š. sač. 53 mm, v. 32 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

35. Nalazište: Iskop A9/3,5, jama 1,70-1,90 m

Inv. br. 21436.

Fragmentirana firma svjetiljka. Nedostaje dio recipijenta, dna i nosa. Žarkocrveno pečena keramika bez premaza. Ramena šira, blago oborena, ukrašena s bradavicom (bočno). Visok reljefno izrađen prsten dijeli rame od diska te prelazi u vidu kanala k nosu. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulje na sredini. U kanalu manji kružni otvor za zrak. Dno obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat [F]ORTIS. Boja 10R 5/6 red.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 63 mm, š. sač. 45 mm, v. sač. 35 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

T 5.

36. Nalazište: Iskop A8/2, 2,10-2,30 m

Inv. br. 21426

Fragment donjeg dijela tijela firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s tragovima crvenkastog premaza. Tijelo okruglo i simetrično. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat FORTIS. Tri kružića iznad i ispod pečata kao i na prijelazu u nos s donje strane. Tragovi gorenja na nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 6/8

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. 80 mm, š. 51 mm, v. sač. 24 mm.

Datacija: 2. st.

Literatura: Vikić-Belančić 1975: T. XXX/8, kat. br. 453, pečat: Iványi 1935: T. LXXXVII/40 (Ljubljana), T. XC/36 (Győr).

37. Nalazište: Iskop A8/10p, 1,30-1,60 m.

Inv. br. 21424.

Fragment donjeg dijela firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Tijelo okruglo. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji teško čitljiv, izlizan pečat FORTIS. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 6/8

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 79 mm, š. sač. 34 mm, v. 25 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

38. Nalazište: Iskop A5/2, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21352.

Fragmentiran donji dio tijela firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika, sporadično tragovi crvenkastog premaza, površina oljuštena. Tijelo simetrično i okruglo. Nos obao. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat FORTIS. Tragovi gorenja po cijelom tijelu svjetiljke. Boja 5YR 6/6

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. 62 mm, š. 55 mm, v. sač. 18 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

39. Nalazište: Iskop A7/6, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21415.

Fragment dijela tijela s dnom i ramenima firma svjetiljke. Žućkasto pečena keramika s crvenkasto smeđim premazom. Tijelo okruglo, ramena blago oborena, ukrašena bradavicom. Vrlo plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska. Dno ravno, obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat [F]ORTIS. Boja 7.5YR 7/6, premaz 5YR 5/8

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 47 mm, š. 52 mm, v. 30 mm, di. 31 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

40. Nalazište: Iskop B3/11, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21444.

Fragment dijela recipijenta s prijelazom na nos firma svjetiljke. Žućkasto crveno pečena keramika sa svijetlocrvenim premazom. Površina oljuštena. Ramena ravna, vrlo blago oborena, ukrašena s nemarno izvedenom bradavicom manjih dimenzija. Plitak, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu otvorenog kanala k nosu. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih se nazire pečat FO[RTIS]. Boja 7.5YR 7/8, premaz 2.5YR 5/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 58 mm, š. sač. 24 mm, v. 29 mm.

Datacija: 2. st. – 3. st.

41. Nalazište: Iskop A5/8, 2,20-2,40 m

Inv. br. 21372.

Firma svjetiljka. Nedostaje dio tijela, nos i disk. Vrlo blijedocrveno do oker pečena keramika sa svijetlocrvenim premazom. Ramena obla, blago oborena, ukrašena s dvije nasuprotno postavljene bradavice. Plitak, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska. Disk ravan, djelomično očuvan. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat FRONTO. Tragovi gorenja vidljivi mjestimično na tijelu svjetiljke. Boja 7.5YR 6/6 premaz 5YR 5/8

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 69 mm, š. 61 mm, v. 32 mm, di. 35 mm

Datacija: 2.- prva pol. 3. st.

Literatura: Iványi 1935: 189, kat br. 2397-2400; Buchi 1975: 94, T. XXIII-XXIV.

42. Nalazište: Iskop A6/3, 1,40-1,60 m

Inv. br.21377

Fragment dna firma svjetiljke. Kvalitetno crveno pečena keramika bez premaza. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat [IE]GIDI. Boja 10R 5/8

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 45 mm, š. sač. 15 mm, v. sač. 2 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 190-191; Vikić-Belančić 1967: 267-268; Buchi 1975: 107-109.

Napomena: prema dostupnoj literaturi ovaj majstor proizvodio je samo svjetiljke tipa L X (Iványi XVII).

43. Nalazište: Iskop A6/7, 2,95-3,10 m

Inv. br. 21383.

Fragment donjeg dijela tijela firma svjetiljke. Oker pečena keramika, u presjeku vidljiva siva boja gline. Svijetlocrveni premaz. Tanje stijenke. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat [L]ITOGENE. Tragovi gorenja s unutrašnje strane. Boja 10YR 7/4, premaz 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 45mm, š. sač.56 mm, v. 24 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935:194; Vikić-Belančić 1967: 267- 271; Buchi 1975: 113-114.

44. Nalazište: Iskop A4/10, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21344

Fragmentirana firma svjetiljka. Svijetlo crveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena obla, blago oborena, ukrašena s dvije (od tri) jasno izražene četvrtaste bradavice. Plitak, jasno izražen prsten dijeli ramena od diska te se nastavlja u vidu otvorenog kanala k nosu. Disk ravan, otvor za ulijevanje ulja na sredini. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji nepotpun pečat LVCI[---]. Boja 5YR 6/6, premaz 10 R 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 51 mm, š. sač. 37 mm, v. 25 mm di. 34 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 196-197; Vikić-Belančić 1967: 273-274; Buchi 1975: 115, T.XLI, kat. br. 855.

45. Nalazište: Iskop B5/3, 2,60-2,80 m

Inv. br.21455.

Fragment recipijenta s dnom firma svjetiljke. Svijetlocrveno žućkasto pečena keramika s crvenim premazom vidljivim s unutrašnje i vanjske strane. Tijelo okruglo. Tanke stijenke. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat MIA. Izlizan kružić iznad pečata. Boja 2.5 YR 6/8 red.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 61 mm, š. sač. 53 mm, v. sač. 21 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 198; Gostar 1960: 167; Vikić-Belančić 1967: 275.

Napomena: prema B.Vikić-Belančić pečat majstora nalazi se isključivo na firma svjetiljkama tip L X (Iványi XVII)

T 6.

46. Nalazište: Iskop A4/9, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21329.

Firma svjetiljka. Oštećen gornji rub nosa, nedostaje disk. Keramika svijetlo crvene boje pečenja sa sporadično očuvanim tragovima crvenog premaza vidljivim na vanjskoj strani tijela svjetiljke. Ramena široka, blago oborena, ukrašena s tri bradavice. Reljefno izvučeno rebro dijeli ramena od diska te prelazi k nosu u vidu kanala unutar kojega je malen kružni otvor za zrak. Nos obao s pravilnim kružnim otvorom za stijenj. Vrlo slabo vidljivi tragovi gorenja na nosu. Dno ravno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih je u plitkom reljefu pečat NERIVS. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. 110 mm, š. 68 mm, v. 23 mm, di. 38 mm

Datacija: 2.- ½ 3st.

Literatura: Iványi 1935: 201, kat. br. 2576-2577; Vikić-Belančić 1967: 279-280; Vikić-Belančić 1975: 112, Prilog III/43,45.

47. Nalazište: Iskop A6/7, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21382.

Fragmentirana firma svjetiljka, nedostaje dio nosa, recipijenta i diska. Kvalitetno crveno pečena keramika bez premaza. Tijelo okruglo, simetrično. Ramena široka, ravna, blago oborena, ukrašena jasno izraženom bradavicom. Visoko izvučen reljefni prsten dijeli ramena od diska te u vidu šireg kanala prelazi k nosu. Unutar kanala kružni otvor za zrak. Uz sam rub diska naznaka postojanja reljefnog prikaza na disku. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat NERI. Ispod pečata vijenac. Tragovi gorenja na nosu i tijelu svjetiljke. Boja 2.5 YR 5/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. sač. 95 mm, š. sač. 65 mm, v. 34 mm

Datacija: 2.- ½ 3. st.

Literatura: pečat: Buchi 1975: kat. br.899, T. XLIV.

48. Nalazište: Iskop A6/8, 2,00-2,20 m

Inv. br. 21368.

Fragment dijela recipijenta s dnom i ramenima firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s svijetlocrvenim premazom. Ramena uža, blago oborena, ukrašena nemarno izvedenom bradavicom. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji nepotpun pečat OC[TAVI]. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 55 mm, š. sač. 20 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: 2.-3. st.

Literatura: Loeschcke 1919: 297; Vikić-Belančić 1967: 12; Vikić-Belančić 1975: 114; Buchi 1975: 126-127.

Napomena: prema dostupnoj literaturi pečat majstora nalazi se isključivo na svjetiljkama tip L X (Iványi XVII) u obje varijante (s dužim te kraćim nosom).

49. Nalazište: Iskop A4/10, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21350

Donji dio tijela firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s sporadično vidljivim premazom svijetlocrvene boje. Tijelo okruglo, simetrično. Ramena uža, ukrašena bradavicom na bočnoj strani. Nazire se plitak reljefni prsten koji dijeli rame od diska. Nos obao. Dno

ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat OCTAVI. Slabi tragovi gorenja s unutrašnje strane nosa svjetiljke. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 90 mm, š. 61 mm, v. sač. 29 mm

Datacija: 2.- 3. st.

Literatura: vidi kat. br. 48

Napomena: vidi kat. br. 48.

50. Nalazište: Iskop A6/9, 2,60-2,80 m

Inv. br. 21403.

Firma svjetiljka. Nedostaje dio recipijenta, dna i diska. Svijetlocrveno pečena keramika sa smeđe-zelenom glazurom vidljivom s vanjske i dijela unutrašnje strane. Ramena uska, blago oborena, ukrašena s bradavicom na bočnoj strani. Plitak jasno izdvojen reljefni prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala k nosu. Unutar kanala malen otvor za zrak. Tragovi gorenja na nosu. Dno blago konkavno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat OCTAVI. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5Y 5/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. sač. 77 mm, š. sač. 56 mm, v. 31 mm

Datacija: 2.-3. st.

Literatura: vidi kat. br. 48.

51. Nalazište: Iskop A7/6,7,8,1,05-1,30 m

Inv. br. 21416.

Firma svjetiljka. Oštećeno rame. Blijedo crveno pečena keramika s jarkim crvenim premazom. Tijelo okruglo, simetrično. Ramena blago oborena, ukrašena s amorfnom bradavicom. Plitak reljefno izražen prsten dijela ramena od diska i prelazi u vidu kanala k nosu. Unutar kanala malen otvor za zrak. Disk ravan, otvor za ulijevanje ulja u sredini. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat OCTAVI. Vrlo slabi tragovi gorenja na nosu. Boja 7.5YR 7/4, premaz 2.5YR 5/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI Xb

Dimenzije: d. 81 mm, š. 56 mm, v. 27 mm, di. 32 mm

Datacija: 2.- 3. st.

Literatura: vidi kat. br. 48.

52. Nalazište: Iskop A7/6, 1,80-2,05m

Inv. br. 21417.

Dva fragmenta iste firma svjetiljke; dio dna te dio ramena. Crveno pečena keramika bez premaza. Tanje stijenke. Rame šire, blago oboreno s ukrasnom bradavicom. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih u plitkom reljefu stoji pečat OCTAVI.

Boja 10R 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 32 mm, š. sač. 48 mm, v. sač. 7 mm

Datacija: 2.-3. st.

Literatura: vidi kat. br. 48.

Napomena: vidi kat. br. 48.

53. Nalazište: Iskop A5/8p, 1,70- 2,05m

Inv. br. 21364.

Fragment dna firma svjetiljke. Crveno pečena keramika bez premaza. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat OCT[AVI]. Boja 2.5YR 6/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 28 mm, š. sač. 32 mm, v. sač. 8 mm

Datacija: 2.-3. st.

Literatura: vidi kat. br. 48.

Napomena: vidi kat. br. 48.

54. Nalazište: Iskop A6/9,2,40-2,60 m

Inv. br. 21401

Firma svjetiljka. Oštećena ramena, disk i dio recipijenta. Oker pečena keramika s tragovima crvenog premaza. Ramena šira, blago oborena, ukrašena s jednom bradavicom na bočnoj strani.. Reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska te se otvara k nosu u vidu kanala. Unutar kanala malen otvor za zrak pravilna kružnog oblika. Nos obao, otvor za stijenj pravilnog kružnog oblika. Tragovi gorenja na nosu. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih u reljefu stoji pečat PROCLI.

Boja 10YR 7/3

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCKCE X, BUCHI Xa

Dimenzije: d. sač. 62 mm, š. sač. 50 mm, v. sač. 24 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 206, kat. br. 2670 - 2672; Vikić-Belančić 1967: 288, T. CXXI/26-27; Buchi 1975:137-138, T.XLVIII/958.

55. Nalazište: Iskop A6/9, 2,60-2,80 m

Inv. br. 21404.

Fragment dna firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika bez premaza. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji loše čitljiv i nepotpun pečat STROB[ILI]. Tragovi gorenja s vanjske strane. Boja 5YR 6/8

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 43 mm, š. sač. 40 mm v. sač. 3 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 131-132; Vikić-Belančić, 1967: 296- 298; Leleković 2011: 149; Buchi 1975: 148-149.

56. Nalazište: Iskop A4/4p

Inv. br. 21339.

Fragment dna firma svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika bez premaza. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji djelomično očuvan pečat [STR]OBILI. Nema tragova gorenja. Boja 2.5YR 6/8

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 47 mm, š. sač. 26 mm, v. sač. 15 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Iványi 1935: 131-132; Vikić-Belančić, 1967: 296- 298; Buchi 1975: 148-149; Leleković 2011: 149.

T 7.

Neodređen pečat

57. Nalazište: Iskop B3/14, 1,30-1,60 m

Inv. br. 21439.

Fragment tijela s dnom te ramena firma svjetiljke. Oker pečena keramika s crvenkasto smeđim premazom. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat ARMB[---]. Rame blago oboreno, plitki reljefni prsten dijeli ramena od diska. Boja 10R 7/4, premaz 2.5R 5/6.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 34 mm, š. sač. 39 mm, v.sač. 14 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

58. Nalazište: Iskop A8/1-2,1,50-1,80 m

Inv. br. 21425.

Fragment donjeg dijela tijela firma svjetiljke; dio tijela, nosa i dna. Oker-sivo pečena keramika. Tragovi gorenja po cijeloj površini, s vanjske i unutrašnje strane. Tijelo okruglo, tanke stijenke. Dno ravno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih je slabo čitljiv pečat [---]IS. Boja 10YR 6/2.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 76 mm, š. sač. 32 mm, v. sač. 20 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

59. Nalazište: Iskop A4/10, 2,20-2,40 m

Inv. br. 21330.

Fragment donjeg dijela tijela firma svjetiljke. Keramika svijetlocrvene boje pečenja bez tragova premaza. Tijelo okruglo, manjih dimenzija. Dno ravno, omeđeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat [---]IS. Boja 5YR 6/6

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 46 mm, š. sač. 31 mm, v. sač. 15 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

60. Nalazište: Iskop B5/14, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21458.

Fragment recipijenta s dnom firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika sa smeđe-crvenim premazom. Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji početno slovo pečata F[---]. Tragovi gorenja s unutrašnje strane. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 45 mm, š. 16 mm, v. 31 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

61. Nalazište: Iskop A8/10, 2,10-2,30 m

Inv. br. 21432.

Fragment firma svjetiljke, dio tijela i dna. Blijedocrveno pečena keramika, u presjeku vidljiva siva boja gline, tamniji crvenkasto smeđi sjajni premaz. Dno ravno, obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji početno slovo pečata F[---] ili E[---]. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 75 mm, š. sač. 15 mm, v. sač. 24 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

62. Nalazište: Iskop A5/6p, 1,70-1,90 m, jama

Inv. br. 21358.

Fragment ramena, dijela tijela i dna firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s dosta primjesa, smeđezeleno glazirana. Ramena uža, blago oborena ukrašena jasno izraženom bradavicom. Plitak, jasno izražen prsten dijeli ramena od diska. Na prijelazu ramena u nos nazire se blago uzvišenje koje bi upućivalo na otvorenost diska k nosu. Dno ravno, obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih stoji nepotpun pečat [---]X. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5Y 5/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 55 mm, š. sač. 20 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: 2.- 4. st.

63. Nalazište: Iskop A5/6, 3,00-3,20 m

Inv. br. 21362.

Firma svjetiljka. Oštećeno dno, dio tijela i disk. Crveno pečena keramika bez premaza. Recipijent okrugla oblika. Ramena široka, obla, blago oborena ukrašena bradavicom (bočno). Visok jasno reljefno izražen prsten dijeli ramena od diska te se nastavlja u vidu kanala k nosu. Pravilan kružni otvor za stijenj na nosu svjetiljke, manji kružni otvor za zrak unutar kanala. Tragovi intenzivnijeg gorenja na nosu svjetiljke i s vanjske strane tijela svjetiljke.

Dno ravno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat V[---]. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 105 mm, š. sač 29 mm, v. sač. 35 mm

Datacija: 2.- 4. st.

64. Nalazište: Iskop A6/8, 2,00-2,20 m, unutar prostorije

Inv. br. 21396.

Fragmentirana firma svjetiljka. Nedostaje dio recipijenta, dna i nosa. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena šira, blago oborena, sužavaju se k prijelazu na nos, ukrašena s tri jasno izražene bradavice. Plitak, jasno izražen prsten dijeli ramena od diska te prelazi k nosu u vidu kanala. Malen pravilan kružni otvor za zrak u kanalu. Disk ravan, ukrašen s prikazom komične maske/Jupiter-Amona u plitkom reljefu. Otvori za ulijevanje ulja s bočnih strana prikaza. Dno ravno, obrubljeno s tri koncentrične kružnice unutar kojih se nazire zadnje slovo pečata [---]S. Tragovi gorenja na nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. 101 mm, š. 69 mm, v. 34 mm, di. 40 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Buchi 1975: kat. br. 580, T. XXVIII; Alram-Stern 1989: kat.br 174;T.5, 8, 27; Vučić 2009: 37, kat. br.81.

65. Nalazište: Iskop A7/9A-10,1,30 - 1,55m

Inv. br. 21420.

Fragment dijela recipijenta, ramena i dna firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Tijelo okruglo, tanke stijenke. Ramena šira, blago oborena, ukrašena bradavicom. Plitak, jasno izražen reljefno izvučen prsten odvaja ramena od diska. Dno blago konkavno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih se nazire zadnje slovo pečata [---]I. Boja 2.5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 49 mm, š. sač. 35 mm, v. sač. 31 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

66. Nalazište: Iskop B5/3, 1,40-1,80 m

Inv. br. 21454.

Fragment firma svjetiljke. Nedostaje dio tijela, nosa i disk. Svijetlo/blijedo crvena pečena keramika bez premaza. Ramena uska, blago oborena, ukrašena bradavicom. Reljefno izvučen prsten koji dijeli ramena od diska, vrlo je plitak (gotovo ga nema). Dno obrubljeno s dvije razmjerno široko postavljene koncentrične kružnice unutar kojih je moguće razabrati posljednje slovo pečata [---]I. Boja 7.5YR 7/6.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 55 mm, š. sač. 19 mm, v. sač. 31 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

67. Nalazište: Iskop B5/13, 2,60-2,80 m

Inv. br. 21457.

Fragment dna firma svjetiljke. Oker pečena keramika s natruhom crvenog premaza s unutrašnje strane svjetiljke. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice unutar kojih stoji izlizano početno slovo pečata N[---]. Tragovi intenzivnog gorenja s vanjske strane svjetiljke.

Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8-

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 37 mm, š. sač. 28 mm, v. sač. 26 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

T 8.

68. Nalazište: Iskop A6/10, 2,00- 2,30 m, između temelja

Inv. br. 21392.

Fragment recipijenta s dnom svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika s jarkim crvenim premazom vidljivim s vanjske i unutrašnje strane. S donje strane, na prijelazu iz tijela u nos vidljivo je zadebljanje koje upućuje na postojanje volute. Dno ravno, omeđeno s kružnicom unutar koje stoji relativno slabo čitljiv pečatu plitkom reljefu [---]EXA. Boja 2.5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 52 mm, š. sač. 31 mm, v. sač. 22 mm

Datacija: 2/2 1.- 1.- 4. st.

Nečitljiv pečat

69. Nalazište: Iskop A8/6

Inv. br. 21428.

Fragment dijela tijela s dnom firma svjetiljke. Blijedo/svijetlocrveno pečena keramika s sporadično vidljivim ostacima sjajnog premaza crvenkasto smeđe boje. Dno omeđeno s dvije koncentrične kružnice, naznaka postojanja pečata (rub slova u reljefu). Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 32 mm, š. sač.12 mm, v.sač 22 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

70. Nalazište: Iskop B8/4, 2,50-2,80 m

Inv. br. 21473.

Fragment dijela tijela i dna firma svjetiljke. Okruglo tijelo manjih dimenzija. Oker pečena keramika s žarkim svijetlocrvenim premazom. Uske stijenke. Dno omeđeno s dvije koncentrične kružnice. Vidljivi su ostaci pečata u reljefu, no nije moguće razaznati radi li se o slovu ili pak ukrasu. Boja 7.5YR 7/4, premaz 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 25 mm, š. sač.60 mm, v. sač. 25 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

71. Nalazište: Iskop A9/3-4,0.5-0.80 m

Inv. br. 21435.

Fragment donjeg dijela tijela i nosa firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s tamnijim žarkocrvenim premazom vidljivim s unutrašnje kao i s vanjske strane svjetiljke. Dno obrubljeno s tri koncentričnekružnice, naznaka postojanja pečata. Boja 5YR 6/8. premaz 10R5/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 44 mm, š. sač.25 mm, v.sač 18 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

72. Nalazište: Iskop A6/9, 3,50-3,80 m

Inv. br.21410.

Fragment donjeg dijela svjetiljke; dijela tijela i dna. Crvenopečena keramika s žarko crvenim premazom. Dno konkavno, obrubljeno s dvije koncentrične kružnice. Naznaka postojanja pečat a, izlizan. Boja 10R 6/8, premaz 2.5 YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 34 mm, š. sač. 21 mm, v. sač. 13 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

73. Nalazište:iskop A6/9, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21397.

Firma svjetiljka. Nedostaje dio recipijenta, diska i dna. Svijetlocrveno pečena keramika s sjajnim crvenkasto smeđim premazom. Ramena šira, obla, blago oborena ukrašena s jednom jasno izraženom bradavicom. Reljefni jasno izražen prsten dijeli ramena od diska prelazeći ka nosu u vidu užeg kanala. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Dno ravno, obrubljeno s dvije široko postavljene koncentrične kružnice unutar kojih stoji pečat u vidu grančice u plitkom reljefu. Tragovi gorenja na nosu i tijelu svjetiljke. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 121mm, š. sač. 52 mm, v. 73 mm

Datacija: 2.- 3. st.

Literatura:Vikić-Belančić 1975: 123, kat. br. 856, T. XXXVIII/10.

Firma svjetiljke bez pečata

74. Nalazište: Iskop A7/10A, 1,30-1,55 m

Inv. br. 21422.

Firma svjetiljka bez pečata. Oštećen disk. Svijetlocrveno pečena keramika s svijetlo crvenim sjajnim premazom. Tijelo okruglo. Ramena široka, strmo oborena, zaobljena na rubovima (prijelazu ramena u tijelo), ukrašena s tri bradavice s plitkim urezom u vidu linije po sredini pojedine. Reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u uži kanal ka nosu. Disk oštećen, konkavan. Nos obao. Tragovi intenzivnog gorenja na nosu. Dno ravno, omeđeno s tri koncentrične kružnice.Boja 5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. 97 mm, š. 66 mm, v. 31 mm, di. 38 mm

Datacija: 2.- 4. st.

75. Nalazište: Iskop A7/4p, 2,30-2,60 m

Inv. br.21413.

Firma svjetiljka. Oštećeno dno i disk. Svijetlocrveno pečena keramika s svijetlocrvenim premazom. Tijelo okruglo, asimetrično, nemarno izvedeni detalji. Ramena obla, ukrašena s tri amorfne bradavice s urezomu vidu crtice na sredini. S strana bradavica sitni kružići. Na prijelazu ramena u nos, tanje trakice s kružićem. Plastično izvučen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala ka nosu. Disk ravan, otvor za ulijevanje ulja na sredini. Dno ravno, obrubljeno plitkim stajaćim prstenom. Nema tragova gorenja. Boja 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. 89 mm, š. 61 mm, v. 34 mm, di. 26 mm

Datacija: 2. - 4. st.

Literatura: Iványi 1935: 248, kat. br.3399, T. XLVIII/6 ; Vikić-Belančić 1975: 127, kat. br. 889, T.XXXIX/8.

76. Nalazište: Iskop A4/10, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21342.

Firma svjetiljka. Oštećen nos, rame i disk. Blijedocrveno pečena keramika bez premaza. Recipijent okruglog, blago krušolikog oblika. Tijelo asimetrično, nemarno izvedeno. Ramena neravna, vrlo blago oborena, ukrašena s dvije bradavice. Plitak reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska te se nastavlja u vidu užeg kanala ka nosu. Dno blago konkavno, obrubljeno jednom slabo vidljivom kružnicom. Tragovi gorenja na nosu te s vanjske strane recipijenta. Boja 5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X, BUCHI XC

Dimenzije: d. 91 mm, š. 56mm, v. sač. 33 mm

Datacija: 2.- 4. st.

77. Nalazište: Iskop A5/10,1,60-1,80 m, sjever

Inv. br. 21341.

Fragment donjeg dijela tijela firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika, tanki crveni premaz sporadično ocuvan s vanjske strane tijela teunutrašnje strane nosa. Dno blago

konkavno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice. Tragovi gorenja na nosu i tijelu svjetiljke.

Nisu vidljivi tragovi postojanja pečata. Boja 7.5YR 7/6 premaz 2.5YR 5/8

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d.sač.62 mm, š. sač. 45mm, v.sač.16mm

Datacija: 2.- 4. st

T 9.

78. Nalazište: Iskop A5/6, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21360.

Fragment tijela firma svjetiljke s dijelom ramena i dna. Svijetlocrveno pečena keramika s premazom jarke crvene boje. Tijelo okrugla oblika, manjih dimenzija. Ramena relativno uska, blago oborena, ukrašena s plitkom bradavicom. Dno omeđuju dvije koncentrične plitko urezane kružnice. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8

Tip IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 55mm, š. sač 20mm, v. sač. 11mm

Datacija: 2.-4. st.

79. Nalazište: Iskop A8/4, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21427.

Fragment dijela tijela, dna i ramena firma svjetiljke bez pečata. Svijetlocrveno pečena keramika s natruhom postojanja crvenog premaza. Tijelo okruglo. Ramena uska, blago oborena, ukrašena bradavicom. Plitak, reljefno izražen prsten dijeli rame od diska. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulje po sredini. Dno ravno, omeđeno s dvije koncentrične kružnice. Tragovi gorenja na tijelu svjetiljke. Boja 5YR6/8.

Tip: IVÁNYI XV - XVII, LOESCHCKE IX –X?

Dimenzije: d. sač. 40 mm, š. sač. 46 mm, v. 29 mm

Datacija: 2 - 4. st.

Fragmenti (Loeschcke tip X, Iványi tip XVII)

80. Nalazište: iskop A5/10, 2,20-2,41m

Inv. br. 21348.

Dva fragmenta firma svjetiljke. Crveno pečena keramika bez premaza. Ramena jače oborena. Jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala ka nosu. Unutar kanala malen kružni otvor za zrak. Disk ravan, po sredini kružni otvor za ulje .Tragovi gorenja uz otvor za stijenj. Boja .2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 53 mm, š. sač. 18 mm, v. sač. 21 mm

Datacija: kraj 1./poč 2.- 4. st.

81. Nalazište: iskop A5/1, 1,60 -1,80 m

Inv. br. 21349.

Dva fragmenta firma svjetiljke. Crveno kvalitetno pečena keramika bez tragova premaza. Ramena šira, blago oborena, ukrašena jasno izraženom bradavicom s urezom po sredini na bočnom dijelu ramena. Jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska prelazeći u vidu kanala ka nosu. Disk blago konkavan, kružni otvor za ulijevanje ulja nazire se na bočnoj strani diska. Nema tragova gorenja. Boja 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 62 mm, š. 36 mm, v. 16 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

82. Nalazište: Iskop A5/2, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21351.

Fragment gornjeg dijela tijela firma svjetiljke. Blijedocrvena do oker pečena keramika s crvenim premazom. Površina oljuštena. Ramena blago oborena ukrašena s tri nemarno izvedene bradavice s plitkim urezom po sredini. Plitak reljefni prsten odvaja disk od ramena prelazeći ka nosu u vidu užeg kanala. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Tragovi gorenja na nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5 YR 5/8

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 62 mm, š. 54 mm, v. sač. 11 mm, di. 29 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

83. Nalazište: Iskop A5/2p, 2,70-2,90 m

Inv. br. 21353.

Fragment ramena firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Rame šire, blago oboreno, ukrašeno nemarno izvedenom bradavicom s bočne strane. Uz unutrašnji rub ramena nazire se vrlo plitak reljefan prsten koji se otvara ka nosu te prelazi u kanal. Boja 5YR 6/6, premaz 10 R 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 46 mm, š. sač. 17 mm, v. sač. 13 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

84. Nalazište: Iskop A5/5, 2,00-2,20 m

Inv. br. 21357.

Fragment gornjeg dijela tijela firma svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika s sporadično vidljivim crvenim premazom s vanjske kao i unutrašnje strane. Ramena uža, obla te blago oborena, ukrašena s tri jasno izražene bradavice. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Plitak, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska te se nastavlja u vidu kanala ka nosu. Tragovi gorenja na ramenu s vanjske strane. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5 YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 66 mm, š. 65 mm, v. sač. 19 mm, di. 40 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

85. Nalazište: Iskop A5/6, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21359.

Fragment ramena s prijelazom na nos firma svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika s premazom jarke crvene boje vidljivim s vanjske kao i unutrašnje strane. Ramena blago oborena, relativno uska, ukrašena bradavicom (bočna strana). Od diska ih dijeli plitak, jasno reljefno izražen prsten koji prelazi u kanal prema nosu svjetiljke. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 53 mm, š. sač. 23 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

86. Nalazište: Iskop A5/7, 2,00-2,20 m

Inv. br. 21363.

Fragment ramena i diska firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenkasto smeđim premazom. Rame blago oboreno, oblo, ukrašeno s dvije nasuprotno postavljene bradavice. Plitak, jasno reljefno izražen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala ka nosu svjetiljke. Disk ravan, otvor za ulijevanje ulja na sredini. Vidljivi slabi tragovi gorenja s unutrašnje strane tik uz prijelaz ramena u vrat. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 67 mm, š. sač 91 mm, v. sač. 11 mm, di. 60 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

87. Nalazište: Iskop A5/8,1,80-2,00 m

Inv. br. 21365.

Fragment ramena i diska firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena blago oborena, sužavaju se ka prijelazu na nos. Ukrašena su jednom bočnom bradavicom s plitkim urezom po sredini. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja na sredini. Boja 5YR6/8, premaz 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 55 mm, š. sač.20 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

88. Nalazište: Iskop A5/8,1,80-2,00, jama-rampa

Inv. br. 21370.

Fragment ramena i nosa firma svjetiljke. Crveno pečena keramika bez premaza. Ramena široka, ravna, blago oborena, ukrašena s jasno izraženom bradavicom s urezanom linijom po sredini. Visok, precizno izrađen reljefni prsten odvaja ramena od diska te prelazi u vidu kanala ka nosu. Tragovi gorenja s vanjske i unutrašnje strane.Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 35 mm, š. sač.13 mm, v. 17mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

89. Nalazište: Iskop A5/8, 2,20-2,40 m

Inv. br.21373.

Fragment nosa firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s vrlo slabo vidljivim ostacima premaza crvene boje. Nos obao. Kanal koljenasto završava na vrhu nosa. Tragovi gorenja. Boja 5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 4 mm, š. sač. 24 mm, v. 29 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

90. Nalazište: Iskop A6/9, 2,00-2,20 m

Inv. br. 21398.

Fragment gornjeg dijela firma svjetiljke, nosa i ramena. Blijedocrveno do oker pečena keramika s tragovima tamnijeg crvenog premaza. Ramena uska, jače oborena, ukrašena bradavicom na bočnoj strani. Plitak, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska prelazeći u vidu kanala ka nosu. Tragovi intenzivnog gorenja na nosu i ramenima. Boja 5YR 5/4.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 52 mm, š. sač. 27 mm, v. 8 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

T 10.

91. Nalazište: Iskop A6/9,2,60- 2,80 m

Inv. br. 21407.

Fragment gornjeg dijela nosa firma svjetiljke. Svijetlocrveno do oker pečena keramika s crvenim premazom. Reljefno izdvojeno rebro čini kanal, koljenasto završava te obrubljuje obao nos. Unutar kanala manji otvor za zrak, pri vrhu nosa pravilan kružni otvor za stijenj. Tragovi intenzivnijeg gorenja. Boja 2.5 YR 4/6 red.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 39 mm, š. sač. 23 mm, v. sač. 7 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

92. Nalazište: Iskop A6/9, 2,60-2,80 m, jama

Inv. br. 21408.

Firma svjetiljka. Nedostaje dno i disk, nos oštećen. Svijetlo crveno pečena keramika bez premaza. Većih dimenzija. Ramena široka, blago oborena, ukrašena s tri jasno izvučene bradavice s plitkim urezom u vidu crtice po sredini. Tijelo okruglo, simetrično. Plitak, reljefno izražen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u relativno uzak kanal prema nosu. Unutar kanala manja rupica za zrak. Tragovi intenzivnijeg gorenja na nosu te s vanjske strane tijela svjetiljke. Boja 5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. 117 mm, š. 81 mm, v. 40 mm, di. 53 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

93. Nalazište: Iskop A7/4p, 2,30-2,60 m

Inv. br. 21414.

Fragment dijela tijela, ramena i nosa firma svjetiljke. Blijedocrveno do oker pečena keramika s slabo vidljivim tragovima premaza. Ramena uža, blago oborena, ukrašena s bradavicom (bočna). Plitko izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska prelazeći ka nosu u vidu kanala. Tragovi intenzivnog gorenja na tijelu svjetiljke. Boja 7.5YR 6/4red.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 80 mm, š. sač. 12 mm, v. sač. 30 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2. - 4. st.

94. Nalazište: Iskop A7/5, 2,30-2,55m

Inv. br. 21423.

Fragment dijela ramena i diska firma svjetiljke. Svijetlocrveno, kvalitetno pečena keramika bez premaza. Ramena široka, jače oborena, ukrašena jasno izvedenom bradavicom (bočna). Plitak, jasno izražen, reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska te prelazi ka nosu u vidu kanala. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulje na sredini. Boja 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 78 mm, š. sač. 50 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

95. Nalazište: Iskop A8/8p, 1,20-1,50 m

Inv. br. 21429.

Fragment gornjeg dijela tijela firma svjetiljke, ramena s prijelazom na vrat i diska. Blijedo/svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena uža, blago oborena, ukrašena bradavicom (bočna). Plitak, reljefno izvučen prsten dijeli rame od diska, otvara se u vidu užeg kanala prema nosu svjetiljke. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulje na sredini. Boja 5YR 6/8. premaz 10R5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 67 mm, š. sač. 22 mm, v. sač. 9 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

96. Nalazište: Iskop A9/1-4, 1,40-1,80 m

Inv. br. 21433.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s tragovima tamnijeg crvenog premaza s vanjske kao i unutrašnje strane. Ramena relativno uska, blago oborena, ukrašena bradavicom (bočna strana). Plitki reljefno izrađen prsten dijeli rame od diska te se otvara u vidu kanala ka nosu. Boja 5YR 6/8. premaz 10R5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X?

Dimenzije: d. sač. 35 mm, š. sač. 12 mm, v. sač. 7 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

97. Nalazište: Iskop A9/3, 1,60- 1,90 m, paljevinski grob ili garište - profil sonde u iskopu

Inv. br. 21437.

Fragment nosa firma svjetiljke. Žućkasto-crveno pečena keramika s crvenim premazom. Nos obao. Visoko izvučeno rebro čini otvoreni kanal na nosu. Nema tragova gorenja. Boja 7.5YR 6/6, premaz 10R 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 46 mm, š. sač. 28 mm, v. sač. 31 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

98. Nalazište: Iskop B8/7,2,20-2,60 m

Inv. br. 21470.

Fragment gornjeg dijela tijela firma svjetiljke. Nedostaje nos. Crveno pečena keramika bez tragova premaza. Ramena široka, blago oborena, ukrašena s dvije nasuprotno postavljene bradavice. Visok, jasno izdvojen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u otvoreni kanal ka

nosu. Disk ravan, na sredini pravilan kružni otvor za ulje. Nema tragova gorenja. Boja 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X ?

Dimenzije: d. sač. 75 mm, š. sač. 76 mm, v. sač. 13 mm, di. 47 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

99. Nalazište: Iskop B8/4,2,50-2,80 m

Inv. br. 21472.

Fragment gornjeg dijela firma svjetiljke. Nedostaje disk. Žarko crveno pečena keramika bez premaza. Ramena široka, blago oborena, ukrašena s tri bočno postavljene, perforirane bradavice/ušice. Plitak, jasno izvučen reljefni prsten dijeli rame od diska te prelazi u vidu užeg kanala ka nosu. Dva otvora za ulje pravilnog kružnog oblika postavljena su uz rubove diska, manji otvor za zrak na vratu te otvor za stijenj na nosu svjetiljke. Tragovi gorenja na nosu. Boja 10R 5/6.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 91 mm, š. sač. 60 mm, v. sač. 14 mm, di. 37 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 3. st.

100. Nalazište: Iskop B8/11, 2,00-2,20 m

Inv. br. 21476.

Fragment firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom vidljivim s vanjske kao i unutrašnje strane. Ramena šira, blago oborena ukrašena s jasno izraženom bradavicom. Plitak reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska te prelazi u vidu kanala ka nosu. Unutar kanala pseudootvor za zrak. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja uz bočni rub. Tragovi gorenja na nosu. Boja 5 YR 7/6, premaz 2.5 YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 83 mm, š. 56 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

101. Nalazište: Iskop B8/5, 2,60-2,90 m

Inv. br. 21480.

Fragmenti gornjeg dijela firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena šira, blago oborena, ukrašena s dvije jasno izražene, nasuprotno

postavljene bradavice. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska te u vidu kanala prelazi ka nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 10R 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 91 mm, š. sač. 69 mm, v. sač. 9 mm, di. 43 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

102. Nalazište: Iskop A4/9, 10 1,40-2,10 m

Inv. br. 21328.

Fragment firma svjetiljke. Nedostaje dio tijela, ramena, diska i dna. Keramika crvene boje pečenja s sporadično očuvanim premazom jarko crvene boje. Ramena blago oborena, ukrašena s dvije bradavice. Reljefno izvučeno rebro dijeli ramena od diska te prelazi ka nosu u vidu užeg kanala. Disk ravan, pravilan kružni otvor za ulijevanje ulja na sredini. Dno omeđeno s tri koncentrične kružnice. Tragovi gorenja na nosu, uz otvor za stijenj. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 65 mm, š. sač. 56 mm, v. sač. 30 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

103. Nalazište: Iskop A5/4p, 1,30-1,50 m

Inv. br. 21338.

Firma svjetiljka. Oštećen donji dio tijela s dnom te ramena. Svijetlo crveno pečena keramika, premaz crvene boje sporadično očuvan s vanjske kao i unutrašnje strane svjetiljke. Tijelo blago asimetrično. Ramena uža, blago oborena, ukrašena s tri bradavice. Reljefno izražen prsten dijeli ramena od diska prelazeći u užu i kraći kanal ka nosu. Disk ravan s pravilnim kružnim otvorom za ulijevanje ulja u sredini. Tragovi intenzivnog gorenja na nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 2.5 YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 74 mm, š. sač. 46 mm, v. sač. 23 mm

Datacija: kraj 1./poč. 2.- 4. st.

104. Nalazište: Iskop A4/8p, 2,00-3,40 m

Inv. br. 21332.

Fragment gornjeg dijela nosa firma svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika s žarko crvenim premazom vidljivim s vanjske te unutrašnje strane. Nos obao. Tragovi gorenja uz kružni otvor za stijenj. Boja 2.5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XVII, LOESCHCKE X

Dimenzije: d. sač. 46 mm, š. sač. 31 mm, v. sač. 15 mm

Datacija: kraj 1./poč 2. - 4. st.

Firma svjetiljke (Iványi tip XV-XVII, Loeschke tip IX-X?)

105. Nalazište: Iskop A5/10, 2,20-2,40 m

Inv. br. 21347.

Fragment ramena firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Rame uže, blago oboreno, ukrašeno s bradavicom. Reljefni prsten dijeli rame od diska. Boja 5YR 7/6, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 55 mm, š. sač. 19 mm, v. sač. 30 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

106. Nalazište: Iskop A5/8, 2,20-2,40 m

Inv. br. 21374.

Fragment ramena firma svjetiljke. Crveno pečena keramika bez premaza. Rame široko, blago oboreno, ukrašeno jasno izraženom bradavicom (bočna). Vidljivo je sužavanje ramena ka prijelazu na nos. Plići, jasno izražen reljefni prsten dijeli rame od diska. Tragovi gorenja s unutrašnje strane ramena. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 59 mm, š. sač. 20 mm, v. sač. 23 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

107. Nalazište: Iskop A6/9, 3,50-3,80 m

Inv. br. 21412.

Fragment ramena. Žarko crveno pečena keramika bez premaza. Ramena su šira i blago oborena. Jasno vidljiv reljefno izvučeni prsten dijeli ramena od diska. Većih dimenzija. Boja 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 41 mm, š. sač. 16 mm, v. sač. 12 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

108. Nalazište: Iskop B9/4,1,40-1,80 m

Inv. br. 21481.

Fragment dijela tijela s ramenom firma svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika, sporadično vidljiv crveni premaz. Manjih dimezija, tanjih stijenki. Ramena uža (sužavaju se ka nosu), vrlo blago oborena, ukrašena bradavicom s udubljenjem po sredini. Plitko izvučen dvostruki reljefni prsten dijeli ramena od diska. Boja 5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 42 mm, š. sač. 18 mm, v. sač. 21 mm

Datacija: 2/2 1.-4. st.

T 11.

109. Nalazište: Iskop A9/5,6,1,30-1,60 m

Inv. br. 21438.

Fragment ramena i diska firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika, sporadično vidljiv premazžarko crvene boje s vanjske kao i unutrašnje strane. Ramena relativno uska, blago oborena ukrašena bradavicom na stražnjem dijelu. Plitak, reljefno izražen prsten dijeli rame od diska. Disk ravan. Sporadično tragovi gorenja s vanjske strane ramena. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 43 mm, š. sač. 53 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: 2/2 1.-4. st.

110. Nalazište: Iskop B3/3-7,1,60-1,80 m

Inv. br. 21442.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena blago oborena, sužavaju se ka prijelazu na nos, ukrašena bradavicom (bočno). Boja 5YR 6/8, premaz 2.5Yr 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 48 mm, š. sač. 35 mm, v. sač. 9 mm

Datacija: 2/2 1.-4. st.

111. Nalazište: Iskop B3/3,1,60-1,80 m

Inv. br. 21443.

Fragment ramena i dijela tijela firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena uža, blago oborena, ukrašena s bradavicom. Plitak, reljefno izvučen prsten dijeli ramena od diska. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 48 mm, š. sač. 35 mm, v. sač. 9 mm

Datacija: 2/2 1.-4. st.

112. Nalazište: Iskop B3/9,1,60-1,80 m

Inv. br. 21446.

Fragment dijela tijela, ramena i diska firma svjetiljke. Smeđe crvenkasto pečena keramika bez premaza. Ramena se sužavaju prema prijelazu na nos, blago oborena, ukrašena s bradavicom na bočnoj strani. Plitak, reljefno izrađen prsten dijeli ramena od diska. Disk blago konkavan s naznakom postojanja otvora za ulje pozicioniranog bočno od sredine diska. Tragovi gorenja s vanjske strane svjetiljke, na prijelazu tijela u rame. Boja 5 YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 52 mm, š. sač. 22 mm, v. sač. 19 mm.

Datacija: 2/2 1.-4. st.

113. Nalazište: Iskop B3/9

Inv. br. 21447.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlo/blijedo crveno pečena keramika s crvenim premazom vidljivim s vanjske kao i unutrašnje strane. Ramena uža, obla, vrlo blago oborena, ukrašena s plitkom bradavicom. Plitak, reljefno izražen prsten dijeli ramena od diska. Tragovi gorenja s vanjske strane na ramenu. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5Yr 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 54 mm, š. sač. 30 mm, v. sač. 7 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

114. Nalazište: Iskop B5/2,2,00-2,40 m

Inv. br. 21450.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s jarko crvenim sjajnim premazom vidljivim s vanjske i unutrašnje strane. Ramena jače oborena, relativno široka. Plitak, jasno izdvojen reljefni prsten dijeli ramena od diska. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR .5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 56 mm, š. sač. 19 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

T 12.

115. Nalazište: Iskop B5/8,1,00-1,40 m

Inv. br. 21449.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlo/blijedo crveno pečena keramika s jarko crvenim sjajnim premazom. Ramena jače oborena, široka, ukrašena bradavicom. Plitak reljefni prsten dijeli ramena od diska. Boja 7.5YR 7/6, premaz 2.5 YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 37 mm, š. sač. 28 mm, v. sač. 12 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

116. Nalazište: Iskop B5/11,2,40-2,60 m

Inv. br. 21456.

Fragment dijela tijela i ramena firma svjetiljke. Svijetlo/blijedocrveno pečena keramika s tamnijim jarko crvenim premazom vidljivim u tragovima. Ramena uska, blago oborena. Reljefni prsten koji dijeli rame od diska vrlo je plitak. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5Yr 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 34 mm, š. sač. 18 mm, v. sač. 31 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

117. Nalazište: Iskop B3/14, 1,30-1,60 m

Inv. br. 21440.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenkasto smeđim premazom. Rame gotovo ravno, ukrašeno bradavicom. Plitki reljefni prsten dijeli rame od diska. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 51 mm, š. sač. 23 mm, v. sač. 16 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

118. Nalazište: Osijek, Trg Vladimira Nazora 1982.

Inv. br. 21441.

Fragment ramena firma svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika sa sporadično vidljivim ostacima crvenog premaza. Rame blago oboreno, ukrašeno bradavicom. Nazire se vrlo plitak prsten koji dijeli rame od diska. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 45 mm, š. sač. 15 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

119. Nalazište: Iskop A4/2, 1,80-2,00 m, jama

Inv. br. 21327

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s tragovima premaza s vanjske strane svjetiljke. Rame blago oboreno, reljefno izvučen prsten dijeli rame od diska koji nedostaje. Ukrasna bradavica na ramenu. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 42 mm, š. sač. 16 mm, v. sač. 16 mm

Datacija: 2/2 1.-4. st.

120. Nalazište: Iskop A4/8, 2,50-2,70 m, jama kraj kamina

Inv. br. 21334.

Fragment ramena firma svjetiljke. Blijedo oker-crveno pečena keramika s sporadičnim tragovima premaza crvene boje. Rame blago oboreno, ukrašeno bradavicom. Plitko izvučen reljefni prsten dijeli rame od diska. Boja 10YR 7/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 57 mm, š. sač. 26 mm, v. sač. 17 mm

Datacija: 2/2 1.-4. st.

121. Nalazište: Iskop A5/2p, 2,20-3,10 m

Inv. br. 21354.

Fragment ramena firma svjetiljke. Ramena jače oborena, široka, ukrašena jasno izraženom bradavicom na bočnom dijelu ramena. Kvalitetno žarko crveno pečena keramika bez tragova premaza. Plići reljefni, jasno izražen prsten dijeli rame od diska. Nema tragova gorenja. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 85 mm, š. sač. 35 mm, v. sač. 24 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

122. Nalazište: Iskop A5/2p, 2,20-3,10 m

Inv. br. 21355.

Fragment ramena i dijela diska firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika bez tragova premaza. Ramena obla te blago oborena. Viši reljefni, jasno izražen prsten dijeli ramena od diska. Disk ravan s naznakom postojanja otvora za ulje po sredini diska. Nema tragova gorenja. Boja 5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 85 mm, š. sač. 35 mm, v. sač. 24 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

123. Nalazište: Iskop A5/8, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21366.

Fragment ramena firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s tamnijim crvenim premazom. Rame široko, blago oboreno, od diska ga dijeli plitak reljefno izražen prsten. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 54 mm, š. sač. 26 mm, v. sač. 9 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

124. Nalazište: Iskop A5/9, 1,60-1,80 m

Inv. br. 21375.

Fragment firma svjetiljke; dio tijela, ramena i dna. Crveno pečena keramika tamnijim crvenim premazom. Ramena uska, obla, blago oborena te ukrašena bradavicom s urezom. Plitak jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska. Dno je obrubljeno s dvije koncentrične kružnice. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 16 mm, š. sač. 40 mm, v. sač. 27 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

125. Nalazište: Iskop A5/10, 1,40-1,60 m

Inv. br. 21340.

Fragment firma svjetiljke. Svijetlo crveno pečena keramika bez premaza. Ramena vrlo blago oborena, ukrašena bradavicom. Plitak, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska. Nema tragova gorenja. Boja 5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 54 mm, š. sač. 23 mm, v. sač. 32 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

126. Nalazište: Iskop A6/9, 2,60- 2,80 m

Inv. br. 21405.

Fragment ramena i diska firma svjetiljke. Svijetlocrveno do oker pečena keramika s crvenim premazom vidljivim na vanjskoj i unutrašnjoj strani. Ramena su šira i jače oborena s jednom ukrasnom bradavicom. Plići reljefno izvučen prsten odvaja ramena od diska. Disk je ravan s prikazom glave/maske u plitkom reljefu te pravilnim kružnim otvorom za ulje s bočne strane. Boja 7.5YR 7/4, premaz 2.5YR 6/6.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 65 mm, š. sač. 47 mm v. sač. 11 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

127. Nalazište: Iskop B8/4, 2,50-2,80 m

Inv. br. 21474.

Fragment ramena firma svjetiljke. Žarko crveno pečena keramika bez premaza. Rame široko, blago oboreno ukrašeno jasno izraženom bradavicom s urezom po sredini. Plitak, jasno

izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska. Neposredno ispod ramena koso probušena rupica za vješanje/iglu. Disk ravan. Boja 2.5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 42 mm, š. sač. 26 mm, v. sač. 13 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

128. Nalazište: Iskop A6/1-3,1,40-1,60 m

Inv. br. 21376.

Fragment gornjeg dijela tijela firma svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Ramena šira, blago oborena, ukrašena s dvije bradavice. Plići, jasno izražen reljefni prsten dijeli ramena od diska. Disk ravan s otvorom za ulijevanje ulja u sredini. Boja 5YR 6/8, premaz 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 46 mm, š. sač. 49 mm, v. sač. 5 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

129. Nalazište: Iskop A6/7, 2,95-3,10 m

Inv. br. 21385.

Fragment ramena firma svjetiljke. Crveno pečena keramika s bezbojnim premazom. Tanje stijenke. Ramena uska, vrlo blago oborena, ukrašena s dvije bradavice. Plići, neprecizno izveden prsten dijeli ramena od diska. Boja 5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 51 mm, š. sač. 35 mm, v. 25 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

130. Nalazište: Iskop A8/10, 2,10-2,30 m

Inv. br. 21431.

Fragment ramena firma svjetiljke. Žarkocrveno pečena keramika bez premaza. Većih dimenzija, debljih stijenki. Rame široko, blago oboreno. Visok, reljefno izvučen prsten dijeli rame od diska. Boja 2.5YR 5/8.

Tip: IVÁNYI XV-XVII, LOESCHCKE IX-X?

Dimenzije: d. sač. 56 mm, š. sač. 11 mm, v. sač. 13 mm

Datacija: 2/2 1.- 4. st.

Svjetiljke u obliku tignja (Loeschcke tip XIII, Iványi tip XX)

131. Nalazište: Iskop B3/5, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21445.

Fragment dijela recipijenta svjetiljke. Svijetlocrveno pečena keramika bez primjesa, bez premaza. Tijelo okruglo, svojevrsan prsten pri vrhu odvaja otvor za ulje od tijela. Boja 5YR 6/8.

Tip: IVÁNYI XX, LOESCHCKE XIII/C

Dimenzije: d. sač. 27 mm, š. sač. 49 mm, v. 25 mm

Datacija: 2.-3. st.

Literatura: Loeschcke 1919: 305 kat. br. 1042.; Iványi 1935: 288, kat. br. 4099; Deringer 1965: 63, kat. br. 367.

T 13.

Nedefinirani fragmenti

132. Nalazište: Iskop B5/18, 2,40-2,60 m

Inv. br. 21451.

Fragment recipijenta svjetiljke. Jarko crveno pečena keramika s crvenim premazom. Boja premaz 2.5 YR 5/8.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. 37 mm, š. 6 mm, v. 24 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

133. Nalazište: Iskop B8/4, 2,50-2,80 m

Inv. br. 21475.

Fragment dijela recipijenta s dnom. Oker pečena keramika s crvenkasto smeđim premazom. Dno ravno, omeđeno kružnicom. Tanke stijenke. Boja 7.5YR 7/4, premaz 5YR 5/4.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. 43 mm, š. 22 mm, v. 25 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

134. Nalazište: Iskop A6/2, 1,80-2,00 m

Inv. br. 21387.

Fragment dna. Blijedocrveno pečena keramika s jarkim crvenim premazom. Dno ravno, omeđeno kružnicom unutar koje stoji pečatu vidu kružića. Boja 5YR 6/4, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 37 mm, š. sač. 23 mm, v. sač. 11 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

135. Nalazište: Iskop A5/6, 2,40-2,60 m

Inv. br. 21361.

Fragment dijela tijela s dnom. Svijetlocrveno pečena keramika bez tragova premaza. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice. Tragovi intenzivnog gorenja s unutrašnje strane. Boja 2.5YR 5/4.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 31 mm, š. sač. 11 mm, v. sač. 28 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

136. Nalazište: Iskop B3/7, 2,10-2,30 m

Inv. br. 21448.

Fragment dna. Svijetlo/blijedocrveno pečena keramika s vidljivim ostacima crvenog premaza s vanjske strane. Manjih dimenzija, relativno tanke stijenke. Dno obrubljeno s dvije koncentrične kružnice. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5YR 5/8.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 43 mm, š. sač. 19 mm, v. sač. 6 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

137. Nalazište: Iskop A9/2, 2,20-3,00 m

Inv. br. 21434.

Fragment donjeg dijela nosa svjetiljke. Blijedocrveno pečena keramika s crvenkasto smeđim sjajnim premazom. Tanke stijenke. Tragovi gorenja na nosu. Boja 5YR 6/6, premaz 5YR 5/6.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 32 mm, š. sač. 3 mm, v. sač. 14 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

138. Nalazište: Iskop B9/2, 2,10- 2,30 m

Inv. br.21482.

Fragment donjeg dijela nosa. Svijetlocrveno do oker pečena keramika s svijetlocrvenim premazom. Nos blago trokutast pri vrhu. Tragovi gorenja. Boja 2.5YR 6/6 premaz 5YR 6/6.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 49 mm, š. sač. 18 mm, v. sač. 26 mm

Datacija 1. – 4. st.

139. Nalazište: Iskop B6/7,11, jama b 1,60-2,20 m

Inv. br. 21463.

Fragment donjeg dijela nosa. Blijedo crveno pečena keramika s crvenim premazom vidljivim s vanjske i unutrašnje strane. Nos obao. Tragovi gorenja s vanjske strane. Boja 7.5YR 7/6 premaz 2.5 YR 5/8.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 33 mm, š. sač. 22 mm, v. sač. 26 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

140. Nalazište: Iskop B6/3p, jama c 1,60-3,31m

Inv. br.21462.

Fragment donjeg dijela nosa. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Tanke stijenke. Boja 5YR 6/8, premaz 2.5Yr 5/8.

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 41 mm, š. sač. 25 mm, v. sač. 28 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

141. Nalazište: Iskop A6/2, 1,80- 2,20 m

Inv. br. 21389.

Fragment donjeg dijela nosa. Svijetlocrveno pečena keramika s crvenim premazom. Nos završava oblo. Tragovi gorenja. Boja 2.5YR 6/6, premaz 2.5YR 6/8

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 45 mm, š. sač.15 mm, v. 2 mm

Datacija sred. 1. – 4. st.

142. Nalazište: Iskop A6/9,2,00-2,40 m

Inv. br. 21400.

Fragment donjeg dijela nosa. Žarko crveno pečena keramika bez premaza. Nos obao. Tanje stijenke.

Boja 2.5YR 5/8

Tip: neodređeno

Dimenzije: d. sač. 45 mm, š. sač. 32 mm, v. 26 mm

Datacija: sred. 1. – 4. st.

7. Table

T. 1. kat. br. 1. – 10.

T. 2. kat. br. 11. – 19.

T. 3. kat. br. 20 – 26.

T. 4. kat. br. 27. – 35.

T. 5. kat. br. 36. – 45.

T. 6. kat. br. 46. – 56.

T. 7. kat. br. 57. – 67.

T. 8. kat. br. 68. – 77.

T. 9. kat. br. 78. – 90.

T. 10. kat. br. 91. – 100.

T. 11. kat. br. 101. – 114.

T. 12. kat. br. 115. – 131.

T.13. kat. br. 132. – 142.

T 1.

T 2.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

T 3.

20

21

22

23

24

25

26

T 4.

27

29

30

31

32

33

34

35

T 5.

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

T 6.

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

T 7.

T 8.

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

T 9.

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

T 10.

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

T 11.

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

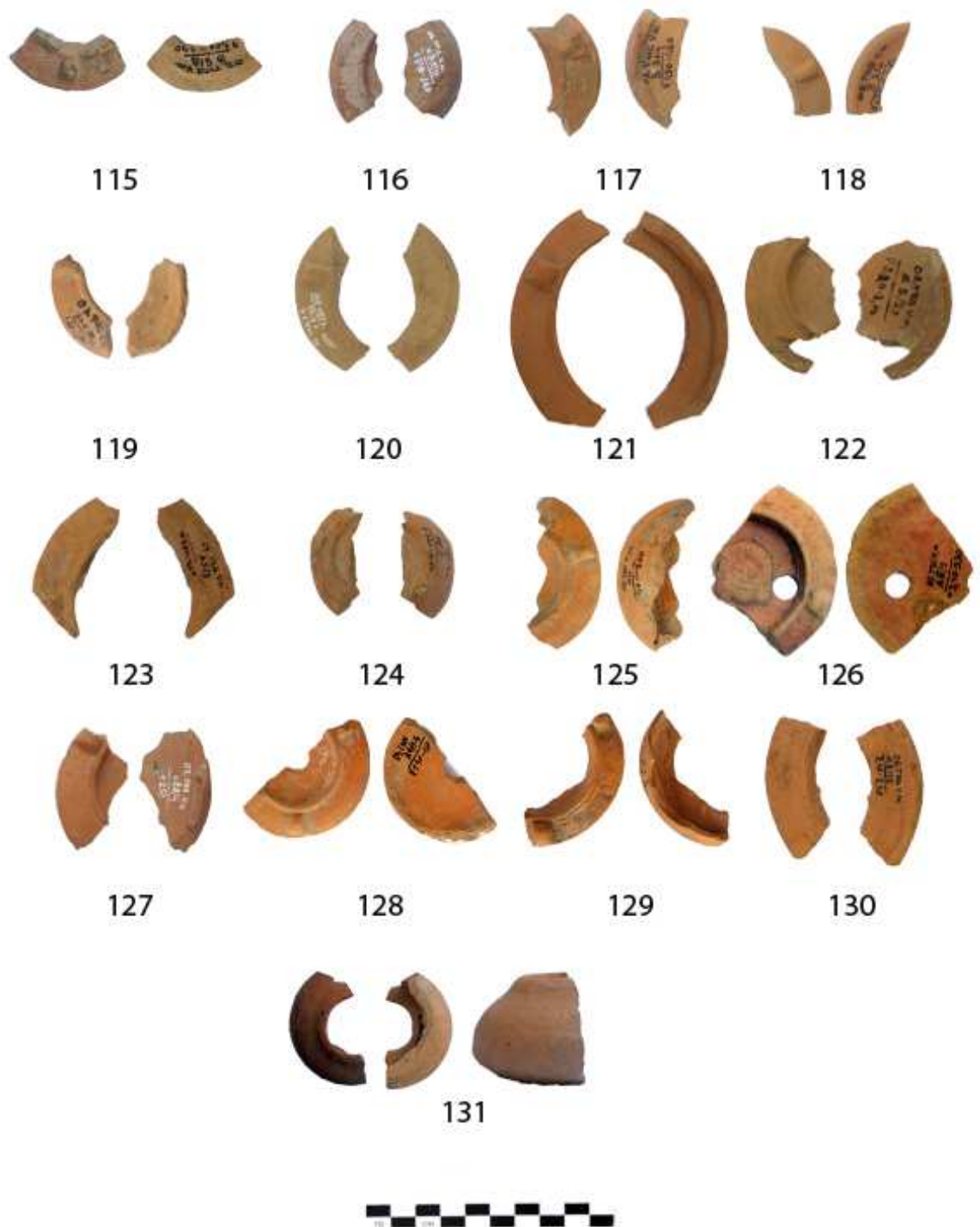
113

114

T 12.

T 13.

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

8. Popis literature

- Abramić 1925: M. Abramić, *Poetovio: vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta*, Muzejsko društvo, Ptuj 1925.
- Alram-Stern 1989: E. Alram-Stern, *Die römischen Lampen aus Carnuntum*, *Der römische Limes in Österreich* 35, Wien 1989.
- Bersa 1902: G. De Bersa, *Le lucerne fittili romane di Nona conservate al Museo archeologico di S. Donato di Zara*, *Bull. Dalm.* 25, 1902., str. 46 – 86.
- Buchi 1975: E. Buchi, *Lucerne del Museo di Aquileia*, Vol. I, u: *Lucerne Romane con Marchio di Fabbrica*, Pubblicazioni Dell'Associazione Nazionale per Aquileia, Aquileia 1975.
- Bulat 1977: M. Bulat, *Stanje istraživanja antičkih naselja u Slavoniji*, *Materijali XIII*, Beograd 1977., str. 63 – 82.
- Bulat, Bojčić 1985: M. Bulat, Z. Bojčić, Mursa, *Donji grad Osijeka – rimska kolonija*, *Arheološki pregled* 24, Beograd 1985., str. 87-90.
- Bulat 1989: M. Bulat, Mursa, *Osijek u rimsko doba*, Osijek 1989.
- Bulat 1993: M. Bulat, *Antička naselja u Slavoniji*, *Izdanja HAD-a* 16, Zagreb 1993., str. 149 – 161.

- Bulat, Bojčić 2007: M. Bulat, Z.Bojčić, *Mursa, Donji grad Osijeka - rimska kolonija*, Zbornik radova Mirko Bulat, MSO, Osijek 2007., str. 328 - 333.
- Bulat 2007: M. Bulat, *Novija istraživanja antičke Murse*, Zbornik radova Mirko Bulat, MSO, Osijek 2007., str. 370-377.
- Busuladžić 2007: A. Busuladžić, *Antičke svjetiljke u Bosni i Hercegovini*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2007.
- Celestin 1901: V. Celestin, *Rimske svjetiljke iz Osijeka*, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, br. V, 1901., str. 21 - 43.
- Deonna 1927: W. Deona, *L'ornamentation des lampes romaines*, R. A. 26, Paris 1927, str. 233-263.
- Deringer 1965: H. Deringer, *Römischen Lampen aus Lauriacum*, Forschung in Lauriacum 9,1965.
- Filipović, Šimić 1997: S. Filipović, J. Šimić, *Kelti i Rimljani na području Osijeka*, Muzej Slavonije, Osijek 1997.
- Filipović 2004: S. Filipović, *Colonia Aelia Mursa*, u: The autonomus towns of Noricum and Pannonia, Situla 42, Ljubljana 2004., str. 157 - 168.
- Filipović, Katavić 2005: S. Filipović, V. Katavić, *Mursa – Vojarna*, HAG 1/2004, Zagreb, 2005., str. 8 - 10.

- Filipović, Katavić 2006a: S. Filipović, V. Katavić, *Osijek – Vojarna – Poljoprivredni fakultet*, HAG 2/2005, Zagreb, 2006, str. 11 - 14.
- Filipović, Katavić 2006b: S. Filipović, V. Katavić, *Osijek – Silos*, HAG 2/2005, Zagreb, 2006, str. 14 - 16.
- Filipović 2008a: S. Filipović, *Osijek – Donji grad (Obrtnička škola)*, HAG 4/2007, Zagreb, 2008, str. 17 - 18.
- Filipović 2008b: S. Filipović, *Osijek – Vojarna (Građevinski fakultet)*, HAG 4/2007, Zagreb, 2008, str. 29 - 32.
- Fischbach 1896: O. Fischbach, *Römische lampen aus Poetovio*, Graz 1896.
- Franjetić 1929: R. Franjetić, *Osijek i osječko područje*, Crtež, Muzej Slavonije u Osijeku, Arhiv, Osijek 1929.
- Gostar 1960: N.Gostar, *Inscriptiile de pe lucernele di Dacia romana*, u: *Arheologia Moldovei*, I, 1960., str. 345 – 398.
- Göricke-Lukić 2000: H. Göricke-Lukić, *Sjeveroistočna nekropola rimske Murse*, Muzej Slavonije Osijek, Zagreb – Osijek 2000.
- Göricke-Lukić 2009: H. Göricke-Lukić, *Nekropole rimskodobne Murse: doktorska disertacija*, Zagreb 2009.

- Hanhle 1918: M. Hanhle, *Aprio*, u: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, 1918. sv. III. col. 135.
- Harris 1993: W. V. Harris, *Between arhaic and modern: problems in Roman economic history*, The Inscribed Economy, Journal of Roman Archeology, Supplement 6. Ann. Arbbor 1993., str. 11 - 31.
- Istenič 1999: J. Istenič, *Poetovio, the Western Cemeteries I: Grave-Groups in the Landesmuseum Joanneum, Graz*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1999.
- Istenič 2000: J. Istenič, *Poetovio, the Western Cemeteries II: Grave-groups in the Landesmuseum Joanneum, Graz: Catalogue*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2000.
- Iványi 1935: D. Iványi, *Die Pannonischen lampen*, Dissertationes Pannonicae, ser. 2, br. 2, Budapest 1935.
- Katavić i ostali 2008: V. Katavić, T. Jerončić, A. Sunko, *Osijek – Huttlerova (Silos)*, HAG 4/2007, Zagreb 2008., str. 20 - 26.
- Kirch 2002: A. Kirsch, *Antike Lampen im Landesmuseum Mainz*, Mainz am Rhein 2002.
- Korać 1995: M. Korać, *Žišci sa teritorije Viminacijuma: doktorska disertacija*, Beograd 1995.
- Leibungut 1977: A. Leibundgut, *Die Römischen Lampen in der Schweiz: Eine Kultur- und Handelgeschitliche Studie*, Bern 1977.

- Leleković 2009: T. Leleković, *Osijek – Trg bana J. Jelačića*, HAD 5/2008, Zagreb 2009., str. 45 - 50.
- Leleković 2011: T. Leleković, *Antičke nekropole Siscije i Murse: doktorska disertacija*, Zagreb 2011.
- Leleković 2012: T. Leleković, *The Archaeology of Roman Southern Pannonia: The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, BAR International Series 2393, Oxford 2012., str. 313 – 357.
- Loeschcke 1919: S. Loeschcke, *Lampen aus Vindonissa*, Zurich 1919.
- Marinović 2009: Z. Marinović, *Rimske keramičke svjetiljke s pečatom Fortis iz Zbirke Muzeja Slavonije Osijek*, Osječki zbornik 29, Osijek 2009., str. 79 - 111.
- Menzel 1954: H. Menzel, *Antike Lampen in Romisch-germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz 1954.
- Petru 1972: S. Petru, *Emonske nekropole (odkrite med leti 1635.-1960.)*, Ljubljana 1972.
- Pinterović 1956: D. Pinterović, *Prilog topografiji Murse*, Osječki zbornik 5, Osijek 1956.

- Pinterović 1978: D. Pinterović, *Mursa i njeno područje u antičko doba*, Osijek 1978.
- Poczy 1956: K. Poczy, *Die Töpferwerkstädte von Aquincum*, Acta Hungarica VII, 1 - 4.
- Schafer 1990: S. Schafer, *Arheologische Reihe Lampen der Antikensammlung*, Frankfurt 1990.
- Schneider 1994: G. Schneider, *Studies of Roman lamps from the northern provinces and from Rome*, u: G. Olcese (ur.), *Ceramica Romana e archeometria: lo stato degli studi*, Atti delle Giornate Internazionali di Studio, Firenze 1994., str. 127 - 142.
- Vikić-Belančić 1967: B. Vikić- Belančić, *Rimska keramička proizvodnja na području Save i Drave od 1. do 4. st. s osobitim obzirom na proizvodnju keramičkih svjetiljaka*, doktorska disertacija, Zagreb 1967.
- Vikić-Belančić 1971: B. Vikić-Belančić, *Antičke svjetiljke u Arheoloskom muzeju u Zagrebu*, u: VAMZ 1971., str. 97-182.
- Vikić-Belančić 1975: B. Vikić-Belančić, *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, 2, u: VAMZ 1975., str. 49-160.
- Vučić, Giunio 2009: J. Vučić, K. Giunio, *Lux in tenebris: antičke svjetiljke u arheološkom muzeju Zadar*, katalog izložbe, Zadar 2009.

9. Popis kratica

BAR	British Archaeological Reports
Bull. Dalm.	Buletino di archeologia e storia dalmata
HAD	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva
HAG	Hrvatski arheološki godišnjak
R. A.	Revue archéologique
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu

10. Sažetak

U radu je obrađena 141 rimska keramička svjetiljka. Svjetiljke potječu s istraživanja na Trgu Vladimira Nazora (danas Vijenac Murse) u Osijeku 1982. godine, a čuvaju se u zbirci keramičkih predmeta Pododjela za antičku arheologiju u Muzeju Slavonije u Osijeku. Postojeća dokumentacija s istraživanja pohranjena je u arhivu Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Osijeku (spis Mursa 8/186-11, 7/186-4). Većina svjetiljaka nije sačuvana u cijelosti. Tipologija je određena prema tipologiji Siegfrieda Loeschkea te Dore Iványi uz nadopune prema novijim autorima. Većinu svjetiljaka (92%, 130 primjeraka) bilo je moguće svrstati unutar tri osnovne skupine rimskih svjetiljaka: svjetiljke s reljefnim ukrasom (22 primjerka, 15 %), firma svjetiljke (109 primjeraka, 76%) te svjetiljke bez ukrasa (1 primjerak). Pojedinačnim tipovima unutar skupine, sa sigurnošću je bilo moguće pripisati 58 (41%) fragmentiranih svjetiljaka. Zastupljeni su tipovi Loeshcke I, III, VII, XIII, X (Iványi I, III, VIII, XX, XVII). Firma svjetiljke nose pečate petnaest različitih sjevernoitalskih majstora starije (FORTIS, FRONTO, FESTVS, LITOGENES, STROBILIS) i mlađe (AGILIS, APRIO, C.DESSI, IEGIDVS, LVCIVS, MIA, NERIVS, OCTAVIVS, PROCVLVS) generacije. Na jednom primjerku firma svjetiljke javlja se pečat Cari koji pripada majstoru provincijalnog, možda lokalnog porijekla iz antičke Murse. Svjetiljke je moguće datirati u vremenskom rasponu od sredine 1. st. do 4. st. Na osnovi postojeće dokumentacije, izvješća te članka autora istraživanja, bilo je moguće zaključiti da je prostor Trga Vladimira Nazora istražen 1982. godine prošao kroz nekoliko razvojnih faza u vremenskom periodu od druge polovice 1. st. do 4. st., moguće i 5.st. Pritom iznesene pretpostavke načelno se uklapaju u sliku kakva danas postoji o Mursi, a temeljena je na rezultatima novijih istraživanja.

Ključne riječi:

Rimske keramičke svjetiljke, firma svjetiljke, svjetiljke s reljefnim prikazom, svjetiljke bez ukrasa, istraživanje na Trgu Vladimira Nazora 1982. godine, Mursa